

บทบาทของอาเซียนและไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ
ภูมิภาค อินโด - แปซิฟิก

โดย

นายสุเทพ รุ่งสยาม
กรรมการผู้จัดการ
บริษัท หลักทรัพย์ เคจีไอ (ประเทศไทย)
จำกัด (มหาชน)

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 62
ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช 2562 - 2563

หนังสือรับรอง

วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ ได้อนุมัติให้เอกสารวิจัยส่วนบุคคล เรื่อง “บทบาทของอาเซียนและไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด - แปซิฟิก” ลักษณะวิชา ยุทธศาสตร์ ของ นายสุเทพ รุ่งสยาม เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 62 ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช 2562 - 2563

พลโท

(พิสิทธิ์ ปฐมเอม)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

บทคัดย่อ

เรื่อง บทบาทของอาเซียนและไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค
อินโด - แปซิฟิก

ลักษณะวิชา ยุทธศาสตร์

ผู้วิจัย นายสุเทพ รุ่งสยาม **หลักสูตร** วปอ. **รุ่นที่** 62

การศึกษาเรื่อง บทบาทของอาเซียนและไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด - แปซิฟิก เป็นการศึกษาการเกิดขึ้นของยุทธศาสตร์ อินโด-แปซิฟิก อาจส่งผลต่อความเป็นหนึ่งเดียวของอาเซียนในประเด็นที่อาเซียนจะเป็นศูนย์กลางและผู้ขับเคลื่อนความสัมพันธ์กับประเทศนอกภูมิภาค แต่ถ้ามองในแง่ของผลประโยชน์ด้านการค้าการลงทุนก็อาจที่จะมีความเป็นไปได้ที่ทั้งสหรัฐอเมริกาและจีนจะใช้เวทีอาเซียนเป็นที่คานอำนาจกัน ปัจจุบันอาเซียนยังไม่มีท่าที่ร่วมกันที่ชัดเจนต่อยุทธศาสตร์ อินโด - แปซิฟิก ถึงแม้ในการประชุม ASEM Summit ครั้งที่ 35 ได้มีความพยายามหาจุดยืนร่วมกันเพื่อแถลงต่อที่ประชุมแต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรโดยเฉพาะอินเดียซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกรอบความร่วมมือนี้ดูจะเป็นประเทศที่มีท่าที่ไม่ชัดเจนที่สุดสะท้อนให้เห็นว่าอินเดียมีวิธีการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่ค่อนข้างจะเป็นอิสระไม่ผูกติดกับประเทศใดประเทศหนึ่ง

จากการศึกษาพบว่าแนวทางในการเตรียมความพร้อมของไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด - แปซิฟิก นั้น ไทยจะต้องดำเนินการที่จะไม่กระทบความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา หรือไทยกับจีน ซึ่งนโยบายต่างประเทศของไทยจะต้องพยายามที่จะสร้างดุลอำนาจกับทั้งสองฝ่ายเพราะไทยเป็นมิตรที่ใกล้ชิดมากๆ กับจีน ขณะเดียวกันก็มีผลประโยชน์กับสหรัฐอเมริกาด้วย เพราะฉะนั้นไทยจะต้องสร้างสมดุล ในแนวความคิดทุกอย่างที่ออกมาคงไม่สามารถที่จะเลือกได้แต่สิ่ง que ไทยต้องทำคือเลือกอยู่ในสถานการณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อไทยมากที่สุด หรือแม้กระทั่งการที่สหรัฐอเมริกา กับจีนมีความขัดแย้งกันในการค้าก็ได้หมายความว่าไทยจะไม่ได้ประโยชน์ ไทยอาจจะได้ประโยชน์จากมุมใดมุมหนึ่ง ในขณะเดียวกันไทยก็ใช้ประโยชน์จาก BRI ที่ส่งเสริมการเชื่อมโยงทั้งหลายได้ นอกจากนี้ ไทยควรแสดงบทบาทในอาเซียนเพราะไทยไม่ได้ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของสหรัฐอเมริกาหรือจีน ดังเช่นประเทศอื่นๆ ในอาเซียน ไทยจึงควรเตรียมความพร้อมที่จะแสดงบทบาทนำในอาเซียนโดยการออกมาประกาศกรอบความร่วมมือใหม่ในภูมิภาคที่ยกอาเซียนเป็นแกนกลางเชื่อมโยงภูมิภาคที่ตั้งอยู่ระหว่างมหาสมุทรอินเดียกับแปซิฟิกเพื่อให้เกิดความเป็นกลางและไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง พร้อมกับดึงเอาอินเดียเข้ามาถ่วงดุลจีนกับสหรัฐอเมริกาไปพร้อมๆ กัน

Abstract

Title	Role of ASEAN and Thailand in economic integration in the Indo-Pacific regional		
Field	Strategy		
Name	Mr. Suthep Rungsiam	Course	NDC Class 62

Education subject: The Role of ASEAN and Thailand in the Economic Integration of the Indo-Pacific Region is to study the emergence of the Indo-Pacific strategy which may affect ASEAN unity on the issue as ASEAN will be the center of the economic integration and will drive relations with countries outside the region. However, if looking at the benefits of trade and investments, it is possible that both the United States and China will use the ASEAN arena as balance of power. At present, ASEAN has not made its position clear towards Indo-Pacific strategy. Although the 35th ASEM Summit attempted to find a joint position to address the issue, it was not as successful as it should be. Especially India, which is part of the framework, seems to be a country with the most unclear position. This reflects India has a rather independent foreign policy approach, that is not tied to any particular country.

From the study, it is found that Thailand's readiness for the Indo-Pacific regional economic integration must be carried out without affecting the relationship between Thailand and the United States or Thailand and China. Thailand must pursue a foreign policy that will try to balance the power with both parties because Thailand is very close to China while it is also having mutual benefits with the United States. Therefore, Thailand must balance the concept of everything and that it will not be forced to take side. What Thailand has to do is to choose a strategy that is most beneficial to Thailand. Trade war between the United States and China does not mean that Thailand will not benefit as Thailand may benefit from a certain angle. At the same time, Thailand can make use of the BRI to promote connectivity. In addition, Thailand should play a leading role in ASEAN because Thailand is not dominated by both the United States or China like other ASEAN countries. Thailand should, therefore, prepare to play a leading role in ASEAN by announcing a new framework for cooperation in an ASEAN-centered region, connecting regions located between the Indian and Pacific oceans to create neutrality. Thailand should not favor any side while it is pulling India to counterbalance China and the United States at the same time.

คำนำ

การศึกษา เรื่อง บทบาทของอาเซียนและไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด - แปซิฟิก เป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาหลักสูตร “การป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 62” โดยผู้ศึกษามุ่งที่จะศึกษาถึงยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกของจีน และสหรัฐอเมริกาในมุมมองของอาเซียนและไทย บทบาทของอาเซียนต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด - แปซิฟิก เพื่อหาแนวทางในการเตรียมความพร้อมของไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด - แปซิฟิก ต่อไป

เอกสารวิชาการส่วนบุคคลฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีโดยความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากคณาจารย์ที่ได้ให้คำแนะนำ ชี้แนะแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขตั้งแต่ด้านการศึกษาจนเสร็จสมบูรณ์ ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณท่านคณาจารย์เป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

นอกจากนี้สิ่งที่ผู้ศึกษามีอาจลืมนได้คือ พระคุณของท่านคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิประสาทวิชาความรู้แก่ผู้ศึกษาด้วยความเคารพรักและนับถืออย่างสูง ตลอดจนขอบคุณบรรดาเพื่อนๆ พี่ๆ ทุกท่านที่คอยให้การส่งเสริมและสนับสนุนทางด้านการศึกษาและให้กำลังใจกับผู้ศึกษาโดยตลอด

(นายสุเทพ รุ่งสยาม)

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 62

ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
Abstract	ข
คำนำ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญแผนภาพ	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
ขอบเขตของการวิจัย	5
วิธีดำเนินการวิจัย	6
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	7
คำจำกัดความ	7
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน	8
ทฤษฎีการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ (Economic Integration Theory)	9
ทฤษฎีความได้เปรียบโดยเด็ดขาด (Absolute Advantage Theory)	12
ทฤษฎีการได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Comparative Advantage Theory)	15
รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก	19
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	23
กรอบแนวคิดของการวิจัย	24
สรุป	24
บทที่ 3 การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด-แปซิฟิก	25
สภาพปัญหาและผลกระทบ	25
ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (Regional Comprehensive Economic Partnership : RCEP)	32
แนวคิดอินโด-แปซิฟิก (Free and Open Indo - Pacific)	34
ภาพรวมการประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 35	36
มุมมองของอาเซียนต่อแนวคิด อินโด-แปซิฟิก	40
สภาพปัญหา และผลกระทบต่อแนวคิด อินโด-แปซิฟิก	41
สรุป	43

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 วิเคราะห์ปัญหาการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค	
อินโด-แปซิฟิกและแนวทางการเตรียมความพร้อมของไทย	44
วิเคราะห์ปัญหาของการดำเนินยุทธศาสตร์หนึ่งแถบ หนึ่งเส้นทาง	44
วิเคราะห์ปัญหาของการดำเนินยุทธศาสตร์อินโด -แปซิฟิก	45
วิเคราะห์ จุดแข็งจุดอ่อนโอกาส และอุปสรรค (SWOT)	46
การสัมภาษณ์	47
วิเคราะห์การสัมภาษณ์	48
แนวทางการเตรียมความพร้อมของไทย	49
สรุป	50
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ	51
สรุป	51
ข้อเสนอแนะ	52
บรรณานุกรม	54
ประวัติย่อผู้วิจัย	56

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2 - 1	ความได้เปรียบโดยเด็ดขาด 1	13
2 - 2	ความได้เปรียบโดยเด็ดขาด 2	15
2 - 3	ตัวอย่างความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ 1	16
2 - 4	ตัวอย่างการได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ 2	17

สารบัญแผนภาพ

	หน้า
แผนภาพที่	
3 – 1 แผนที่เส้นทางตามยุทธศาสตร์ “The Belt and Road Initiative” ของจีน	26

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แนวนโยบายเรื่องการเชื่อมโยงภูมิภาคเอเชียใต้เข้ากับแปซิฟิกได้ปรากฏต่อสาธารณะเป็นครั้งแรกจากแนวคิดกรอบความร่วมมือ "อาเซียน +6" เริ่มขึ้นครั้งแรกในระหว่างการประชุมรัฐมนตรีเศรษฐกิจอาเซียน-ญี่ปุ่น (AEM-METI) และ AEM+3 (จีน ญี่ปุ่น เกาหลี) ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2549 โดยญี่ปุ่นเสนอให้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญภาควิชาการ (Track II) ของกลุ่มประเทศ East Asia Summit (EAS) ประกอบด้วยอาเซียน จีน ญี่ปุ่น เกาหลี ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และอินเดีย ทำการศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้ง Comprehensive Economic Partnership in East Asia (CEPEA) ซึ่งเป็น FTA ระหว่างประเทศอาเซียน+6 (จีน ญี่ปุ่น เกาหลี อินเดีย ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์)¹

จากนั้น ในการประชุม East Asia Summit ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2550 ณ เมืองเซบู ประเทศฟิลิปปินส์ ที่ประชุมก็มีมติเห็นชอบให้ดำเนินการศึกษาเรื่องดังกล่าว โดยประเทศญี่ปุ่นได้จัดประชุมร่วมกันระหว่างนักวิชาการซึ่งเป็นตัวแทนของแต่ละประเทศครั้งแรกในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2550 เพื่อศึกษาถึงความเป็นไปได้ในการจัดทำความตกลงการค้าเสรีระหว่างประเทศอาเซียน+6 (CEPEA) กลุ่มนักวิชาการได้ประชุมร่วมกันทั้งหมด 6 ครั้ง ระหว่างปี พ.ศ. 2550 – 2551 ก่อนจะได้ผลสรุปว่า หากมีการจัดทำความตกลงการค้าเสรีระหว่างประเทศอาเซียน+6 (CEPEA) จะทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในด้านการค้าและการลงทุน ความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจ พลังงาน สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยีสารสนเทศ จึงมีมติให้ศึกษาความเป็นไปได้เกี่ยวกับการจัดทำความตกลง การค้าเสรีระหว่างประเทศอาเซียน+6 (CEPEA) ในระยะที่ 2 โดยเน้นเรื่องความร่วมมือ (Cooperation) การอำนวยความสะดวก (Facilitation) และการเปิดเสรี (Liberalization) ที่จะช่วยสร้างความสามารถของประเทศสมาชิก เพื่อรองรับการเปิดเสรีภายใต้อาเซียน+6 (CEPEA)²

ต่อมาได้เกิด แนวคิดอินโด - แปซิฟิกมีลักษณะเป็น Grand Strategy ของญี่ปุ่น ซึ่งต่อยอดมาจากสุนทรพจน์เรื่อง **Confluence of the Two Seas** ที่นายชินโซ อาเบะ นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นแถลงต่อรัฐสภาอินเดีย เมื่อปี 2550 รวมทั้งนโยบาย **The Arc of Freedom and Prosperity** และ

¹ไพศาล หงษ์พานิชกิจ. เอเชียตะวันออก บนเส้นทางสู่การเป็นประชาคม. กรุงเทพฯ : (โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.)

²กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ. "อาเซียน". (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : www.fleth.co.th > attachments, 2562.

ยุทธศาสตร์ **Diamond Strategy** ในสมัยแรกของนายอาเบะ ต่อมา เมื่อนายอาเบะได้รับเลือกตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งเป็นสมัยที่ 2 เมื่อปี 2555 เป็นช่วงที่บทบาทของจีนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องในขณะที่บทบาทของสหรัฐฯ ในภูมิภาคเอเชียเริ่มลดลง จึงน่าจะเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้นายอาเบะสานต่อแนวคิดข้างต้น โดยได้ประกาศแนวคิด อินโด - แปซิฟิกอย่างเป็นทางการในการประชุม Tokyo International Conference on Africa Development (TICAD) เมื่อเดือนสิงหาคม 2559 ที่กรุงไนโรบี โดยเน้น 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ การส่งเสริมและปลูกฝังค่านิยมพื้นฐาน เช่น หลักนิติธรรมและประชาธิปไตย การแสวงหาความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ และการรักษาสันติภาพและเสถียรภาพ ความสนใจดังกล่าวน่าจะมาจากการที่อินเดียตั้งอยู่ในตำแหน่งทางยุทธศาสตร์ตรงกลางของภูมิภาคอินโด - แปซิฟิก นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังร่วมมือกับอินเดียในการผลักดันระเบียงเศรษฐกิจ Asia - Africa Growth Corridor (AAGC) เพื่อมุ่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานมาตรฐานสูง (Quality Infrastructure) ร่วมกัน

แนวคิดเรื่องการเปิดเสรีภูมิภาค อินโด - แปซิฟิก (Free and Open Indo - Pacific : FOIP) มาได้รับการกล่าวถึงอย่างมากอีกครั้งในเวทีระหว่างประเทศจากสุนทรพจน์ของนายโดนัลด์ ทรัมป์ ประธานาธิบดีของสหรัฐฯ ในช่วงการประชุม APEC (Asia-Pacific Economic Cooperation) ที่นครดานัง เวียดนาม เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2560 ได้กล่าวถึงความร่วมมืออย่างจริงจังในด้านการค้าและเศรษฐกิจกับประเทศในอินโด - แปซิฟิกเช่นกัน ซึ่งนักวิชาการหลายฝ่ายตั้งข้อสังเกตว่า แนวคิดของสหรัฐฯ ครอบคลุมภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกและอินเดีย แต่ยังไม่ขยายรวมถึงแอฟริกา และดูเหมือนว่าสหรัฐฯ จะเน้นในเรื่องการค้าเสรี ซึ่งเป็นข้อแตกต่างในการตีความคำว่า “Free and Open” ของสหรัฐฯ กับญี่ปุ่น สหรัฐฯ และญี่ปุ่นต่างตระหนักถึงความสำคัญของการที่อินเดียจะเข้ามามีบทบาทในภูมิภาค ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศในอนาคต โดยเฉพาะการแข่งขันขับเคลื่อนของมหาอำนาจ ประเด็นดังกล่าวมีส่วนสอดคล้องกับงานเขียนของ Robert D. Kaplan เรื่อง Monsoon: The Indian Ocean and the Future of American Power ที่กล่าวถึงมหาสมุทรอินเดียว่า จะกลายเป็นศูนย์กลางของผลประโยชน์ที่ทับซ้อนกันของมหาอำนาจในอนาคต ได้แก่ สหรัฐฯ และจีน³

หากพิจารณาถึงที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของสหรัฐฯ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้สหรัฐฯ เข้ามามีบทบาทในภูมิภาคนี้ น่าจะเป็นเรื่องของเศรษฐกิจ การค้า และการลงทุน มากกว่าปัจจัยการเมือง โดยความร่วมมือในอินโด - แปซิฟิก จะเป็น “ทางเลือก” หนึ่งของประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคและสามารถก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่สหรัฐฯ ด้วย ยุทธศาสตร์นี้ก็ถูกพูดถึงกันในวงกว้างในฐานะเป็นยุทธศาสตร์ใหม่ของโดนัลด์ ทรัมป์ ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา โดย นายแพทริก ชานาฮาน รักษาการรัฐมนตรี

³ กรมเอเชียตะวันออก กระทรวงการต่างประเทศ. “แนวคิดอินโด - แปซิฟิก (Free and Open Indo - Pacific)”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <http://www.eastasiawatch.in.th/th/articles/politics-and-economy/683/>, 2562.

กลาโหมสหรัฐอเมริกา กล่าวปาฐกถาพิเศษในหัวข้อนี้ในที่ประชุมสุดยอดว่าด้วยความมั่นคงแห่งเอเชีย ประจำปีครั้งที่ 18 ที่เรียกว่าการประชุม “แซงกรี - ลา” ซึ่งจัดขึ้นในวันที่ 31 พฤษภาคม 2562 ที่ประเทศสิงคโปร์ สหรัฐอเมริกาเรียกยุทธศาสตร์ใหม่นี้ว่า “ยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกที่เสรีและเปิดกว้าง” ใช้ตัวย่อเป็นภาษาอังกฤษว่า “FOIP” และพยายามผลักดันให้ประเทศในภูมิภาคนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไทยและอาเซียน ในฐานะที่ตั้งอยู่ใน “ใจกลาง” ของภูมิภาคใหม่นี้ เห็นด้วยกับแนวความคิดนี้ ขณะที่ปฏิกิริยาของอาเซียนต่อเรื่องนี้มีทั้งที่ไม่ตอบรับแล้วก็ได้ปฏิเสธ ปัญหาอย่างหนึ่งสืบเนื่องจาก FOIP เป็นยุทธศาสตร์ที่ท้าขึ้นมาในท่ามกลางบรรยากาศการ “แย่งชิงกันสร้างอิทธิพล” ระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกา ทั้งในภูมิภาคและในระดับโลก ทั้งในด้านการเมืองและด้านเศรษฐกิจ ซึ่งในการประชุมสุดยอดอาเซียนที่กรุงเทพฯ เมื่อปลายเดือนมิถุนายน ปี 2562 ก็ปรากฏเอกสารสำคัญชิ้นหนึ่งของอาเซียนออกมา พูดถึงเรื่องภูมิภาคอินโด - แปซิฟิกนี้โดยตรง เรียกว่า “ทัศนะอาเซียนว่าด้วยอินโด - แปซิฟิก” เรียกย่อๆ ว่า เอโอไอพี (AOIP)

แนวคิดอินโด - แปซิฟิกของอาเซียนตั้งอยู่บนหลักการว่าทั้งเอเชียแปซิฟิกกับอนุภูมิภาคอินเดียต่างเป็นประเทศที่กำลังเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ จึงเป็นการดีที่จะร่วมมือแทนการแข่งขันเพื่อเอาชนะอีกฝ่ายแบบ “เกมศูนย์” (Zero Sum Game) ซึ่งอินเดียมีความสัมพันธ์ทั้งกับฝ่ายภาคีสหรัฐ คือสหรัฐ ออสเตรเลีย และญี่ปุ่น กับอีกฝ่ายคือความพยายามรวมตัวของรัสเซีย - อินเดีย - จีน หรือที่เรียกว่า RIC (จาก BRICS : Brazil-Russia-India-China-South Africa) การแข่งขันกับการจับขั้วมีแนวโน้มเข้มข้นขึ้นทำให้มีความสำคัญกับเอเชียแปซิฟิกพร้อมกับอนุภูมิภาคอินเดีย มุมมองของอาเซียนต่ออินโด - แปซิฟิก ยังได้กล่าวถึงข้อเสนอของอาเซียนในเรื่องนี้จะช่วยส่งเสริมความร่วมมือที่เป็นรูปธรรม บนพื้นฐานของความเป็นแกนกลางอาเซียนในโครงสร้างสถาปัตยกรรมในภูมิภาค นี้เป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดนี้ ไม่ใช่ว่า ประเทศมหาอำนาจเสนออะไรมาก็จะต้องมีท่าทีตอบรับเสมอไป หากแต่อาเซียนได้คิดมานานแล้ว เพื่อพัฒนามุมมองที่ตั้งบนพื้นฐานของผลประโยชน์ของอาเซียน ปัจจุบันเริ่มมีความเชื่อมโยงมากขึ้นระหว่างมหาสมุทรอินเดียและแปซิฟิก โดยเราจะใช้กลไกที่มีอยู่แล้วพัฒนาความร่วมมือให้เกิดผลประโยชน์ให้มากขึ้น เมื่อย้อนไปในการประชุมสุดยอดเอเชียตะวันออก (EAS - East Asia Summit) เมื่อเดือน พ.ย. 2560 ที่ประเทศฟิลิปปินส์ ซึ่งในครั้งนั้นมี 4 ประเทศได้เสนอแนวคิดต่อยุทธศาสตร์อินโด - แปซิฟิกที่แตกต่างกันไป โดยในช่วงนั้น พล.อ. ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีได้กล่าวแสดงความคิดเห็นในมุมมองของประเทศไทยว่า "อาเซียนควรมีแนวคิดในการเชื่อมโยงมหาสมุทรอินเดียและแปซิฟิก โดยเฉพาะจะดำเนินการในเรื่องนี้ อย่างไร" ซึ่งเป็นจุดริเริ่มที่ทำให้หลังจากนั้น 10 ชาติสมาชิกอาเซียนได้หารือพูดคุยกัน โดยมอบอินโดนีเซียในฐานะเป็นประเทศที่สนใจในเรื่องนี้ ได้พิจารณาโครงสร้างและศึกษาแนวทางอย่างรอบด้าน โดยเมื่อสามารถสรุปได้แล้ว อินโดนีเซียจึงได้หยิบยกเรื่องนี้ขึ้นหารือกับไทยในฐานะไทยเป็นประธานอาเซียนและประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ เพื่อหาทางช่วยกันขับเคลื่อนร่วมกัน จนในที่สุดสามารถออกเป็นเอกสารมุมมองของอาเซียนต่อแนวคิดอินโด - แปซิฟิกได้สำเร็จเพื่อเป็นพื้นฐานหลักในการขับเคลื่อนของอาเซียน เอกสารฉบับนี้ไม่ใช่ยุทธศาสตร์ แต่เป็นมากกว่ามุมมอง (Outlook) โดยได้สะท้อนความเป็น ASEAN Vista หรือวิทัศน์ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นทัศนะของอาเซียน ที่มีความยืดหยุ่นและปรับตามพัฒนาการ ใหม่ๆ ในภูมิภาคโดยที่อาเซียนไม่จำเป็นต้องสร้างกลไกใหม่ขึ้นมารองรับ เนื่องจากอาเซียนสามารถใช้กลไกที่มีอยู่ เช่น อาเซียนบวกหนึ่ง อาเซียน+ 3 (จีน ญี่ปุ่น

สาธารณรัฐเกาหลี) หรืออาเซียน+ 8 (ประเทศสมาชิกในกลุ่ม EAS) เอกสารมุมมองของอาเซียนต่ออินโด-แปซิฟิกจะช่วยสร้างการเชื่อมโยงในหลายมิติ ทั้งการเชื่อมโยงระบบโครงสร้างพื้นฐาน เส้นทางคมนาคมตั้งแต่ถนน รถไฟ ท่าเรือ และเส้นทางการบิน รวมทั้งกฎระเบียบ ที่จะช่วยให้เกิดการค้าดิจิทัล และส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจร่วมกัน และส่งเสริมความยั่งยืนในมิติต่างๆ ในภูมิภาคได้ด้วย⁴

ในปี 2562 คืออีกหนึ่งปีที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญของประเทศสมาชิกอาเซียนกำลังอยู่ในช่วงของการปฏิบัติตามแผนแม่บทความเชื่อมโยงอาเซียนฉบับที่ 2 (MPAC - Master Plan on Asean Connectivity 2016-2025) ที่เน้นการพัฒนาต่อยอดจาก MPAC ฉบับที่ 1 ใน 5 มิติสำคัญ นั่นคือ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างยั่งยืน (Sustainable Infrastructure) การสร้างนวัตกรรมและการเตรียมความพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงในโลกดิจิทัล (Digital Innovation) การเชื่อมโยงระบบโลจิสติกส์แบบไร้รอยต่อ (Seamless Logistics) การสร้างและวางแนวทางปฏิบัติของกฎระเบียบต่างๆ ให้สอดคล้องพ้องกันและมีธรรมาภิบาล (Regulatory Excellence) และการสนับสนุนให้ประชาชนอาเซียนสามารถเชื่อมโยงและเคลื่อนย้ายไปมาระหว่างกันได้อย่างสะดวกมากยิ่งขึ้น (People Mobility) ผ่านการประชุม East Asia Summit (เป็นหนึ่งในเวทีคู่ขนานการประชุมอาเซียนซัมมิทในวันที่ 4 พ.ย. 2562) รวมทั้งเจรจาภายใต้กรอบความตกลงการค้าและการลงทุนไทย-สหรัฐฯ (Trade and Investment Framework Agreement Joint Council : TIFA - JC) จึงเป็นประเด็นสำคัญยิ่งที่ประเทศไทยต้องผลักดัน เดินหน้า และวางแผนพัฒนาต่อยอด เพื่อให้ประเทศไทยและประชาคมอาเซียนสามารถเดินหน้าผ่านช่วงเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อนี้ไปได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว

จากสาระสำคัญในการประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียนที่ประเทศไทยเมื่อปลายเดือนมิถุนายน 2562 ที่ผ่านมา คือการออกแถลงการณ์ร่วมกันของ 10 ประเทศอาเซียนเกี่ยวกับทัศนะอาเซียนว่าด้วยอินโด - แปซิฟิก (ASEAN Outlook on Indo - Pacific: AOIP) ซึ่งประกอบด้วยภูมิภาคอาเซียน และรวมพื้นที่ชายฝั่งตะวันตกของอินเดียไปถึงมหาสมุทรแปซิฟิก ครอบคลุมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียใต้ ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ ไปจนถึงหมู่เกาะแปซิฟิก จึงถือเป็นการส่งสัญญาณหลายๆ ว่า อาเซียนต้องการเพื่อนมาช่วยถ่วงดุลบทบาทเชิงรุกของจีนในภูมิภาค เพราะคำว่า “อินโด - แปซิฟิก” ย่อมหมายถึงบทบาทร่วมของอินเดีย ออสเตรเลีย และสหรัฐฯ เพราะอาเซียนต้องการขยายกรอบความคิดเชิงพื้นที่ของเอเชียให้กว้างขึ้นและเน้นย้ำว่าอาเซียนเป็นศูนย์กลางของอินโด-แปซิฟิก (ASEAN Centrality) โดยเมื่อพิจารณาเชิงภูมิศาสตร์แล้ว ถ้ายึดตามชายฝั่งเป็นมหาสมุทรอินเดีย ด้านขวาเป็นมหาสมุทรแปซิฟิก ตรงกลางก็คือภูมิภาคอาเซียนหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั่นเอง ในด้านแนวทางเน้นย้ำด้านการส่งเสริมความร่วมมือ ไม่ใช่การแข่งขันระหว่างมหาอำนาจ ดังนั้น ทัศนะของอาเซียนจึงไม่ใช่การเลือกข้าง แต่เป็นการเรียกร้องให้มหาอำนาจต่างๆ หันมามองถึงการแสวงหาความร่วมมือระหว่างกันและเป็นเพียงก้าวแรกของการประกาศแนวคิดและจุดยืนร่วมกันของอาเซียนเกี่ยวกับภูมิภาค “อินโด - แปซิฟิก” เป็นการวาง

⁴วิเคราะห์ : “อาเซียน” กับแนวคิด ภูมิภาค “อินโด-แปซิฟิก” มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับวันที่ 23 - 29 สิงหาคม 2562

บทบาทอาเซียนในเกมภูมิรัฐศาสตร์โลกระหว่างจีนและสหรัฐฯ ท่ามกลางความร้อนระอุของสงครามการค้า ในช่วงปลายเดือนตุลาคมต่อเนื่องถึงต้นเดือนพฤศจิกายน 2562 นี้ ประเทศไทยจะเป็นเจ้าภาพการประชุมสุดยอดอาเซียนและการประชุมสุดยอดเอเชียตะวันออก (EAS) และผู้นำของประเทศมหาอำนาจทั้งหมดจะมาพบกันที่กรุงเทพมหานคร คำถามสำคัญคือ ไทยและประชาคมอาเซียนจะกำหนดบทบาททำที่ของตนเองอย่างไรเพื่อรักษาผลประโยชน์ของชาติและของภูมิภาคภายใต้ยุทธศาสตร์อินโด - แปซิฟิก⁵

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกในมุมมองของอาเซียน และไทย บทบาทของอาเซียนต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด - แปซิฟิก เพื่อหาแนวทางในการเตรียมความพร้อมของอาเซียน และไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษายุทธศาสตร์อินโด - แปซิฟิกในมุมมองของอาเซียน และไทย
2. เพื่อศึกษาบทบาทของอาเซียน และไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด - แปซิฟิก
3. เพื่อเสนอแนวทางในการเตรียมความพร้อมของไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด - แปซิฟิก

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นพื้นที่ภูมิภาคอินโด - แปซิฟิก ซึ่งประกอบด้วยภูมิภาคอาเซียน และรวมพื้นที่ชายฝั่งตะวันตกของอินเดียไปถึงมหาสมุทรแปซิฟิก ครอบคลุมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียใต้ ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ ไปจนถึงหมู่เกาะแปซิฟิก

2. ขอบเขตด้านประชากร

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของอาเซียนและไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด - แปซิฟิก ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 กรรมการและเลขานุการคณะกรรมการบริหารศูนย์การศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียง

ส่วนที่ 2 นักวิชาการผู้ทำวิจัย บทบาทของอาเซียนต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจของประชาคมเอเชียตะวันออกเฉียง

⁵ดร.ชัยยงค์ สัจจิพานนท์. “ยุทธศาสตร์สหรัฐและทรศนะอาเซียนว่าด้วย อินโด-แปซิฟิก”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.matichon.co.th/>, 2562.

3. ขอบเขตเนื้อหา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เน้นการวิจัยเฉพาะยุทธศาสตร์ภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก ผ่านมุมมองแบบภูมิรัฐศาสตร์เศรษฐกิจ (Geo-Political Economies) ในมิติความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการเติบโตและความเจริญรุ่งเรืองทั้งในภูมิภาคอินโด - แปซิฟิก ที่เกี่ยวข้องกับอาเซียนและไทย ตั้งแต่เริ่มกระบวนการทางแนวความคิดจนถึงปัจจุบัน

4. ขอบเขตระยะเวลา

ระยะเวลาในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีระยะเวลา 7 เดือน เริ่มตั้งแต่ พฤศจิกายน 2562 - พฤษภาคม 2563

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูล

1.1 ข้อมูลทุติยภูมิ

จากการสืบค้นเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งแหล่งข้อมูลจากส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะแหล่งข้อมูลทางเว็บไซต์ที่ปรากฏบนอินเทอร์เน็ต เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในระดับทุติยภูมิ (Secondary Data) เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการออกแบบหรือสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกรวมทั้งเพื่อนำมาใช้เป็นส่วนประกอบในกระบวนการวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล

1.2 ข้อมูลปฐมภูมิ

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) จากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล จะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกซึ่งเป็นข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) และข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) มาใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ประกอบกับการวิเคราะห์ด้วย SWOT Analysis เพื่อค้นหา จุดแข็ง จุดด้อย โอกาสและอุปสรรค ในประเด็นบทบาทของอาเซียน และไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด - แปซิฟิก

3. การนำเสนอข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะใช้การพรรณนาให้เห็นรายละเอียดเกี่ยวกับภาพรวมการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยการตีความข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยโยงไปถึงแนวคิดทฤษฎีเพื่อให้ความหมายแก่ข้อมูลที่ได้ หลังจากนั้นจึงทำการสร้างข้อสรุปในเรื่องบทบาทของอาเซียนและไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด - แปซิฟิก

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทราบถึงยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกในมุมมองของอาเซียน และไทย
2. ทราบถึงบทบาทของอาเซียน และไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด - แปซิฟิก
3. ทราบถึงแนวทางในการเตรียมความพร้อมของไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด - แปซิฟิก

คำจำกัดความ

อินโด - แปซิฟิก	หมายถึง	ภูมิภาคอาเซียน และรวมพื้นที่ชายฝั่งตะวันตกของอินเดียไปถึงมหาสมุทรแปซิฟิก ครอบคลุมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียใต้ ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ ไปจนถึงหมู่เกาะแปซิฟิก
การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ	หมายถึง	การที่ประเทศตั้งแต่สองประเทศขึ้นไปตกลงกัน เพื่อลดหรือยกเลิกข้อจำกัดทางการค้าระหว่างกัน ทั้งด้านภาษีและไม่ใช่ภาษีศุลกากร
กลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียง	หมายถึง	การรวมเอาประเทศที่เป็นสมาชิกของสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of the Southeast Asian Nations: ASEAN) หรืออาเซียน จำนวน 10 ประเทศ กับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ (Northeast Asia) 3 ประเทศ ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยบทบาทของอาเซียนและไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาคอินโด - แปซิฟิก ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน
2. ทฤษฎีการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ (Economic Integration Theory)
3. ทฤษฎีความได้เปรียบโดยเด็ดขาด (Absolute Advantage Theory)
4. ทฤษฎีการได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Comparative Advantage Theory)
5. รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิด
8. สรุป

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน¹

ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน มีเป้าหมายการพัฒนาที่มุ่งเน้นการยกระดับศักยภาพของประเทศในหลากหลายมิติ บนพื้นฐานแนวคิด 3 ประการ ได้แก่

1. ต่อยอดอดีต โดยมองกลับไปที่เราเก่งทางเศรษฐกิจ อัตลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และจุดเด่นทางทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย รวมทั้งความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของประเทศในด้านอื่นๆ นำมาประยุกต์ผสมผสานกับเทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของเศรษฐกิจ และสังคมโลกสมัยใหม่

2. ปรับปัจจุบัน เพื่อปูทางสู่อนาคต ผ่านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศในมิติต่างๆ ทั้งโครงข่ายระบบคมนาคมและขนส่ง โครงสร้างพื้นฐานวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และดิจิทัล และการปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและบริการอนาคต

3. สร้างคุณค่าใหม่ในอนาคต ด้วยการเพิ่มศักยภาพของผู้ประกอบการ พัฒนาคูณรุ่นใหม่ รวมถึง ปรับรูปแบบธุรกิจ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาด ผสมผสานกับยุทธศาสตร์ที่รองรับอนาคต บนพื้นฐานของการต่อยอดอดีตและปรับปัจจุบัน พร้อมทั้งส่งเสริมและสนับสนุน

¹ร่วมสร้างสรรค์แบ่งปันความรู้, ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580). เข้าถึงได้จาก <http://www.thailibrary.in.th/2019/08/20/national-strategy-20yrs/>.

จากภาครัฐ ให้ประเทศไทยสามารถสร้างฐานรายได้และการจ้างงานใหม่ ขยายโอกาสทางการค้าและการลงทุนในเวทีโลก ควบคู่ไปกับการยกระดับรายได้และการกินดีอยู่ดี รวมถึงการเพิ่มขึ้นของคนชั้นกลางและลดความเหลื่อมล้ำของคนในประเทศได้ในคราวเดียวกัน

ทฤษฎีการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ (Economic Integration Theory)²

การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ (Economic Integration) เป็นการรวมตัวกันของประเทศสองประเทศขึ้นไป เพื่อร่วมกันสร้างความแข็งแกร่งและรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของประเทศสมาชิกโดยทั่วไป แล้วประเทศที่รวมกลุ่มกันจะพยายามขจัดอุปสรรคทางการค้าและการลงทุนระหว่างกันโดยการลดหรือยกเว้นภาษีศุลกากรและมาตรการกีดกันทางการค้าที่ไม่ใช่ภาษีศุลกากร (Non-Tariff Barrier) รวมทั้งแสวงหาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในด้านต่างๆ ระหว่างกันเพื่อขยายปริมาณการค้าและการลงทุนในกลุ่มประเทศสมาชิกตลอดจนให้ความช่วยเหลือกันเพื่อประสานผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แรงจูงใจของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจอาจเกิดขึ้นจากหลายปัจจัย ทั้งการขยายตลาดไปยังกลุ่มประเทศสมาชิก การเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตจากการใช้ประโยชน์จากความชำนาญของแรงงาน การประหยัดต่อขนาดและการเคลื่อนย้ายปัจจัยการผลิตระหว่างประเทศ การสร้างอำนาจต่อรองผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับประเทศนอกกลุ่มรวมถึงการลดการพึ่งพาเงินทุนจากประเทศพัฒนาแล้วและองค์การระหว่างประเทศที่ประเทศพัฒนาแล้วมีบทบาทสำคัญ

1. ระดับของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ

การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจมักแบ่งได้เป็น 5 ระดับ ดังนี้

1.1 เขตการค้าเสรี (Free Trade Area: FTA) เป็นการรวมกลุ่มเพื่อยกเว้นภาษีศุลกากรระหว่างประเทศสมาชิกรวมถึงขจัดมาตรการกีดกันทางการค้าที่ไม่ใช่ภาษีศุลกากร แต่สมาชิกยังคงสามารถกำหนดอัตราภาษีศุลกากรจากประเทศนอกกลุ่มได้อย่างอิสระ ตัวอย่างการรวมกลุ่มในรูปแบบเขตการค้าเสรี เช่น เขตการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN Free Trade Area: AFTA) ข้อตกลงการค้าเสรีอเมริกาเหนือ (North American Free Trade Agreement : NAFTA) ข้อตกลงการค้าเสรีอาเซียน-จีน (ASEAN-China Free Trade Agreement: ACFTA) เป็นต้น

²“แนวคิดและทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก. http://www.dsdcw2016.dsdcw.go.th/doc_pr/ndc_2560-2561/PDF/8445e/5.%E0%B8%9A%E0%B8%97%E0%B8%97%E0%B8%B5%E0%B9%88%202.pdf.

1.2 สหภาพศุลกากร (Customs Union) เป็นการรวมกลุ่มเพื่อยกเว้นภาษีศุลกากรระหว่างประเทศสมาชิกและมาตรการกีดกันทางการค้าในรูปแบบต่างๆ นอกจากนี้ ประเทศสมาชิกแต่ละประเทศยังต้องกำหนดอัตราภาษีศุลกากรกับประเทศนอกกลุ่มในอัตราเดียวกัน (Common External Tariff: CET) ตัวอย่างการรวมกลุ่มในรูปแบบสหภาพศุลกากร ได้แก่ ประเทศกลุ่ม Benelux(เบลเยียม เนเธอร์แลนด์ และลักเซมเบิร์ก) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งสหภาพยุโรปในเวลาต่อมา

1.3 ตลาดร่วม (Common Market) เป็นการรวมกลุ่มที่นอกเหนือจากการยกเว้นภาษีศุลกากรระหว่างประเทศสมาชิกและมาตรการกีดกันทางการค้าในรูปแบบต่างๆ ซึ่งเป็นการทำให้สินค้าเคลื่อนย้ายระหว่างประเทศสมาชิกได้โดยเสรีรวมถึงการที่ประเทศสมาชิกแต่ละประเทศต้องกำหนดอัตราภาษีศุลกากรกับประเทศนอกกลุ่มในอัตราเดียวกันแล้วยังมีเป้าหมายเพื่อทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายปัจจัยการผลิตอันได้แก่ หุ่น แรงงาน เทคโนโลยี และผู้ประกอบการระหว่างประเทศสมาชิกด้วยกันได้อย่างเสรีอีกด้วย ซึ่งถือเป็นการใช้ประโยชน์จากปัจจัยการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพให้มากที่สุด ตัวอย่างการรวมกลุ่มในรูปแบบตลาดร่วม ได้แก่ ประชาคมเศรษฐกิจยุโรป (European Economic Community: EEC) ที่เกิดขึ้นก่อนกลายมาเป็นสหภาพยุโรป (European Union) ในปัจจุบัน (สำหรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนยังไม่ถือว่าเป็นตลาดร่วมอย่างสมบูรณ์เพราะอาเซียนยังไม่ได้กำหนดอัตราภาษีศุลกากรกับประเทศนอกกลุ่มในอัตราเดียวกันและการเคลื่อนย้ายแรงงานอย่างเสรียังจำกัดอยู่เฉพาะแรงงานฝีมือบางกลุ่มเท่านั้น)

1.4 สหภาพเศรษฐกิจ (Economic Union) เป็นการรวมกลุ่มที่มีระดับสูงกว่าตลาดร่วม กล่าวคือ นอกจากจะมีการเคลื่อนย้ายสินค้าและปัจจัยการผลิตระหว่างประเทศสมาชิกภายในกลุ่มได้อย่างเสรีและประเทศสมาชิกแต่ละประเทศยังต้องกำหนดอัตราภาษีศุลกากรกับประเทศนอกกลุ่มในอัตราเดียวกันแล้ว ประเทศสมาชิกยังต้องดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบเดียวกันด้วย ทั้งนโยบายการเงิน นโยบายการคลัง รวมทั้งนโยบายการค้าและการลงทุนกับต่างประเทศ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพในการดำเนินนโยบายของกลุ่มประเทศสมาชิก ตัวอย่างการรวมกลุ่มในรูปแบบสหภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน ได้แก่ สหภาพยุโรป (European Union) ซึ่งมีการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจร่วมกันมีการจัดตั้งหน่วยงานกลางขึ้นมาเพื่อดำเนินนโยบายอย่างเช่น ธนาคารกลางยุโรป (European Central Bank) มีการใช้เงินตราสกุลเดียวกันคือเงินยูโร มีการเจรจาจัดทำความตกลงระหว่างประเทศในนามของสหภาพยุโรปอย่างเช่น การจัดทำ FTA ระหว่างสหภาพยุโรปกับประเทศหรือกลุ่มประเทศคู่ค้า เป็นต้น

1.5 สหภาพการเมืองการปกครอง (Political Union) เป็นการรวมกลุ่มในระดับสูงสุดนอกจากจะมีลักษณะของสหภาพเศรษฐกิจแล้ว ประเทศสมาชิกจะต้องดำเนินนโยบายการเมืองการปกครองเดียวกันซึ่งเท่ากับว่าสมาชิกแต่ละประเทศจะต้องยอมอยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยเดียวกัน ลักษณะการรวมกลุ่มเช่นนี้เห็นได้จากการรวมชาติอย่างเช่นกรณีของสหรัฐอเมริกาซึ่งรวมรัฐต่างๆ เข้าด้วยกัน รวมถึงสหภาพโซเวียตซึ่งเป็นการรวมประเทศต่างๆ เข้าด้วยกัน

2. สวัสดิการทางเศรษฐกิจจากการรวมกลุ่ม

การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นไปได้เพื่อเปิดการค้าเสรีภายในกลุ่มนั้นสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสวัสดิการทางเศรษฐกิจได้ใน 2 ทาง คือ

2.1 การเพิ่มปริมาณการค้า (Trade Creation) จากการที่ประเทศสมาชิกสามารถนำเข้าสินค้าได้อย่างเสรีจากประเทศสมาชิกอื่นๆ ภายในกลุ่มที่ผลิตได้ถูกกว่า เนื่องจากการย้ายการผลิตจากแหล่งผลิตที่มีต้นทุนสูงไปยังแหล่งผลิตที่มีต้นทุนต่ำภายใต้ข้อสมมติของการใช้ทรัพยากรในประเทศอย่างเต็มที่ทั้งก่อนและหลังการรวมกลุ่ม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะช่วยเพิ่มสวัสดิการทางเศรษฐกิจโดยรวมเนื่องจากประเทศต่างๆ จะมีการแบ่งงานกันทำตามความชำนาญในการผลิตเป็นการผลิตตามความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ ทำให้การจัดสรรทรัพยากรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริโภคสามารถซื้อสินค้าในราคาที่ถูกลงและช่วยขยายตลาดการบริโภค

2.2 การเบี่ยงเบนทิศทางการค้า (Trade Diversion) จากการที่ประเทศสมาชิกเปลี่ยนการนำเข้าจากประเทศนอกกลุ่มซึ่งสามารถผลิตสินค้าได้ถูกกว่ามาเป็นประเทศสมาชิกอื่นๆ ภายในกลุ่มที่ผลิตได้แพงกว่า เนื่องจากการย้ายการผลิตจากแหล่งผลิตที่มีต้นทุนต่ำไปยังแหล่งผลิตที่มีต้นทุนสูง อันเป็นผลจากการลดหรือยกเว้นภาษีสำหรับสินค้าที่นำเข้าจากประเทศสมาชิกภายในกลุ่ม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นการลดสวัสดิการทางเศรษฐกิจโดยรวม เนื่องจากประเทศต่างๆ ไม่ได้แบ่งงานกันทำตามความชำนาญ ไม่ผลิตตามความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ ทำให้การจัดสรรทรัพยากรเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ

3. แนวความคิดเกี่ยวกับการเปิดเสรีทางการค้า

3.1 ระดับฝ่ายเดียว (Unilateral Trade Liberalization) เป็นนโยบายของรัฐที่ดำเนินการโดยไม่มีเงื่อนไขโดยตรงใดๆ กับประเทศอื่นๆ โดยรัฐอาจเปิดเสรีกับสินค้าประเภทต่างๆ ตามสถานการณ์ของประเทศเพื่อปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจและเพิ่มผลความสามารถให้แก่ผู้ผลิตในประเทศในการแข่งขันกับต่างประเทศ รวมถึงใช้ทรัพยากรในการผลิตอย่างเหมาะสมมากกว่าการพึ่งภาษีหรือสิทธิประโยชน์ที่รัฐอำนวยความสะดวกให้โดยเฉพาะ

3.2 ระดับทวิภาคี (Bilateral Trade Liberalization) เป็นข้อตกลงร่วมกันระหว่างคู่สัญญาทั้งสองประเทศที่จะผ่อนคลายนโยบายการค้า ทั้งในรูปของภาษีศุลกากรภายใต้กรอบเดียวกันโดยประเทศอื่นๆ จะไม่ได้รับสิทธินี้ด้วยการเปิดเสรีทางการค้าประเภทนี้เดิมไม่แพร่หลายมากนัก แต่ในปัจจุบันได้รับความนิยมความสนใจมากขึ้น

3.3 ระดับภูมิภาค (Regional Trade Liberalization) เป็นการเปิดเสรีทางการค้าของกลุ่มประเทศที่มีอยู่ในภูมิภาคเดียวกันแม้จะไม่อยู่ในอาณาจักรที่ติดต่อกัน แนวทางเกิดขึ้นก่อนจัดตั้ง GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) และมีได้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการของ GATT จึงกำหนดให้เป็นข้อยกเว้นตามมาตราที่ 24 ของบทบัญญัติ GATT อย่างไรก็ตามการเปิดกลุ่มประเทศอาจส่งผลเสียต่อประเทศนอกกลุ่มรวมถึงอาจถูกนำมาใช้เพื่อการกีดกันประเทศคู่แข่งมิให้เข้าสู่ตลาดของตนโดยง่าย

3.4 ระดับพหุภาคี (Multilateral Trade Liberalization) เป็นการเปิดเสรีทางการค้าให้แก่ประเทศเกือบทั่วโลก เข้าสู่ข้อตกลงหรือกรอบการค้าเสรีเดียวกัน ซึ่งเป็นการเปิดเสรีตามบทบัญญัติของ GATT ที่ต่อมาพัฒนาเป็นองค์การการค้าโลก จัดเป็นแนวทางที่ดีที่สุด เนื่องจากทำให้

ทุกประเทศได้รับประโยชน์จากการเปิดเสรีทางการค้าอย่างเต็มที่โดยไม่มีกีดกันประเทศที่อยู่นอกข้อตกลง สอดคล้องตามหลักประชาธิปไตย และช่วยให้เปิดเสรีทางการค้าดำเนินการบนพื้นฐานของระเบียบกติกาที่ชัดเจนมากกว่าการต่อรองทางการค้าโดยลำพัง อย่างไรก็ตาม แนวทางนี้ยังเผชิญอุปสรรคหลายประการเนื่องจากมีประเทศเข้าร่วมเจรจาเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีระดับการพัฒนาประเทศที่แตกต่างกัน การประสานประโยชน์จึงทำได้ยาก นอกจากนี้ ในปัจจุบันยังมีกระแสความท้าทายของการจัดทำความตกลงระดับพหุภาคี ซึ่งเห็นได้จากการถอนตัวจากการลงนามข้อตกลงหุ้นส่วนยุทธศาสตร์เศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก (Trans-Pacific Partnership: TPP) ของสหรัฐอเมริกา

4. การกำหนดกรอบการเจรจาจัดทำความตกลงเขตการค้าเสรี

ความตกลงเขตการค้าเสรีคือ ความตกลงระหว่าง 2 ประเทศ (ทวิภาคี) หรือระหว่าง 2 ประเทศขึ้นไป (พหุภาคี) เพื่อลดอุปสรรคทางการค้าระหว่างกันให้มากที่สุดเพื่อให้เกิดการค้าเสรีระหว่างประเทศภาคี ในปัจจุบันการเจรจาเขตการค้าเสรีได้มีการขยายขอบเขต โดยครอบคลุมประเด็นที่นอกเหนือจากการค้าสินค้า เช่น การค้าบริการ การลงทุน การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา การจัดซื้อโดยภาครัฐ ความโปร่งใสของกฎระเบียบและความร่วมมือในสาขาต่างๆ สำหรับการเจรจาจัดทำความตกลงเขตการค้าเสรี (Free Trade Agreement) เป็นหนังสือสัญญาระหว่างรัฐ ในการดำเนินการเพื่อที่จะบรรลุข้อตกลงในการจัดทำหนังสือสัญญาหรือความตกลงการค้าเสรีทุกๆ ฉบับนั้นจะต้องมีขั้นตอนหรือกระบวนการที่สำคัญที่สุดก็คือการเจรจา โดยจะแบ่งเป็น

4.1 การเจรจาในตัวข้อบท (Text)

4.2 การเจรจาข้อผูกพัน เช่น การลดอัตราภาษีศุลกากร หรือการเข้าสู่ตลาด

โดยขั้นตอนการเจรจาจัดเป็นขั้นตอนที่เปิดโอกาสให้ประเทศภาคีเจรจาต่อรองและตกลงกันในเรื่องที่จะเห็นว่าจะเกิดประโยชน์แก่ประเทศหรือจะยอมเสียประโยชน์บางประการเพื่อให้ได้รับประโยชน์ที่เห็นว่าสำคัญกว่าแก่ประเทศ โดยภายหลังจากการสิ้นสุดการเจรจาแล้วประเทศภาคีจะต้องมีการดำเนินการกระบวนการภายในเพื่อให้ความตกลงดังกล่าวมีผลผูกพันกับประเทศตนต่อไป

ทฤษฎีความได้เปรียบโดยเด็ดขาด (Absolute Advantage Theory)³

อดัม สมิธ (Adam Smith: 1772-1823) เป็นผู้สนับสนุนการค้าเสรีหรือการค้าแบบเสรี (Free Trade หรือ Open Markets) เหตุผลก็เพราะการค้าเสรีนั้นทำให้มีการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศ นอกจากนี้การค้าเสรียังทำให้ประเทศต่างๆ สามารถมุ่งเน้นเฉพาะการผลิตสินค้าที่สามารถผลิตได้โดยต้นทุนต่ำที่สุด ซึ่งเป็นผลได้ที่มาจากการแบ่งงานกันทำนั่นเอง การยอมรับแนวคิดในเรื่องของความแตกต่างของต้นทุนเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของสินค้านี้ระหว่างประเทศขึ้น

³“ทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศเบื้องต้น”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก [http://uangfah.econ.cmu.ac.th/teacher/nisit/files/ch.3.1\(edit%201\).pdf](http://uangfah.econ.cmu.ac.th/teacher/nisit/files/ch.3.1(edit%201).pdf).

โดยอดัม สมิท เองพยายามหาเหตุผลมาอธิบายว่าทำไมต้นทุนในการผลิตของสินค้าจึงแตกต่างกันระหว่างประเทศ ซึ่งประสิทธิภาพในการผลิต (Productivities) ของปัจจัยการผลิตเป็นตัวกำหนดสำคัญของต้นทุนการผลิตของสินค้าแต่ละชนิด โดยประสิทธิภาพการดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานของความได้เปรียบทางธรรมชาติ เช่น อากาศ ดิน ความมั่งคั่งของธาตุและความได้เปรียบที่ถูกสร้างขึ้น (Acquired Advantage) เช่น ความชำนาญและเทคนิคการผลิต

การกำหนดความได้เปรียบทางธรรมชาติและความชำนาญในการผลิตที่เกิดขึ้นนั้นคงที่ สมิทให้เหตุผลว่าประเทศสามารถผลิตสินค้า ณ ต้นทุนต่ำกว่าจะส่งผลให้ประเทศสามารถทำการแข่งขันได้มากกว่าประเทศคู่ค้า สมิทมองว่าตัวกำหนดความได้เปรียบของการแข่งขันมาจากทางด้านอุปทาน (Supply Side) ของตลาด แนวคิดที่ว่าด้วยต้นทุนของอดัม สมิท ปรากฏอยู่ในทฤษฎีมูลค่าแรงงาน (Labor Theory of Value) ที่สมมติว่าในแต่ละประเทศ (1) มีปัจจัยแรงงานเพียงอย่างเดียว และมีลักษณะและคุณภาพที่เหมือนกันทุกประการ (Homogeneous) (2) ต้นทุนหรือราคาของสินค้าขึ้นอยู่กับปริมาณของแรงงานที่ต้องการนำมาใช้ในการผลิต ตัวอย่างเช่น ถ้าประเทศไทยใช้แรงงานน้อยในการผลิตผ้าหนึ่งหลาเมื่อเทียบกับประเทศสหรัฐอเมริกาแล้ว ต้นทุนการผลิตของไทยจะต่ำกว่าของสหรัฐฯ โดยทฤษฎีการค้าของอดัม สมิท ถูกเรียกว่า ทฤษฎีของการได้เปรียบโดยเด็ดขาด (Principle of Absolute Advantage) การประกอบไปด้วยสองประเทศในโลก มีสินค้าสองชนิดในโลก การค้าและความชำนาญจะเป็นประโยชน์เมื่อประเทศหนึ่งมีความได้เปรียบโดยเด็ดขาด (อันหมายถึง การใช้แรงงานน้อยกว่าในการผลิตสินค้าหนึ่งหน่วย) การที่โลกจะได้ประโยชน์จากการแบ่งแยกแรงงานระหว่างประเทศ แต่ละประเทศต้องมีสินค้าที่มีความได้เปรียบโดยเด็ดขาดมากกว่าประเทศคู่ค้าขณะเดียวกันประเทศจะนำเข้าสินค้าที่ตนเสียเปรียบโดยเด็ดขาดทางต้นทุน (Absolute Cost Disadvantage) และจะทำการส่งออกสินค้าที่มีความได้เปรียบโดยเด็ดขาด

ตารางที่ 2 - 1 ความได้เปรียบโดยเด็ดขาด 1

ผลผลิตต่อชั่วโมงแรงงาน	ไทย	สหรัฐฯ
ไวน์ (W)	5	15
ผ้า (C)	20	10

ที่มา : กนกพร ชัยประสิทธิ์ ประยุกต์จาก (Krugman & Obstfeld, 2003)⁴

⁴ กนกพร ชัยประสิทธิ์. “ทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก. <http://www.search.rmutt.ac.th/index.php/mmr-vol1/article/viewFile/680/530>.

จากตารางที่ 2 - 1 แรงงานไทยสามารถผลิตไวน์ 5 ขวด ผ้า 20 หลา ในเวลา 1 ชั่วโมง แรงงาน ขณะที่แรงงานอเมริกันสามารถผลิตไวน์ 15 ขวด หรือผ้า 10 หลาในเวลาเท่ากัน ซึ่งเห็นได้ชัดเจนว่าไทยมีความได้เปรียบโดยเด็ดขาดในการผลิตผ้าและสหรัฐอเมริกาที่มีความได้เปรียบโดยเด็ดขาดในการผลิตไวน์

ผลิตภาพของแรงงาน (Labor Productivity) ของไทยในการผลิตผ้า (ปริมาณต่อชั่วโมงแรงงาน) ถูกกว่าในสหรัฐฯ นำไปสู่ต้นทุนที่ต่ำกว่าขณะที่แรงงานสหรัฐฯมีผลิตภาพในการผลิตไวน์สูงกว่าแรงงานไทยทำให้สหรัฐฯ มีความได้เปรียบโดยเด็ดขาดในการผลิตไวน์ ตามทฤษฎีการได้เปรียบโดยสมบูรณ์ของอดัม สมิธนั้น กล่าวว่า “แต่ละประเทศได้รับประโยชน์จากความชำนาญในการผลิตสินค้าที่ผลิต ณ ต้นทุนที่ต่ำกว่าประเทศอื่นและนำเข้าสินค้าที่ผลิต ณ ต้นทุนที่สูงกว่า เพราะโลกใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น อันเป็นผลเนื่องมาจากความชำนาญ ตามทฤษฎีการได้เปรียบโดยเด็ดขาด ทำให้ผลผลิตของโลกเพิ่มขึ้น กระจายสู่สองประเทศโดยผ่านการค้า” ทฤษฎีนี้ตามคำกล่าวของสมิธ การค้าจะเกิดขึ้นกับ 2 ประเทศที่มีความได้เปรียบโดยสมบูรณ์ (Absolute Advantage) เมื่อประเทศหนึ่งมีประสิทธิภาพมากกว่าอีกประเทศหนึ่งในการผลิตสินค้าชนิดหนึ่ง และด้อยกว่าในการผลิตสินค้าอีกชนิดหนึ่ง ทั้งนี้ทั้งสองประเทศจะก่อให้เกิดความชำนาญในการผลิตสินค้าที่ตนมีความได้เปรียบโดยสมบูรณ์และทำการแลกเปลี่ยนสินค้าที่ตนเองมีความได้เปรียบจะทำให้ผลประโยชน์เกิดขึ้นกับทั้งสองประเทศ ตัวอย่างเช่น ด้วยภูมิอากาศที่เหมาะสมทำให้ประเทศแคนาดามีประสิทธิภาพในการผลิตข้าวสาลีแต่ไม่มีประสิทธิภาพในการปลูกกล้วย แต่ประเทศนิคารากัวนั้น กลับตรงกันข้ามคือ มีความถนัดในการปลูกกล้วยแต่ไม่สามารถปลูกข้าวสาลีได้ ดังนั้นหากการค้าของทั้งสองประเทศเกิดขึ้นแล้ว ทั้งสองประเทศจึงควรที่จะทำการผลิตสินค้าที่ตนมีความได้เปรียบและส่งสินค้าดังกล่าวแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกัน อันจะทำให้เกิดผลประโยชน์จากการค้า ทั้ง 2 ฝ่าย

ทฤษฎีความได้เปรียบโดยเด็ดขาดของสมิธนั้นตั้งอยู่บนหลักทฤษฎีมูลค่าแรงงาน (Labor Theory of Value) มีสมมติฐานที่สำคัญก็คือ

1. ในแต่ละประเทศนั้นจะมีปัจจัยแรงงานเพียงอย่างเดียวเป็นปัจจัยการผลิตและมีคุณภาพและคุณลักษณะที่เหมือนกันทุกประการ
2. ต้นทุนหรือราคาของสินค้าจะขึ้นอยู่กับจำนวนของชั่วโมงแรงงานที่ต้องการนำมาใช้ในการผลิต เช่น หากไทยใช้แรงงานน้อยกว่าในการผลิตผ้าเมื่อเทียบกับสหรัฐฯ แสดงว่าไทยมีต้นทุนในการผลิตต่ำกว่าสหรัฐฯ

ตารางที่ 2 – 2 ความได้เปรียบโดยเด็ดขาด 2

สินค้า	ไทย	สหรัฐฯ
ข้าวสาลี (ถัง / แรงงาน – ชม.)	6	1
ผ้า (หลา / แรงงาน – ชม.)	4	5

ที่มา : กนกพร ชัยประสิทธิ์ ประยุกต์จาก (Krugman & Obstfeld, 2003)

จากตารางที่ 2 - 2 แรงงานไทยใช้เวลาหนึ่งชั่วโมงในการผลิตข้าวสาลี 6W และแรงงานสหรัฐฯ ใช้เวลาที่เท่ากันผลิตข้าวสาลีได้ 1W ในขณะที่เดียวกันแรงงานไทยผลิตผ้าได้ 4C ส่วนแรงงานสหรัฐฯผลิตได้ 5C ถ้าไทยทำการแลกเปลี่ยนข้าวสาลีกับสหรัฐฯอเมริกาจำนวน 6W กับผ้าจำนวน 6C ไทยจะได้ประโยชน์เพิ่มขึ้น 2C หรือประหยัดแรงงานได้ $\frac{1}{2}$ ชั่วโมงแรงงาน (เนื่องจากไทยทำการแลกเปลี่ยน 6W ได้แค่ 4C เท่านั้นภายในประเทศ) ในทำนองเดียวกันข้าวสาลีจำนวน 6W ที่สหรัฐฯได้รับจากไทยนั้นมีค่าเท่ากับการใช้ 6 ชั่วโมงแรงงานในการผลิต โดยในสหรัฐฯนั้นการใช้แรงงานจำนวน 6 ชั่วโมง สามารถที่จะทำการผลิตผ้าได้ถึง 30C

ดังนั้นหากมีการแลกเปลี่ยน 6W ระหว่างไทยกับผ้าจากสหรัฐฯ จำนวน 6C จะทำให้สหรัฐฯ ได้รับผลประโยชน์เพิ่มขึ้น 24C (หรือประหยัดแรงงานได้ถึงเกือบ 5 ชั่วโมง) ข้อเท็จจริงที่ทำให้สหรัฐฯได้รับผลประโยชน์มากกว่าในไทยไม่มีความสำคัญเท่ากับการที่ทั้งสองประเทศต่างก็ได้รับผลประโยชน์จากความชำนาญเฉพาะอย่างในการผลิตสินค้าและทำการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน

ทฤษฎีการได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Comparative Advantage Theory)

ตามที่ทฤษฎีของการได้เปรียบโดยเด็ดขาดของอดัม สมิธ ที่กล่าวว่า การค้าที่ก่อให้เกิดประโยชน์นั้นต้องการให้แต่ละประเทศเป็นผู้ผลิตที่ใช้ต้นทุนน้อยที่สุดของสินค้าอย่างน้อยหนึ่งชนิดที่สามารถส่งออกไปยังประเทศคู่ค้าได้คำถามก็คือถ้าแต่ละประเทศมีประสิทธิภาพมากกว่าประเทศคู่ค้าในสินค้าทุกชนิด ยังคงเป็นไปได้หรือไม่ที่การค้าจะเกิดขึ้น ซึ่งถือเป็นข้อบกพร่องทางทฤษฎีการได้เปรียบโดยเด็ดขาดของอดัม สมิธแล้วที่ยังไม่สามารถหาคำตอบได้ เดวิด ริคาร์โด (David Ricardo) (1772-1823) ได้พัฒนาทฤษฎีอันแสดงให้เห็นว่าการค้าเกิดขึ้นได้ แม้ประเทศหนึ่งจะมีประสิทธิภาพมากกว่าประเทศอื่น ในการผลิตสินค้าทุกชนิด ริคาร์โดพิจารณาทางด้านอุปทานของตลาด เช่นเดียวกับสมิธโดยดูจากความได้เปรียบทางธรรมชาติและที่เกิดขึ้นจากสิ่งที่สร้างขึ้น ทฤษฎีของริคาร์โดดังกล่าวนี้เรียกว่า ทฤษฎีของการได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Principle of Comparative Advantage)

ตารางที่ 2 - 3 ตัวอย่างความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ 1

ผลผลิตต่อชั่วโมงแรงงาน	ไทย	สหรัฐ
ไวน์ (W)	40	20
ผ้า (C)	40	10

ที่มา : กนกพร ชัยประสิทธิ์ ประยุกต์จาก (Krugman & Obstfeld, 2003)

ข้อสมมติฐานของทฤษฎีของการได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ ที่ริคาร์โดตั้งสมมติฐานไว้ได้แก่

1. โลกประกอบด้วยประเทศแค่สองประเทศ แต่ละประเทศมีปัจจัยการผลิตเพียงชนิดเดียวที่ใช้ในการผลิตสินค้าสองชนิด
2. ในแต่ละประเทศมีแรงงานเป็นปัจจัยเดียว (the labor theory of value) และมีแรงงานคงที่ มีการใช้แรงงานอย่างเต็มที่และแรงงานไม่ว่าจะเป็นของประเทศใดก็ตามมีคุณลักษณะและคุณภาพเหมือนกันทุกประการ (homogeneous)
3. แรงงานสามารถเคลื่อนย้ายได้อย่างเสรี ภายในประเทศแต่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ระหว่างประเทศ
4. ระดับเทคโนโลยีทั้งสองประเทศคงที่ ประเทศที่แตกต่างกันสามารถใช้เทคโนโลยีที่แตกต่างกัน แต่ผู้ผลิตทุกรายภายในแต่ละประเทศใช้วิธีการผลิตที่เหมือนกันสำหรับสินค้าแต่ละชนิด
5. ต้นทุนไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปตามระดับของการผลิต แต่จะเป็นสัดส่วนกับปริมาณแรงงานที่ใช้
6. มีการแข่งขันสมบูรณ์ ในทุกตลาด ทำให้ผู้ผลิตแต่ละรายต้องเป็นผู้ยอมรับราคา (price takers) นอกจากนี้คุณภาพสินค้าไม่มีความแตกต่างกันระหว่างประเทศทำให้แต่ละหน่วยสินค้ามีลักษณะที่เหมือนกันทุกประการ (identical) ผู้ผลิตสามารถที่จะเข้าและออกจากตลาดนี้ได้โดยง่าย และราคาสินค้าแต่ละชนิดนั้น จะเท่ากับต้นทุนหน่วยสุดท้ายการผลิต
7. การค้าของ 2 ประเทศเป็นการค้าเสรี ดังนั้นจึงไม่มีรัฐบาลเข้าไปเกี่ยวข้อง
8. ต้นทุนการขนส่งเท่ากับศูนย์ผู้บริโภคจะไม่มี ความแตกต่างกันระหว่างสินค้าที่ผลิตในประเทศและนำเข้าถ้าราคาของสินค้าทั้งสองเท่ากัน
9. ผู้ผลิตแต่ละรายจะทำการตัดสินใจในการผลิตโดยพยายามทำให้เกิดกำไรสูงสุด ขณะที่ผู้บริโภคเขาก็พยายามหาความพอใจสูงสุด โดยผ่านการตัดสินใจในการบริโภค
10. ไม่มีภาพลวงตาทางการเงิน (money illusion) ที่เมื่อผู้บริโภคและผู้ผลิตต่างเลือกซื้อโดยใช้การพิจารณาสิ่งต่างๆจากราคาสินค้าทุกชนิด
11. การค้าของทั้งสองประเทศจะต้องสมดุลเสมอ (การส่งออกต้องจ่ายเพื่อการนำเข้า) ทำให้เกิดการสมดุลกันของการชำระเงินระหว่างประเทศ

ในตารางที่ 2 - 3 แสดงถึงทฤษฎีของการได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ ของเดวิดริคาร์โด เมื่อประเทศหนึ่งมีทฤษฎีของการได้เปรียบโดยเด็ดขาด ในการผลิตสินค้า 2 ชนิด โดยสมมติว่าใน 1 ชั่วโมงแรงงาน ไทยผลิตไวน์ได้ 40W หรือผ้าได้ 40C ส่วนแรงงานสหรัฐฯผลิตไวน์ได้ 20W หรือผ้าได้ 10C ตามทฤษฎีการได้เปรียบโดยเด็ดขาดของสมิธ การค้าไม่สามารถเกิดขึ้นได้เพราะประเทศไทยมีประสิทธิภาพมากกว่าสหรัฐฯในการผลิตสินค้า 2 ชนิด อย่างไรก็ตามทฤษฎีการได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ แสดงให้เห็นว่าไทยมีประสิทธิภาพในการผลิตผ้าคิดเป็น 4 เท่าเมื่อเทียบกับการผลิตผ้า (40/10) และมีประสิทธิภาพในการผลิตไวน์มากกว่าสหรัฐฯอเมริกา 2 เท่า (40/20) ดังนั้นไทยจึงมีความได้เปรียบโดยเด็ดขาดในการผลิตผ้ามากกว่าไวน์ ขณะที่สหรัฐฯมีความเสียเปรียบโดยเด็ดขาดต่อไทยในสินค้าทั้งสองชนิดได้แก่ ไวน์และผ้าแต่เสียเปรียบในไวน์น้อยกว่าผ้าจะเห็นว่าแต่ละประเทศมีความชำนาญและส่งออกสินค้าที่ตนเองมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบโดยจากตัวอย่างที่ทำการศึกษามาแล้วไทยจะทำการผลิตสินค้าที่ตนได้เปรียบโดยเด็ดขาดมากที่สุดเพียงอย่างเดียวและสหรัฐฯผลิตสินค้าที่ตนเสียเปรียบน้อยที่สุดเพียงอย่างเดียว ทำให้ผลผลิตที่ได้รับจากความชำนาญจะถูกกระจายไปสู่ทั้งสองประเทศโดยผ่านกระบวนการทางการค้า

ตารางที่ 2 - 4 ตัวอย่างการได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ 2

สินค้า	ไทย	สหรัฐฯ
ข้าวสาลี (ถัง / แรงงาน - ชม.)	6	1
ผ้า (หลา / แรงงาน - ชม.)	4	2

ที่มา : กนกพร ชัยประสิทธิ์ ประยุกต์จาก (Krugman & Obstfeld, 2003)

จากตารางที่ 2 - 4 จะเห็นว่าสหรัฐฯเสียเปรียบอย่างสมบูรณ์ในการผลิตสินค้าทั้ง 2 ชนิดโดยที่การผลิตผ้าแรงงานสหรัฐฯ 1 ชั่วโมงทำการผลิตผ้าได้ 2C แรงงานไทย 1 ชั่วโมงทำการผลิตผ้าได้ 4C การผลิตข้าวสาลี แรงงานสหรัฐฯ 1 ชั่วโมงทำการผลิตข้าวได้ 1C แรงงานไทย 1 ชั่วโมงทำการผลิตข้าวสาลีได้ 6C ดังนั้นแรงงานสหรัฐฯมีประสิทธิภาพน้อยกว่าแรงงานไทยในการผลิตผ้า 2 เท่า (หรือน้อยกว่า $4 - 2 = 2C$) และแรงงานสหรัฐฯมีประสิทธิภาพน้อยกว่าแรงงานไทยในการผลิตข้าวสาลีถึง 6 เท่า (6W) ตรงกันข้ามเนื่องจากไทยมีความได้เปรียบโดยสมบูรณ์ในการผลิตสินค้าทั้ง 2 ชนิด แต่จะมีความได้เปรียบอย่างสมบูรณ์ในการผลิต W (6 : 1) เมื่อเปรียบเทียบกับ C (4 : 2) ส่วนสหรัฐฯ มีความเสียเปรียบโดยสมบูรณ์ (absolute disadvantage) ในการผลิตสินค้าทั้งสองชนิด แต่เสียเปรียบน้อยที่สุดในการผลิตผ้า ตามกฎของการได้เปรียบโดยเปรียบเทียบนั้น ทั้งสองประเทศจะได้รับผลได้จากการค้า ถ้าไทยมีความชำนาญมากกว่าในการผลิตข้าวสาลีและส่งออกบางส่วนไปแลกเปลี่ยนผ้าของสหรัฐฯ (ในขณะเดียวกันสหรัฐฯ ก็จะมี ความชำนาญในการผลิตและส่งออกผ้า) ดังนั้นไทยจึงมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการผลิตข้าวสาลี (Wheat: W) และสหรัฐฯ มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการผลิตผ้า (Clothes: C) ทั้งนี้หากสมมติว่าโลกมี 2 ประเทศและทำผลิต

สินค้า 2 ชนิดนั้น หากประเทศหนึ่งมีความได้เปรียบในการผลิตสินค้าอย่างหนึ่ง อีกประเทศหนึ่งจะมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการผลิตสินค้าอีกอย่างหนึ่ง

ผลได้จากการค้า (The Gains from Trade) ไทยจะไม่มี ความแตกต่างหากทำการแลกเปลี่ยนข้าวกับผ้าในอัตราการแลกเปลี่ยน $6W : 4C$ จากสหรัฐฯ เพราะไทยสามารถที่จะทำการแลกเปลี่ยนสินค้าจำนวนดังกล่าวได้ภายในประเทศอยู่แล้ว ดังนั้นไทยเองจะไม่ทำการแลกเปลี่ยนหากได้ฝ้าน้อยกว่า $4C$ เช่นเดียวกับสหรัฐฯ จะไม่เกิดความแตกต่างใดๆ หากต้องทำการแลกเปลี่ยนในอัตรา $2C : 1W$ และสหรัฐฯจะไม่ทำการแลกเปลี่ยนกับไทยเมื่ออัตราการแลกเปลี่ยนเท่ากับ $2C < 1W$ สมมติว่าไทย-สหรัฐฯทำการแลกเปลี่ยนข้าวกับผ้ากันในอัตราส่วน $6W : 6C$ ไทยจะได้รับฝ้ามามากขึ้นจากเดิมจำนวน $2C$ ส่วนทางด้านสหรัฐฯ การส่งออกข้าวจำนวน $6W$ ที่ได้รับจากการแลกเปลี่ยนกับไทยต้องใช้แรงงาน 6 ชั่วโมงหากต้องทำการผลิตในประเทศตน แต่การที่ประเทศไทยใช้แรงงานดังกล่าวไปในการผลิตผ้าจำนวน $12C$ และส่งไปแลกเปลี่ยนกับข้าวจากสหรัฐอเมริกา และเสียข้าวสาทิไปในการแลกเปลี่ยนเพียง $6W : 6C$ กับไทย ดังนั้นสหรัฐฯ จึงเกิดผลได้จากการค้าเท่ากับ $6C$ หรือการที่สามารถประหยัดแรงงานได้ 3 ชั่วโมง เป็นต้น ด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้ทั้งสองประเทศได้รับผลได้จากการค้าในการผลิตสินค้าที่ตนมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบแล้วส่งไปแลกเปลี่ยนกันไทยจะได้รับผลได้มากกว่าการแลกเปลี่ยน $6W : 4C$ ภายในประเทศ โดยไทยจะต้องการแลกเปลี่ยนกับสหรัฐฯ ก็ต่อเมื่ออัตราส่วนการแลกเปลี่ยน $6W > 4C$ ส่วนสหรัฐฯนั้นมีอัตราการแลกเปลี่ยนภายในประเทศ (ราคาเปรียบเทียบในประเทศ) เท่ากับ $6W : 12C$ ดังนั้นผลได้จากการค้าจะเกิดขึ้นเมื่อสหรัฐฯสามารถทำการแลกเปลี่ยนข้าว $6W$ ได้น้อยกว่า $12C$ นั่นเอง ดังนั้นไทยจะได้รับผลได้จากการค้า ถ้า $6W > 4C$ และสหรัฐฯ จะได้รับผลได้จากการค้าเมื่อผ้าจำนวน $12C$ นั้นแลกได้มากกว่าการแลกเปลี่ยนภายในประเทศ ($12C$ ต้องแลกได้มากกว่า $6W$) อัตราแลกเปลี่ยนระหว่างสองประเทศจะเกิดขึ้น ณ $4C < 6W < 12C$ ช่วงของการแลกเปลี่ยนระหว่าง $12C$ และ $4C$ (เช่น $8C$) แสดงให้เห็นถึงผลได้จากการค้ารวมที่ถูกแบ่งปนกันระหว่างสองประเทศจากการแลกเปลี่ยน $6W$ เช่น จะได้เห็นการแลกเปลี่ยน $6W$ กับ $6C$ ไทยได้รับผลได้เท่ากับ $2C$ ขณะที่สหรัฐฯได้รับผลได้เท่ากับ $6C$ รวมกันเป็น $8C$ ยิ่งช่วงเข้าใกล้อัตราแลกเปลี่ยน $4C = 6W$ (ซึ่งเป็นอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างผ้าและข้าวสาทิในประเทศไทย) ก็หมายความว่าไทยจะได้ส่วนแบ่งของผลได้จากการค้าลดลง (ตรงกันข้ามกับประเทศสหรัฐฯ จะได้รับผลได้จากการค้ามากขึ้นนั่นเอง ในทางตรงกันข้ามถ้าอัตราแลกเปลี่ยนเข้าใกล้ $6W = 12C$ (ซึ่งเป็นอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างผ้าและข้าวสาทิในประเทศไทย) สหรัฐอเมริกา) มากเท่าใดก็หมายความว่า สหรัฐฯ จะได้รับส่วนแบ่งของผลได้จากการค้าลดลง และไทยจะได้รับผลได้จากการค้ามากขึ้นเท่านั้น ตัวอย่างเช่น ถ้าไทยทำการแลกเปลี่ยน $6W$ กับ $8C$ จากสหรัฐฯ ทั้งสองจะได้รับผลได้เท่ากัน คือ $4C$ (รวมกันเป็น $8C$) ถ้าไทยสามารถทำการแลกเปลี่ยน $6W$ กับ $10C$ จากสหรัฐฯ ไทยได้รับผลได้เท่ากับ $6C$ ขณะที่สหรัฐฯได้เพียง $2C$ เป็นต้น

ข้อยกเว้นของการได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ ข้อยกเว้นของกฎนี้ก็คือนอกจากความเสียเปรียบโดยเปรียบเทียบของอีกประเทศหนึ่งเท่ากับประเทศอื่นๆ แล้วจะไม่มีผลประโยชน์จากการค้าเกิดขึ้นตัวอย่างเช่น ถ้าแรงงานสหรัฐฯ ผลิตได้ $3W$ แทนที่จะเป็น $1W$ ซึ่งเป็นครึ่งหนึ่งของไทยในการผลิตทั้ง W และ C ดังนั้นสหรัฐฯจึงไม่มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการผลิตสินค้าใดเลย เหตุผลก็เพราะไทยจะทำการแลกเปลี่ยนสินค้าก็ต่อเมื่อ $6W : 4C$ แต่ตอนนี้สหรัฐฯ จะไม่ทำการ

แลกเปลี่ยนด้วยในอัตรา $6W > 4C$ เหมือนเดิม เพราะสหรัฐฯ สามารถผลิตทั้ง $6W$ หรือ $4C$ ได้โดยใช้แรงงาน 2 ชั่วโมงภายในประเทศของตนเท่านั้นจึงไม่เกิดประโยชน์อันใดจากการค้าเกิดขึ้น ดังนั้นแม้จะมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการผลิตสินค้าสองชนิด แต่การค้าก็สามารถที่จะเกิดขึ้นได้และยังเกิดประโยชน์จากการค้า ยกเว้นแต่ถ้าความเสียเปรียบโดยเด็ดขาด (absolute disadvantage) ที่ประเทศหนึ่งมีเทียบกับประเทศอื่นนั้นเป็นสัดส่วนเดียวกันในสินค้าทั้ง 2 ชนิด ซึ่งจริงๆ แล้วในทางทฤษฎีมีน้อยและยากที่จะเกิดขึ้นโดยบังเอิญเช่นนี้ ดังนั้นกฎว่าด้วยความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบไม่ได้รับผลกระทบมากนัก หากแต่เป็นอุปสรรคทางการค้าอื่นๆ มากกว่าที่จะส่งผลกระทบ เช่น ต้นทุนการขนส่ง หรือการเก็บภาษีการค้าระหว่างประเทศ แต่อย่างไรก็ตามในเบื้องต้นนี้สมมติว่าไม่มีอุปสรรคการค้าใดๆ ดังกล่าวที่กล่าวไป

รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก

แนวคิดอินโด - แปซิฟิก (Free and Open Indo - Pacific)⁵

มีลักษณะเป็น Grand Strategy ของญี่ปุ่น ซึ่งต่อยอดมาจากสุนทรพจน์เรื่อง “Confluence of the Two Seas” ที่นายชินโซ อาเบะ นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นแถลงต่อรัฐสภาอินเดียเมื่อปี 2550 รวมทั้งนโยบาย “The Arc of Freedom and Prosperity” และยุทธศาสตร์ “Diamond Strategy” ในสมัยแรกของนายอาเบะ ต่อมาเมื่อนายอาเบะได้รับเลือกตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งเป็นสมัยที่ 2 เมื่อปี 2555 เป็นช่วงที่บทบาทของจีนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องในขณะที่บทบาทของสหรัฐฯ ในภูมิภาคเอเชียเริ่มลดลง จึงน่าจะเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้นายอาเบะสานต่อแนวคิดข้างต้น โดยได้ประกาศแนวคิด อินโด - แปซิฟิกอย่างเป็นทางการในการประชุม Tokyo International Conference on Africa Development (TICAD) เมื่อเดือนสิงหาคม 2559 ที่กรุงไนโรบี ซึ่งสะท้อนจุดยืนทางนโยบายของญี่ปุ่นในปัจจุบัน คือ (1) ตั้งอยู่บนพื้นฐานภูมิภาคนิยม (regionalism) (2) ยึดหลักนิติธรรมและการเคารพกฎหมายระหว่างประเทศ และ (3) มุ่งเพิ่มบทบาททางการทหารแม้ว่าแนวคิดอินโด - แปซิฟิกจะอยู่ในช่วงการเริ่มต้นและมีแนวโน้มจะเปลี่ยนรูปร่างไปสู่การเป็นยุทธศาสตร์ทางการเมืองระหว่างประเทศของหลายประเทศ โดยเฉพาะญี่ปุ่น สหรัฐฯ อินเดีย และออสเตรเลีย หรืออาจรวมไปถึงประเทศอื่นๆ ที่มีผลประโยชน์สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ยังมีประเด็นท้าทายเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายต่างประเทศภายใต้แนวคิดอินโด - แปซิฟิก นโยบาย America First ของสหรัฐฯ อาจเป็นอุปสรรคในการสร้างเอกภาพของกลุ่มพันธมิตร เนื่องจากสหรัฐฯ มีความสนใจด้านการค้าเสรีและเศรษฐกิจอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการส่งออกสินค้าของสหรัฐฯ ขณะที่ญี่ปุ่นสนใจด้านความมั่นคงทางทะเลและความเชื่อมโยงระหว่างภูมิภาค โดยญี่ปุ่น

⁵“กรมเอเชียตะวันออก กระทรวงการต่างประเทศ. แนวคิดอินโด - แปซิฟิก (Free and Open Indo - Pacific)”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก. <http://www.eastasiawatch.in.th/th/articles/politics-and-economy/683/>.

ไม่มีแหล่งเงินทุนที่เพียงพอในการขับเคลื่อนนโยบายฯ ทำให้ญี่ปุ่นต้องร่วมมือกับสหรัฐฯ ซึ่งต่างจากจีนที่มีกลไกการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐาน อาทิ ธนาคารเพื่อการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานแห่งเอเชีย (Asian Infrastructure Investment Bank - AIIB) และ Silk Road Fund เพื่อรองรับข้อริเริ่ม Belt and Road Initiative (BRI) ของตนเอง ประเด็นดังกล่าวจึงเป็นความท้าทายของญี่ปุ่นและสหรัฐฯ ที่จะต้องแสดงความชัดเจนและเป็นรูปธรรมว่า แนวคิดอินโด - แปซิฟิก ไม่ใช่แนวคิดที่มีเพื่อคานอำนาจและอิทธิพลของจีน แต่จะก่อให้เกิดประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมแก่ทุกฝ่ายอย่างแท้จริง ทุกฝ่ายยังต้องคำนึงถึงสถานการณ์ในภูมิภาค รวมถึงปัจจัยอื่นๆ ซึ่งอาจส่งผลต่อการขยายความร่วมมือภายใต้แนวคิดอินโด - แปซิฟิก เช่น สถานการณ์ในรัฐยะไข่ และคาบสมุทรเกาหลี ความขัดแย้งในทะเลจีนใต้ และปัญหาโจรสลัดในโซมาเลียและอ่าวเอเดน เป็นต้น แนวคิดอินโด - แปซิฟิก เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นซึ่งครอบคลุมทั้งด้านการเมืองที่ต้องการให้สหรัฐฯ เข้ามามีบทบาทในภูมิภาคในบริบทที่จีนได้แผ่ขยายอิทธิพลในภูมิภาคมากขึ้นเรื่อยๆ และด้านเศรษฐกิจที่ต้องการส่งเสริมความเชื่อมโยงระหว่างภูมิภาครอบมหาสมุทรแปซิฟิกและมหาสมุทรอินเดีย โดยมุ่งเน้นความสนใจไปที่อินเดียและแอฟริกา ทั้งนี้ เพื่อขยายตลาดและเครือข่ายความเชื่อมโยงในภูมิภาค และแม้ว่าสหรัฐฯ หรือประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคจะมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่แตกต่างกันไปบ้าง แต่แนวคิดฯ ดังกล่าวจะเป็นจุดหมายสำคัญในการจัดทำยุทธศาสตร์ระหว่างประเทศของหลายๆ ประเทศในอนาคต

รายงาน “แนวคิดอินโด-แปซิฟิก” สร้างทัศนียภาพความร่วมมือมิติใหม่ในอาเซียน⁶

การประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 34 เมื่อวันที่ 22 – 23 มิ.ย. 2019 ที่ผ่านมา ที่กรุงเทพฯ ซึ่งมีประเทศไทยทำหน้าที่เป็นประธานอาเซียนจัดการประชุม ภายใต้แนวคิดหลัก “ร่วมมือ ร่วมใจ ก้าวไกล ยั่งยืน” (Advancing Partnership for Sustainability) ซึ่งได้ปิดฉากไปพร้อมกับการประกาศความสำเร็จในความร่วมมือหลายด้าน โดยเฉพาะการที่ผู้นำ 10 ชาติสมาชิกอาเซียนได้ให้การรับรองเอกสารมุมมองของอาเซียนต่อแนวคิดอินโด-แปซิฟิก เพื่อต้องการคงไว้ซึ่งความเป็นแกนกลางของอาเซียน และรักษาบทบาทนำอาเซียนในการเสริมสร้างความสัมพันธ์กับภูมิภาคอื่นๆ รวมทั้งการร่วมมือกับผลกระทบจากการแข่งขันทางอิทธิพลระหว่างประเทศมหาอำนาจในด้านการเมือง การทหาร และเศรษฐกิจ ซึ่งการประชุมครั้งนี้ อาเซียนสามารถบรรลุทำที่ร่วมกันต่อแนวคิดอินโด-แปซิฟิกได้ ด้วยการจัดทำเอกสารมุมมองของอาเซียนต่ออินโด-แปซิฟิก (ASEAN Outlook on the Indo-Pacific) ซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อข้อเสนอของประเศมหาอำนาจหรือประเทศอื่นๆ แต่เป็นความคิดของอาเซียนที่ว่า ภูมิภาคอาเซียนตั้งอยู่ตรงกลางระหว่าง 2 มหาสมุทรที่สำคัญ ได้แก่ มหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก ซึ่งควรให้เกิดการเชื่อมโยง เพื่อผลประโยชน์ร่วมกันทุกคน และก้าวไปข้างหน้าร่วมกัน

⁶“รายงาน “แนวคิดอินโด-แปซิฟิก” สร้างทัศนียภาพความร่วมมือมิติใหม่ในอาเซียน”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก. <https://www.bangkokbiznews.com/recommended/detail/1465>.

รายงานมุมมองของอาเซียนต่อแนวคิดอินโด-แปซิฟิก⁷

อาเซียนเสนอเอกสาร “มุมมองของอาเซียนต่อแนวคิดอินโด-แปซิฟิก” หวังนำอนุทวีปอินเดียเข้ามาเชื่อมต่อกับเอเชียแปซิฟิกให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น คงหลักอาเซียนเป็นแกนกลาง เน้นความร่วมมือแทนการทำลายล้างในการประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งที่ 34 เมื่อมิถุนายน 2019 ที่กรุงเทพฯ ได้เกิดเอกสารสำคัญชิ้นหนึ่งคือ “มุมมองของอาเซียนต่อแนวคิดอินโด-แปซิฟิก” (ASEAN Outlook on the Indo-Pacific) แนวคิดอินโด-แปซิฟิกของอาเซียนตั้งอยู่บนหลักการว่าทั้งเอเชียแปซิฟิกกับอนุภูมิภาคอินเดียต่างเป็นประเทศที่กำลังเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ จึงเป็นการดีที่จะร่วมมือแทนการแข่งขันเพื่อเอาชนะอีกฝ่ายแบบ “เกมศูนย์” (Zero Sum Game) อินเดียมีความสัมพันธ์ทั้งกับฝ่ายสหรัฐฯ คือสหรัฐฯ ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น กับอีกฝ่ายคือความพยายามรวมตัวของรัสเซีย-อินเดีย-จีน หรือที่เรียกว่า RIC (จาก BRICS) การแข่งขันกับการจับขั้วมีแนวโน้มเข้มข้นขึ้น ให้ความสำคัญกับเอเชียแปซิฟิกพร้อมกับอนุภูมิภาคอินเดีย เอกสารอธิบายอย่างตรงไปตรงมาว่าประชาคมอาเซียนตั้งอยู่ในจุดศูนย์กลางของพลวัตดังกล่าว จำต้องเข้ามาบริหารจัดการโครงสร้างเศรษฐกิจและความมั่นคงวัตถุประสงค์ของเอกสารฯ เพื่อนำเสนอกรอบแนวคิดความร่วมมือ เสริมสร้างบรรยากาศแห่งสันติภาพ เสถียรภาพและความมั่งคั่ง ความท้าทายที่ต้องเผชิญร่วมกัน สร้างโครงสร้างภูมิภาคที่ยืดหยุ่น เสริมสร้างความเชื่อมั่น ไว้วางใจต่อกัน ส่งเสริมความร่วมมือทางเศรษฐกิจให้ใกล้ชิดกว่าเดิม เสริมสร้างประชาคมอาเซียนด้วยกลไกที่อาเซียนเป็นแกนนำ เช่น การเชื่อมโยงมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก ความร่วมมือทางทะเล การเชื่อมโยงกันและกัน มุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวทางของสหประชาชาติ (SDGs) และความร่วมมืออื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่ายยึดหลักความเป็นแกนกลางของอาเซียน (ASEAN Centrality) เปิดเผย โปร่งใส รวมทุกประเทศเข้ามา ยึดหลักธรรมาภิบาล เคารพอธิปไตย ไม่แทรกแซงกิจการภายใน ยึดถือกฎบัตรสหประชาชาติและสนธิสัญญาต่างๆ ยึดมั่นกฎบัตรอาเซียน ข้อตกลงต่างๆ ของอาเซียน สนธิสัญญาไมตรีและความร่วมมือแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (TAC) เอกสารฯ ระบุความร่วมมือ 4 กรอบหลัก ได้แก่ ความร่วมมือทางทะเล การติดต่อเชื่อมโยง (connectivity) เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (SDGs) ความร่วมมือทางเศรษฐกิจและอื่นๆ ความร่วมมือทางทะเลเป็นประเด็นแรกที่เกี่ยวข้อง ด้วยเล็งเห็นความท้าทายที่มีอยู่และที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต รวมทั้งเรื่องทรัพยากรทางทะเล มลพิษ ปฏิบัติตามอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล (United Nations Convention on the Law of the Sea: UNCLOS) ที่ให้แก่ไขข้อพิพาทด้วยสันติวิธี หลีกเลี่ยงเรือเสรีและการบินผ่านน่านน้ำเสรี ฯลฯ การติดต่อเชื่อมโยงระหว่างภูมิภาคทั้ง 2 จะสนับสนุนแผนแม่บทอาเซียนที่มีอยู่แล้ว เป็นการเชื่อมโยงทั้งทางกายภาพและระหว่างประชาชน ส่งเสริมการทำธุรกิจ การศึกษา ช่วยให้การเชื่อมโยงมีประสิทธิภาพและราบรื่นรักษาความเป็นแกนกลางของอาเซียน แต่เดิมสหรัฐฯ ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น

⁷ไทยโพสต์. “คอลัมน์ “สถานการณ์โลก”. มุมมองของอาเซียนต่อแนวคิดอินโด-แปซิฟิก.(ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก. <http://www.chanchaivision.com/2019/07/ASEAN-Outlook-on-the-Indo-Pacific.html>.

วางยุทธศาสตร์สำหรับเอเชียแปซิฟิก ระยะเวลาหลังปรับเป็น “Indo-Pacific” เชื่อมต่ออนุภูมิภาคอินเดียเข้ากับเอเชีย มองว่าเอเชียแปซิฟิกกับอนุภูมิภาคอินเดียเชื่อมโยงกันอันที่จริงแล้วแต่ละประเทศแต่ละองค์กรต่างมีแผนในกรอบของตัวเอง สหรัฐฯ ออสเตรเลีย ญี่ปุ่นมีแผนที่ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางเช่นเดียวกับที่อินเดียมีกรอบของตนเองมานานแล้ว แนวคิดอินโด-แปซิฟิกของอาเซียนจึงเป็นอีกกรอบที่เกิดขึ้นไม่ว่าอินเดียกับมหาอำนาจจะให้ความสำคัญมากเพียงไร อย่างน้อยอาเซียนกำลังสร้างเวทีที่ตนจะมีปากเสียง ได้เสนอวาระของตัวเอง และอาจกลายเป็นคนกลางที่ได้รับการยอมรับถ้าบริบทอำนาจ ดึงอินเดียกับประเทศในอนุภูมิภาคให้ใกล้ชิดอาเซียนมากขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นและกำลังจะเป็นเช่นนั้นตามแผนการเชื่อมโยง เป็นความพยายามที่ประชาคมอาเซียนจะมีส่วนในการจัดระเบียบภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก อย่างน้อยไม่ปล่อยให้พวกมหาอำนาจตัดสินใจตามลำพัง ไม่แอบอิงหรือถูกรอบงำด้วยประเทศใดประเทศหนึ่ง รมั้ตระวังไม่กระทบผลประโยชน์ของประเทศนอกอาเซียน จนเกินจะรับได้ เป็นเหตุผลหลักที่มหาอำนาจยอมรับและสนับสนุนความเป็นแกนกลางของอาเซียนดีกว่าที่มหาอำนาจต่างแข่งขันสร้างสถาปัตยกรรมความมั่นคงภูมิภาคของตัวเอง หากอินเดียยินดีร่วมเข้ากลุ่มย่อมช่วยส่งเสริมบทบาทความเป็นแกนกลางของอาเซียนๆ จะมีส่วนเพิ่มขยายผลประโยชน์ของอินเดีย หากมองเชิงปรปักษ์กับความร่วมมือ มีทั้งผู้ที่มีมองความเป็นไปของ “Indo-Pacific” ในเชิงปรปักษ์กับความร่วมมือ กลุ่มที่มองเป็นปรปักษ์จะมองว่าเป็นการช่วงชิงระหว่างฝ่ายสหรัฐกับอีกฝ่ายคือจีน-รัสเซีย รัฐบาลสหรัฐฯ ประกาศชัดที่จะขยาย รักษาอิทธิพลของตนในย่านนี้ ยึดหลักแสดงพลังนำสันติภาพ ต่อต้านผู้ทำลายระเบียบโลกซึ่งหมายถึงระเบียบโลกปัจจุบันที่สหรัฐเป็นแกนนำ มองการก้าวขึ้นมาของจีน-รัสเซียด้วยสายตาที่ไม่เป็นมิตร ส่วนกลุ่มที่มองเป็นความร่วมมือจะมองว่าทุกประเทศจะต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนา การขยายเศรษฐกิจ การเชื่อมต่อระหว่างกันกำลังเพิ่มทวีอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เอเชียแปซิฟิกกับอนุภูมิภาคอินเดียจะติดต่อเชื่อมโยงใกล้ชิดมากกว่าเดิม ทั้งทางบก ทางทะเลและอากาศ เป้าหมายความมั่นคงคือรักษาการพัฒนา การติดต่อเชื่อมโยงถ้ามองทั้งมุมเชิงปรปักษ์กับความร่วมมือพร้อมกัน สามารถอธิบายได้ว่าเป็นความร่วมมือคู่การแข่งขันช่วงชิง การทำลายล้างอีกฝ่าย เป็นยุทธศาสตร์ที่ดำเนินแบบค่อยเป็นค่อยไป เป็นเรื่องของบริบทเกี่ยวข้องกับหลายปัจจัยทั้งที่ควบคุมได้และควบคุมไม่ได้ เรื่องเฉพาะหน้าคือต้องเป็นฝ่ายได้เปรียบได้ผลประโยชน์มากกว่าจากความร่วมมือเป้าหมายที่อาเซียนต้องการคือให้อยู่ในความสงบเรียบร้อย อยู่ในบรรยากาศส่งเสริมการค้าการลงทุน แก้ไขข้อพิพาทด้วยสันติวิธี ยึดกฎกติกาผลประโยชน์อื่น ๆ ที่ทั้งอาเซียน อินเดียและประเทศอื่นๆ ได้ เช่น ความร่วมมือด้าน non-traditional security issues ที่นับว่าจะสำคัญและซับซ้อน จำต้องอาศัยความร่วมมือระดับนานาชาติ การเดินทางไปมาหาสู่ระดับประชาชนน่าจะเพิ่มมากขึ้น เกิดการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณี ความสามารถด้านต่างๆ ตามแนวทางของโลกาภิวัตน์ ดังที่นายกรัฐมนตรี ลี เซียนลุง (Lee Hsien Loong) กล่าวถึงแนวคิดความร่วมมือระดับพหุภาคีจะเป็นประโยชน์แก่ทุกประเทศ ด้วยความเชื่อว่าการอยู่ด้วยกันอย่างสันติจะส่งเสริมการค้าการลงทุน ช่วยให้เศรษฐกิจขยายตัว แล้วกระจายผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่ทุกประเทศ ดังนั้นจึงต้องมุ่งสร้างสันติภาพ พยายามเชื่อมรวมเข้าหากัน สร้างระบอบที่ยึดกฎกติกาการจะคาดหวังให้ชาติอื่นๆ ยึดค่านิยมวัฒนธรรมกับระบบการเมืองเดียวกันไม่สมเหตุผลและเป็นไป

ไม่ได้ แต่ที่จริงแล้วความแตกต่างหลากหลายของมนุษยชาติคือความเข้มแข็งในตัวเอง ประวัติศาสตร์ ความก้าวหน้าของมนุษยชาติคือการแลกเปลี่ยนแนวคิด การเรียนรู้และปรับตัวเข้าหากันอย่างต่อเนื่อง

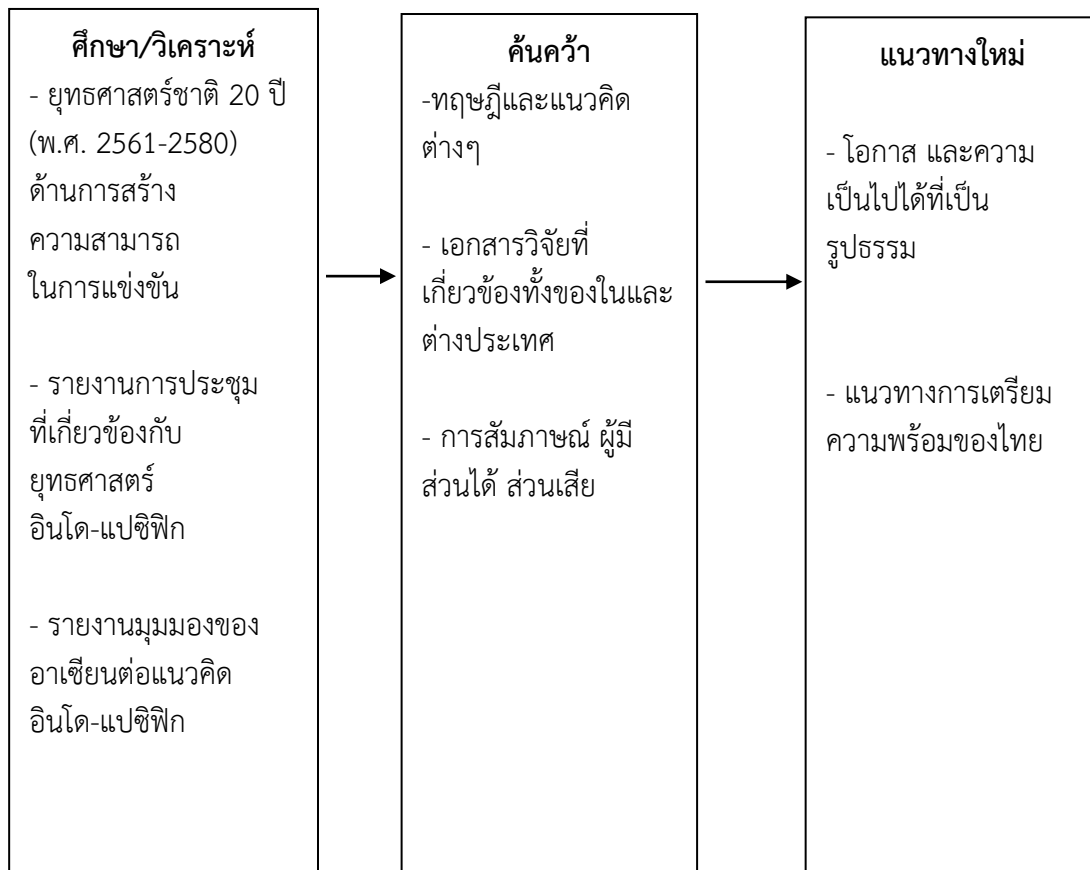
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นรุตม์ เจริญศรี (2561) ได้ศึกษาเรื่องประชาคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ERIA : บทบาทของญี่ปุ่นต่อคลังสมองกับการพัฒนาประชาคมเอเชียตะวันออกเฉียง โดยบทความนี้มีเป้าหมายในการอธิบายบทบาทของญี่ปุ่นในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างความเข้มแข็งและการบูรณาการทางเศรษฐกิจของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยผ่านการให้ความช่วยเหลือจากสถาบันวิจัยทางเศรษฐกิจเพื่ออาเซียนและเอเชียตะวันออกเฉียง (Economic Research Institute for ASEAN and East Asia: ERIA) ซึ่งเป็นองค์กรระหว่างประเทศที่สำคัญที่มีหน้าที่ในการทำวิจัยเพื่อสนับสนุนและเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาคมเอเชียตะวันออกเฉียง บทความนี้เสนอว่า ญี่ปุ่นได้เสนอให้มีการก่อตั้ง ERIA และให้งบประมาณสนับสนุน ERIA เพื่อใช้ ERIA เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาที่สอดคล้องไปกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริษัทเอกชนของญี่ปุ่นที่ดำเนินการลงทุนอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มานานแล้ว

ประกฤษดิ์ เทพชาติ (2560) ได้ศึกษาเรื่องการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ งานวิจัยนี้ได้วิเคราะห์ถึงทางเลือกและรูปแบบต่างๆ ของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยพยายามที่จะวิเคราะห์ถึงทางเลือกที่น่าจะให้ประโยชน์ต่อไทยมากที่สุดและเสนอแนะแนวทางการดำเนินการเพื่อนำไปสู่การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในรูปแบบที่มีความน่าจะเป็นไปได้และจะเป็นประโยชน์ต่อไทยมากที่สุดสำหรับทางเลือกที่ 1 คือ กรอบการประชุมเอเปค อาจสรุปได้ว่าเอเปคนั้น ถูกอภิปรายอำนาจอันดับหนึ่งของโลกคือ สหรัฐฯ ครอบงำมาโดยตลอด ปัญหาสำคัญของเอเปค คือ การขาด Identity นำไปสู่การขาดวัตถุประสงค์ร่วมกัน ไม่รู้ว่าจุดมุ่งหมายสูงสุดของเอเปคจะพัฒนาไปเป็นอะไร เอเปคจึงกลายเป็นเวทีที่อาจจะใหญ่เกินไป สำหรับทางเลือกที่ 2 คือ กรอบการประชุม Asia Cooperation Dialogue หรือ ACD ซึ่งก็มีปัญหาหลายเรื่องด้วยกัน ในการที่จะพัฒนาให้เป็นกรอบที่มีความหมายในอนาคต โดยเฉพาะการขาดการสนับสนุนจากประเทศต่างๆ ในเอเชีย เวที ACD อาจจะเหมือนเอเปคที่ใหญ่เกินไปที่จะมีบทบาทที่มีความหมายจริงๆ แล้ว ไทยเราน่าจะพัฒนารอบความร่วมมือที่มีอยู่แล้ว คือ อาเซียน+3 ให้กระชับแน่นแฟ้นเสียก่อน เอาอาเซียนเป็นแกนแล้วค่อยหว่านล้อมให้อาเซียนเห็นด้วยกับข้อเสนอ ACD ทำให้เป็นข้อเสนอของอาเซียนแล้วค่อยขยายอาเซียน+3 ออกไป สำหรับทางเลือกที่ 3 คือ การจัดทำเขตการค้าเสรีทวิภาคีระหว่างประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชีย ซึ่งตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า เขตการค้าเสรีทวิภาคีระหว่างประเทศต่างๆ ในที่สุดจะขยายตัวเป็นเครือข่ายของเขตการค้าเสรีไปทั่วทั้งภูมิภาคเอเชีย แต่ผู้วิจัยมีความเห็นว่า สมมติฐานดังกล่าวคงเป็นไปได้ยาก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า ทางเลือกที่ 4 คือ กรอบการประชุมอาเซียน+3 น่าจะเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดและเป็นไปได้มากที่สุด โดยไทยน่าจะมีนโยบายในเชิงรุกและเข้าไปมีบทบาทในกระบวนการของการพัฒนารอบความร่วมมืออาเซียน+3 นี้ ฝ่ายไทยควรจะดำเนินยุทธศาสตร์ที่เรียกว่า ยุทธศาสตร์หลายช่องทาง (multi-track strategy) เข้าไปมีส่วนร่วมในกรอบเวทีต่างๆ พร้อมๆ กันไปได้ แต่ประเด็นสำคัญก็คือว่าจะต้องมีการจัดลำดับ

ความสำคัญของเวทีเหล่านี้ โดยผู้วิจัยเห็นว่า ฝ่ายไทยควรจัดลำดับความสำคัญดังนี้ 1) อาเซียน+3
2) เขตการค้าเสรีทวีปเอเชีย 3) ACD และ 4) เอเปค

กรอบแนวคิดของการวิจัย

สรุป

ในบทนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องผ่านแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ด้วยการผสมผสานยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ทฤษฎีการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ ทฤษฎีความได้เปรียบโดยเด็ดขาด และทฤษฎีการได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ เพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา บทบาทของอาเซียนและไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด – แปซิฟิก เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยทั้งสามข้อ ในบทที่ ๓ และ ๔ ต่อไป

บทที่ 3

การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด - แปซิฟิก สภาพปัญหาและผลกระทบ

ภูมิภาคอินโดแปซิฟิกถือเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลาย ทั้งจำนวนประชากรที่มีกว่าครึ่งหนึ่งของโลก ความหลากหลายของชาติพันธุ์ วัฒนธรรม รวมทั้งเป็นจุดศูนย์กลางการเจริญเติบโตทางการค้า การลงทุน และการพัฒนาภูมิภาคอินโดแปซิฟิก เป็นภูมิภาคแห่งการเจรจาและสร้างความร่วมมือ เพื่อให้เกิดการพัฒนา และสร้างความเจริญรุ่งเรืองไปด้วยกัน โดยจะต้องสร้างบรรยากาศแห่งสันติภาพ เสถียรภาพ และ ความมั่นคงในภูมิภาค ด้วยการยึดกฎกติกาสากล สร้างความไว้วางใจเชื่อมั่น และทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด

ความเป็นมา

แนวคิดอินโด - แปซิฟิกมีลักษณะเป็น Grand Strategy ของญี่ปุ่น ซึ่งต่อยอดมาจากสุนทรพจน์เรื่อง “Confluence of the Two Seas” ที่นายชินโซ อาเบะ นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นแถลงต่อรัฐสภาอินเดีย เมื่อปี 2550 รวมทั้งนโยบาย “The Arc of Freedom and Prosperity” และยุทธศาสตร์ “Diamond Strategy” ในสมัยแรกของนายอาเบะ ต่อมา เมื่อนายอาเบะได้รับเลือกตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งเป็นสมัยที่ 2 เมื่อปี 2555 เป็นช่วงที่บทบาทของจีนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องในขณะที่บทบาทของสหรัฐฯ ในภูมิภาคเอเชียเริ่มลดลง จึงน่าจะเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้นายอาเบะสานต่อแนวคิดข้างต้น โดยได้ประกาศแนวคิด อินโด - แปซิฟิกอย่างเป็นทางการในการประชุม Tokyo International Conference on Africa Development (TICAD) เมื่อเดือนสิงหาคม 2559 ที่กรุงไนโรบี ซึ่งสะท้อนจุดยืนทางนโยบายของญี่ปุ่นในปัจจุบัน คือ

1. ตั้งอยู่บนพื้นฐานภูมิภาคนิยม (regionalism)
2. ยึดหลักนิติธรรมและการเคารพกฎหมายระหว่างประเทศ และ
3. มุ่งเพิ่มบทบาททางการทหาร

แนวคิดเรื่อง “อินโด - แปซิฟิก (Free and Open Indo - Pacific)” กำลังได้รับการกล่าวถึงอย่างมากในเวทีระหว่างประเทศ ในเชิงทฤษฎี นักวิชาการด้านภูมิรัฐศาสตร์และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้พยายามอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศภายหลังสงครามเย็นและในบริบทที่อิทธิพลจีนเริ่มแผ่ขยายไปถึงภูมิภาคแอฟริกา เช่น Sea Power Theory ของ A.T. Mahan, Heartland Theory ของ Halford Mackinder และ Rimland Theory ของ Nicholas J. Spykman ซึ่งนักวิชาการเหล่านี้อาจมีความเห็นต่างกันในรายละเอียด แต่ก็มีความเห็นสอดคล้องกัน โดยเฉพาะการมองว่า มหาสมุทรอินเดียจะเป็นหนึ่งในพื้นที่สำคัญของการแข่งขันระหว่างมหาอำนาจในอนาคต บทความนี้จะวิเคราะห์ว่า ผู้เล่น (Players) ในเวทีการเมืองระหว่างประเทศที่สำคัญขณะนี้มุมมองและเล็งเห็นผลประโยชน์อย่างไรจาก “แนวคิดอินโด - แปซิฟิก”

อาเซียน : จุดศูนย์กลางของยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก¹

ช่วงกลางเดือนมิถุนายนของทุกปีจะมีเวทีการประชุมทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่น่าสนใจมากที่สุดหนึ่งเวทีเกิดขึ้น โดยเป็นการประชุมที่ระดับผู้นำประเทศ และรัฐมนตรีที่รับผิดชอบด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยเฉพาะในมิติด้านความมั่นคง ไปแสดงวิสัยทัศน์และพบปะพูดคุยกัน เวทีนั้นคือ IISS Asia Security Summit ซึ่งจัดโดยสถาบันวิจัย International Institute for Strategic Studies (IISS) ซึ่งตั้งอยู่ ณ ประเทศสิงคโปร์ และเนื่องจากการประชุมนี้ซึ่งจัดมาต่อเนื่องทุกปีตั้งแต่ปี 2002 จะจัดขึ้นที่โรงแรม Shangri-La ดังนั้นเราจึงนิยมเรียกชื่อการประชุมนี้ว่า Shangri-La Dialogue (SLD) ในระยะ 1-2 ปีที่ผ่านมา SLD กลายเป็นเวทีที่ผู้นำหรือรัฐมนตรีด้านความมั่นคงจาก 28 ประเทศในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิกมาพบกันและแสดงวิสัยทัศน์ในเรื่อง ยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก อาจด้วยความที่สถานที่จัดงาน คือ ประเทศสิงคโปร์ตั้งอยู่ในจุดกึ่งกลางของช่องแคบมะละกาที่เป็นรอยต่อระหว่าง 2 มหาสมุทร นั่นคือ มหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก ด้วยมหาอำนาจระดับ Super Power ที่เรามักจะจับตามองกันในภูมิภาคนี้ก็ได้แก่นั่นเอง จีนซึ่งน่าจะมึนนโยบายที่เป็นรูปธรรมมากที่สุดในการเชื่อมโยงอินโด - แปซิฟิก ผ่านอภิมหาโครงการความริเริ่มแถบและเส้นทาง (Belt and Road Initiative: BRI) ซึ่งปัจจุบันจากการประชุม BRI Forum ครั้งที่ 2 เมื่อเดือนเมษายนที่ผ่านมา มีผู้นำและตัวแทนจากองค์การระหว่างประเทศกว่า 152 ประเทศและหน่วยงานเข้าร่วมประชุม เกิดโครงการระดับทวิภาคีภายใต้ BRI แล้ว 283 โครงการ ขอบเขตของ BRI ไม่ใช่เพียงแค่การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานแล้ว หากแต่ขยายขอบเขตออกไปทุกมิติ ซึ่งจำแนกออกเป็น 4 ด้าน

1. การสร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่อความเชื่อมโยง (Boosting Infrastructure Connectivity)
2. ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Promoting Sustainable Development)
3. ความร่วมมือด้านอื่น ๆ ที่สามารถปฏิบัติได้และได้รับการร้องขอจากประเทศคู่เจรจาของจีน (Strengthening Practical Cooperation) และ
4. ความเชื่อมโยงประชาชน (Advancing People-to-People Exchanges) BRI

กลายเป็นแพลตฟอร์มที่ทั้งโลกจับตามอง และจีนเองก็หวังผลกับโครงการนี้อย่างยิ่งที่จะให้เป็นแรงขับเคลื่อนเศรษฐกิจจีนให้เกิดการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง แม้จะไม่ใช่ในอัตราที่สูงเกินกว่าร้อยละ 10 อย่างที่เคยเป็นมาในอดีต แต่อย่างน้อยก็ขอให้สามารถขยายตัวอย่างต่อเนื่องท่ามกลางภาวะสงครามการค้า ซึ่ง BRI เองก็ตอบโจทย์กับสิ่งที่ทุกประเทศกำลังต้องการนั่นคือ เงินทุนและการพัฒนาด้านความเชื่อมโยงในมิติต่าง ๆ หลากมิติ โดยจีนมองว่า BRI จะทำให้ทั้งโลกเกิด ‘ประชาคมที่มีอนาคตร่วมกันสำหรับมวลมนุษยชาติ’ (community with a shared future for mankind, 人類命運共同體) อีกหนึ่งมหาอำนาจระดับเดียวกันที่ในระยะหลังเริ่มสูญเสียอำนาจและ

¹ปิติ ศรีแสงนาม. อาเซียน. “ณ จุดศูนย์กลางของยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.the101.world/asean-in-the-indo-pacific-strategy/>.

ความสามารถในการจัดระเบียบโลก นั่นคือ สหรัฐฯ ที่มีผู้นำที่เปลี่ยนท่าทีจากนโยบายเสรีนิยมไปสู่ นโยบายชาตินิยม สหรัฐฯ โดยกระทรวงกลาโหมก็ถือโอกาสนี้ในการเผยแพร่ ‘รายงานยุทธศาสตร์ อินโด-แปซิฟิก’ (Indo-Pacific Strategy Report) ภายใต้หัวข้อ ‘Preparedness, Partnerships, and Promoting a Networked Region’ ในรายงานฉบับนี้ สหรัฐฯ เน้นย้ำจุดยืนที่ประธานาธิบดี Trump กล่าวไว้ในงานประชุม APEC ครั้งที่ประชุม ณ ประเทศเวียดนามในปี 2017 ที่ว่า สหรัฐฯ จะสนับสนุนแนวคิด ‘อินโด-แปซิฟิกที่เสรีและเปิดกว้าง’ (Free and Open Indo-Pacific: FOIP) ในรายงานของกระทรวงกลาโหมที่เผยแพร่ในวันที่ 1 มิถุนายนที่ผ่านมาได้นำเอาวิสัยทัศน์ FOIP นี้มาขยายต่อเป็นหลักการ 4 ข้อ 1. เคารพในอำนาจอธิปไตยและความเป็นอิสระของทุกประเทศ 2. การระงับข้อพิพาทอย่างสันติ 3. การค้าเสรี ยุติธรรมและต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน (Reciprocal) บนพื้นฐานของการลงทุนที่เปิดกว้าง ภายใต้ข้อตกลงที่โปร่งใส และการเชื่อมโยง และ 4. ยึดมั่นในกฎและ ปทัณฐาน (แบบแผนสำหรับยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ) ที่ยอมรับในระดับนานาชาติ โดยเฉพาะในประเด็น เสรีภาพในการเดินเรือและการบินหลักการทั้ง 4 ออกมาก็เพื่อสร้างดุลอำนาจและปิดล้อมการขยาย อิทธิพลของจีนผ่าน BRI โดยเน้นหลักการที่มักจะถูกกลายเป็นข้อครหาของ BRI เสมอ ๆ ไม่ว่าจะเป็น เรื่องของสภาพบังคับที่ประเทศใหญ่บังคับเข้ากับประเทศเล็ก กรณีพิพาทในเรื่องน่านน้ำในพื้นที่ต่าง ๆ และการไม่เคารพอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนของประเทศอื่น ๆ ที่อยู่ในอภิมหาโครงการ BRI โดยใน ส่วนสรุปของรายงานฉบับนี้ สหรัฐฯ เรียกสถานการณ์ในภูมิภาคนี้ว่า Great Power Competition ในรายงานฉบับดังกล่าวสหรัฐอเมริกาก็มีการกำหนดประเทศเป้าหมายด้วยว่าประเทศที่สหรัฐฯ ให้ความสำคัญ อย่างยิ่งในการดำเนินยุทธศาสตร์ FOIP คือประเทศในกลุ่มใดบ้าง โดยสหรัฐฯ จำแนกพันธมิตร ออกเป็น 4 กลุ่มดังนี้

1. กลุ่มประเทศที่ต้องให้ความสำคัญสูงสุด ได้แก่ ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ออสเตรเลีย ฟิลิปปินส์ และประเทศไทย
2. กลุ่มที่ต้องกระชับความสัมพันธ์ ได้แก่ สิงคโปร์ ไต้หวัน นิวซีแลนด์ มองโกเลีย (อย่าลืมว่า ทรัพยากร Rare Earth ที่นี้สมบูรณ์มาก)
3. กลุ่มที่ต้องสร้างและขยายความร่วมมือในมหาสมุทรอินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ อินเดีย ศรีลังกา มัลดีฟ บังกลาเทศ เนปาล เวียดนาม อินโดนีเซีย มาเลเซีย และ
4. กลุ่มที่สหรัฐฯ ต้องเข้าไปร่วมวางพื้นฐานความสัมพันธ์ ได้แก่ บรูไน สปป.ลาว และ กัมพูชา โดยพันธมิตรของสหรัฐฯ ในการเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับอินโด-แปซิฟิก คือ สหราชอาณาจักร ฝรั่งเศส และแคนาดา

สำหรับมหาอำนาจระดับกลาง เน้นอนว่า อินเดีย ซึ่งเปรียบเสมือนพี่ใหญ่ในหมู่ เจ้าของบ้านทางฝั่งมหาสมุทรอินเดีย นายกรัฐมนตรีเรนทรา โมดิ ก็เคยใช้เวที Shangri-La Dialogue ในการปาฐกถาเรื่องอินโด-แปซิฟิกมาแล้วในปี 2018 โดยอินเดียพิจารณาว่า ยุทธศาสตร์ ที่ถูกต้องสำหรับภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก คือ ‘เสรีภาพ เปิดกว้าง เพื่อสร้างความเจริญรุ่งเรือง โดยไม่ ทอดทิ้งใครไว้เบื้องหลัง’ (Free, Open, Prosperous and Inclusive Indo-Pacific Region) นายกรัฐมนตรีโมดิเรียกร้องให้ทุกประเทศในประชาคมอินโด-แปซิฟิกต้องมีความมุ่งมั่นร่วมกัน (Common Commitment) บนพื้นฐานของค่านิยมและหลักการในการสนับสนุนให้ภูมิภาคนี้ เป็นภูมิภาคที่มีธรรมาภิบาลมีหลักเกณฑ์และหลักการการปฏิบัติที่เป็นสากล และยังคงกล่าวด้วยว่าใน

ไม่ช้า ‘นโยบายปฏิสัมพันธ์กับตะวันออก’ (Act East Policy) ของประเทศอินเดียจะพัฒนาต่อไปจนกลายเป็นนโยบายใหม่ ‘ปฏิสัมพันธ์กับอินโด-แปซิฟิก’ (Act Indo-Pacific) และในความเป็นจริงประเทศที่เริ่มต้นใช้คำว่า อินโด-แปซิฟิก ก็คือ อินเดียนั่นเอง คนที่เริ่มต้นใช้คำนี้ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1980 คือ Gurpreet s. Khurana อดีตผู้อำนวยการของ National Marine Foundation (สถาบันวิจัยด้านนโยบายความมั่นคงทางทะเลของอินเดีย ผู้อำนวยการของสถาบันคืออดีตแม่ทัพเรือที่คุมกองทัพเรือทั้งหมดของประเทศที่เกษียณอายุราชการ) Khurana ใช้คำนี้เพราะมองเห็นว่าตลอดทศวรรษ 1970-1980 สหรัฐฯ พยายามสร้างมิตรประเทศ โดยเฉพาะจีน เพื่อปิดล้อมจำกัดเขตการขยายอิทธิพลของโซเวียต และทำสำเร็จโดยยุทธศาสตร์เชื่อมโยง เอเชีย-แปซิฟิก ดังนั้นคำถามสำคัญของ Khurana ก็คือ แล้วในอนาคตเมื่อจีนกลายเป็นมหาอำนาจ สหรัฐจะปิดล้อมจำกัดเขตการขยายอิทธิพลของจีน อินเดียก็น่าจะต้องคิดถึงยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกและอีกหนึ่งมหาอำนาจระดับกลางที่มีบทบาทในฐานะนักลงทุนและเจ้าของห่วงโซ่มูลค่าในภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก นั่นคือ ญี่ปุ่น ซึ่งไม่ใช่ประเทศที่เราจะมองข้ามไปได้ อย่าลืมน่าจนถึงปี 2017 ญี่ปุ่นลงทุนในอาเซียนรวมกันไปแล้วมากกว่า 2 แสนล้านดอลลาร์สหรัฐ และในจำนวนนี้ญี่ปุ่นลงทุนมากที่สุดในประเทศไทยถึงร้อยละ 31.36 ของเงินลงทุนทั้งหมด ในขณะที่อันดับที่ 2 คือการลงทุนในสิงคโปร์ที่ร้อยละ 30

ในเดือนมิถุนายน ปี 2019 ที่ผ่านมา กระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่นเองก็มีการออกรายงาน ‘Toward Free and Open Indo-Pacific’ สังเกตนะครับว่า ญี่ปุ่นตั้งชื่อรายงานสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ Free and Open Indo-Pacific (FOIP) ของสหรัฐฯ และในหลาย ๆ วาระเมื่อเราสอบถามความคิดเห็นกับนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา พวกเขาก็มักจะมองว่า ในหลายวาระตลอดประวัติศาสตร์ตั้งแต่ทศวรรษ 1960 ญี่ปุ่นมักจะวางตนในบทบาทของการเป็นตัวกลางหรือบางครั้งก็ถึงขนาดเป็นตัวแทนระหว่างสหรัฐฯ กับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยกัน นายกรัฐมนตรี Shinzo Abe เคยกล่าวปาฐกถาในการประชุม Tokyo International Conference on African Development (TICAD) ณ ประเทศเคนยา ในปี 2016 ว่า สำหรับประเทศญี่ปุ่น ญุณแจสำคัญสู่ความมีเสถียรภาพและความเจริญรุ่งเรืองคือการสร้างประชาคมที่เชื่อมโยงระหว่าง 2 ทวีป และ 2 มหาสมุทร โดย 2 ทวีปหมายถึงเอเชียและแอฟริกา และ 2 มหาสมุทรก็หมายถึงมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิกโดยสำหรับญี่ปุ่น หลักการสำคัญในการดำเนินยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกจะวางอยู่บน 3 เสาหลัก นั่นคือ

1. การส่งเสริมเสรีนิยม ไม่ว่าจะเป็นหลักนิติธรรม (Rule of Law) การเปิดเสรีการค้า และเสรีภาพในการเดินเรือและการบิน
2. สร้างความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจผ่านความเชื่อมโยงใน 3 มิติ การเชื่อมโยงโครงสร้างพื้นฐานที่มีคุณภาพสูง (Quality Infrastructure Investment) การเชื่อมโยงกฎระเบียบและสิ่งอำนวยความสะดวกทางการค้า และ การเชื่อมโยงทรัพยากรบุคคลในภูมิภาค และ
3. หลักการสันติภาพและเสถียรภาพ ผ่านการบังคับใช้กฎหมายในท้องทะเลอย่างเคร่งครัด การให้ความช่วยเหลือด้านสิทธิมนุษยชน การต่อต้านภัยก่อการร้าย การบริหารจัดการภายใต้ภัยพิบัติต่าง ๆ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และยังคงก้าวรวมไปจนถึงในบางสถานการณ์อาจต้องมีการสนับสนุนการใช้กองกำลังรักษาสันติภาพ (Peacekeeping Operations: PKO)

ญี่ปุ่นยังเน้นย้ำ ซึ่งเหมือนจะเป็นการส่งสัญญาณไปที่มหาอำนาจจีนโดยตรงว่า 1. อินโด-แปซิฟิก ต้องเป็นภูมิภาคที่เปิดกว้าง ไม่ใช่การสงวนสิทธิ์ไว้แต่เพียงผู้เดียว (Not exclusive to anybody) 2. ไม่ต้องการสร้างสถาบันใหม่ขึ้นมาเพื่อแทนที่หรือลดทอน (Override/undermine) สถาบันที่มีอยู่ก่อนหน้านั้นแล้ว ต้องไม่ลืมว่าญี่ปุ่นมีบทบาทสูงมากในธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (Asian Development Bank: ADB) ในขณะที่จีนเองก็สร้าง ธนาคารเพื่อการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานแห่งเอเชีย (Asian Infrastructure Investment Bank: AIIB) ขึ้นมาเพื่ออำนวยความสะดวกใน BRI และ 3. ญี่ปุ่นสรุปว่า ยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นเกิดขึ้นบนจิตวิญญาณของการเคารพความเป็นเจ้าของของประเทศผู้รับและคนในท้องถิ่น และต้องการเห็นการเติบโตและการพัฒนาร่วมกัน จะเห็นได้ว่า ณ ชั่วโมงนี้ อินโด-แปซิฟิก กลายเป็นยุทธศาสตร์หลักของประเทศมหาอำนาจ ทุกคนอยากเข้าถึงตลาดขนาดใหญ่แห่งนี้ที่มีอัตราการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่เดียวกันก็เป็นแหล่งทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ทั้งในมิติทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรมนุษย์ คำถามที่สำคัญคือ ประเทศไทยและประชาคมอาเซียนจะวางตัวอย่างไรในห้วงเวลาที่มหาอำนาจจ้องภูมิภาคนี้ที่เราเป็นสะพานเชื่อมโยงทางภูมิศาสตร์ของ 2 มหาสมุทรอย่างแท้จริง ในเวลาที่มหาอำนาจทุกๆ ฝ่ายต้องการทั้งแข่งขันและในขณะเดียวกันก็ต้องการผูกขาด ในเวลาที่มหาอำนาจทุกๆ ฝ่ายต้องการเปิดเสรีแต่ในขณะเดียวกันก็ต้องการปิดล้อมจำกัดเขตการขยายอิทธิพลของมหาอำนาจอื่นๆ อาเซียนต้องมีคำตอบ โดยคำตอบของอาเซียนคือ ทำที่ที่ชัดเจนผ่าน ‘เอกสารมุมมองของอาเซียนต่อแนวคิด อินโด-แปซิฟิก’ (ASEAN Outlook on Indo – Pacific: AOIP)

เอกสารมุมมองของอาเซียนต่อแนวคิด อินโด-แปซิฟิก (AOIP) เกิดขึ้นเพื่อเป็นการยืนยันท่าทีที่ชัดเจนของประชาคมอาเซียนท่ามกลางการขยายอิทธิพลทั้งในมิติเศรษฐกิจและความมั่นคงเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นจุดเชื่อมโยงของมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก ประชาคมอาเซียนกำหนดท่าทีอย่างชัดเจนในการพิทักษ์ผลประโยชน์ของอาเซียนและประเทศสมาชิก โดยยืนยันหลักการสำคัญในการวางตำแหน่งอาเซียนเป็นจุดศูนย์กลาง (ASEAN Centrality) ในการขับเคลื่อนนโยบายต่าง ๆ ในระดับภูมิภาคผ่านสถาปัตยกรรมที่อาเซียนได้สร้างสรรค์เอาไว้ ไม่ว่าจะเป็น เวที East Asia Summit ระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนกับอีก 8 คู่เจรจาหลัก ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น เกาหลี ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ อินเดีย รัสเซีย และสหรัฐฯ เวทีด้านความมั่นคง อันได้แก่ ASEAN Regional Forum ระหว่างอาเซียนกับอีก 17 ประเทศทั่วโลก ASEAN Defence Minister Meeting – Plus (ADMM – Plus) และเวทีในระดับภูมิภาคอื่น ๆ ซึ่งเอกสารมุมมองของอาเซียนต่อแนวคิด อินโด-แปซิฟิก ที่ได้รับการลงนามโดยผู้นำอาเซียนทั้ง 10 ประเทศ ถือเป็นสิ่งสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของประเทศไทยในการเป็นประธานอาเซียนในปี นี้ เพราะในร่างฉบับแรกของเอกสารนี้ ยังคงมีสมาชิกบางประเทศที่ไม่เห็นด้วยกับการกำหนดท่าทีในแนวทางดังกล่าว (ทั้งนี้เป็นเพราะแต่ละประเทศสมาชิกก็มีความใกล้ชิดกับมหาอำนาจแต่ละประเทศในรูปแบบที่แตกต่างกัน) แต่ในที่สุดด้วยการทำงานอย่างหนักของฝ่ายไทยในฐานะประธานในที่ประชุมก็ทำให้ในที่สุดประเทศสมาชิกอาเซียน ทั้ง 10 ประเทศสามารถบรรลุผลสำเร็จในการกำหนดท่าทีร่วมกันท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสภาวะภูมิรัฐศาสตร์เศรษฐกิจที่มีพลวัตยิ่ง สารสำคัญของมุมมองของอาเซียนต่อแนวคิด อินโด-แปซิฟิก ประกอบด้วย 4 ส่วน

1. ความร่วมมือภาคพื้นมหาสมุทร (Maritime Cooperation) เพื่อเป็นการยืนยันจุดยืนของอาเซียนในเรื่องการกำหนดให้มหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิกเป็นพื้นที่ที่เปิดกว้างและปลอดภัยสำหรับทุกฝ่ายที่จะเข้ามาแสวงหาประโยชน์ร่วมกัน โดยการเคารพการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล (UN Convention on the Law of the Sea: UNCLOS) และปฏิบัติตามประมวลการปฏิบัติในทะเลจีนใต้ (Code of Conduct in the South China Sea: COC) ซึ่งแน่นอนว่าเป็นการปรามและป้องกันการเกิดปัญหาข้อพิพาทกับมหาอำนาจที่ขยายอิทธิพลในพื้นที่

2. เชื่อมโยงความเชื่อมโยงต่าง ๆ (Connecting the Connectivity) เนื่องจากมหาอำนาจไม่ว่าจะเป็นจีน ญี่ปุ่น สหรัฐฯ อินเดีย ฯลฯ ที่ต้องการเชื่อมโยงการค้าการลงทุนในพื้นที่ต่างก็มีโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ต้องการเชื่อมโยงภูมิภาค และเมื่ออาเซียนตั้งอยู่ในจุดศูนย์กลาง อาเซียนยินดีที่จะเชื่อมกับทุกฝ่ายบนเงื่อนไขที่ว่า ความเชื่อมโยงทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นเส้นทางการเดินเรือ สายการบิน ถนน ราง ท่อก๊าซ ระบบโทรคมนาคม และกฎระเบียบ สิ่งอำนวยความสะดวกทางการค้าต่าง ๆ อาเซียนยืนยันที่จะให้ทุกฝ่ายต้องสร้างโครงการที่สอดคล้องกับแผนแม่บทความเชื่อมโยงอาเซียน (Master Plan on ASEAN Connectivity: MPAC) ซึ่งนี่คือผลงานของไทยที่วางไว้ตั้งแต่การประชุมอาเซียนที่ไทยเป็นเจ้าภาพในรอบที่แล้วในปี 2008-2009

3. อาเซียนเน้นย้ำเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนปี 2030 (Sustainable Development Goals: SDG 2030) ของสหประชาชาติ

4. ความร่วมมือในมิติอื่น ๆ ซึ่งเน้นย้ำอย่างยิ่งถึงกรอบการเจรจา RCEP: Regional Comprehensive Economic Partnership

โดยความคืบหน้าล่าสุดอย่างเป็นทางการของการเจรจา RCEP หรือ ASEAN+6 ระหว่างอาเซียน 10 ประเทศร่วมกับ จีน ญี่ปุ่น เกาหลี อินเดีย ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ คือ ทุกฝ่ายสามารถข้อสรุปได้แล้วใน 7 ข้อบทจากทั้งหมด 20 ข้อบท และในอีก 13 ข้อบทที่ยังต้องเจรจากันต่อไป แต่ก็มีความคืบหน้าไปเรื่อย ๆ ในทุกข้อบทและได้เห็นท่าทีที่ดีขึ้นจากประเทศมหาอำนาจที่เข้าร่วมเจรจา สถานะอย่างไม่เป็นทางการคือ เราหาข้อสรุปได้มากกว่า 7 ข้อบทแล้ว แต่ยังมีอีกบางข้อบทที่ยังคงต้องเจรจากันต่อไป โดยเฉพาะเรื่องยาก ๆ เช่น กฎว่าด้วยถิ่นกำเนิดประเทศไทยในฐานะประธานการเจรจาก็มีการกำหนดแผนการทำงาน (Work Plan 2019) อย่างชัดเจนโดยกำหนดเป้าหมายในทุกครั้งที่มีการเจรจา และเพิ่มจำนวนครั้งในการเจรจาให้ที่ประชุมระดับเจ้าหน้าที่อาวุโสเกิดขึ้นทุกเดือน และที่ประชุมระดับรัฐมนตรีที่จะเกิดการตัดสินใจมีจำนวนครั้งที่เพิ่มมากขึ้นจากปีละครั้ง เป็นการประชุม 4 ครั้งตลอดปี 2019 ทั้งนี้เนื่องจากข้อตกลง RCEP และมุมมองของอาเซียนต่อแนวคิด อินโด-แปซิฟิกจะเป็นสิ่งที่เป็รูปรธรรมมากที่สุดในการยืนยันกับประชาคมโลกว่า อาเซียนและคู่เจรจายังคงสนับสนุนและต้องการเดินหน้าแนวคิดการค้าที่เปิดกว้าง เสรี และเป็นธรรมสำหรับทุกประเทศทั่วโลก สิ่งที่เราจะต้องจับตามองกันต่อไปก็คือ ในช่วงปลายเดือนตุลาคมต่อเนื่องถึงต้นเดือนพฤศจิกายน 2562 นี้ ประเทศไทยจะเป็นเจ้าภาพการประชุมสุดยอดอาเซียนและการประชุมสุดยอดเอเชียตะวันออก (East Asian Summit) และผู้นำของประเทศมหาอำนาจทั้งหมดจะมาพบกันที่กรุงเทพมหานคร คำถามสำคัญ คือ ไทยและประชาคมอาเซียนจะกำหนดบทบาททำที่ของตนเองอย่างไรเพื่อรักษาผลประโยชน์ของชาติและของภูมิภาคภายใต้ยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก

มุมมองของอาเซียนต่อแนวคิดอินโด-แปซิฟิก²

ในการประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งที่ 34 เมื่อมิถุนายน 2019 ที่กรุงเทพฯ ได้เกิดเอกสารสำคัญชิ้นหนึ่งคือ “มุมมองของอาเซียนต่อแนวคิดอินโด-แปซิฟิก” (ASEAN Outlook on the Indo-Pacific) แนวคิดอินโด-แปซิฟิกของอาเซียนตั้งอยู่บนหลักการว่าทั้งเอเชียแปซิฟิกกับอนุภูมิภาคอินเดียต่างเป็นประเทศที่กำลังเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ จึงเป็นการดีที่จะร่วมมือแทนการแข่งขันเพื่อเอาชนะอีกฝ่ายแบบ “เกมศูนย์” (Zero Sum Game) อินเดียมีความสัมพันธ์ทั้งกับฝ่ายสหรัฐ คือ สหรัฐ ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น กับอีกฝ่ายคือความพยายามรวมตัวของรัสเซีย-อินเดีย-จีน หรือที่เรียกว่า RIC (จาก BRICS) การแข่งขันกับการจับขั้วมีแนวโน้มเข้มข้นขึ้น ให้ความสำคัญกับเอเชียแปซิฟิกพร้อมกับอนุภูมิภาคอินเดียเอกสารอธิบายอย่างตรงไปตรงมาว่าประชาคมอาเซียนตั้งอยู่ในจุดศูนย์กลางของพลวัตดังกล่าว จำต้องเข้ามาบริหารจัดการโครงสร้างเศรษฐกิจและความมั่นคงวัตถุประสงค์ของเอกสารฯ เพื่อนำเสนอกรอบแนวคิดความร่วมมือ เสริมสร้างบรรยากาศแห่งสันติภาพ เสถียรภาพและความมั่งคั่ง ความท้าทายที่ต้องเผชิญร่วมกัน สร้างโครงสร้างภูมิภาคที่ยืดหยุ่นกติกา เสริมสร้างความเชื่อมั่น ไว้วางใจต่อกัน ส่งเสริมความร่วมมือทางเศรษฐกิจให้ใกล้ชิดกว่าเดิม เสริมสร้างประชาคมอาเซียนด้วยกลไกที่อาเซียนเป็นแกนนำ เช่น การเชื่อมโยงมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก ความร่วมมือทางทะเล การเชื่อมโยงกันและกัน มุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวทางของสหประชาชาติ (SDGs) และความร่วมมืออื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่ายยึดหลักความเป็นแกนกลางของอาเซียน (ASEAN Centrality) เปิดเผยโปร่งใส รวมทุกประเทศเข้ามายึดหลักธรรมาภิบาล เคารพอธิปไตย ไม่แทรกแซงกิจการภายใน ยึดถือกฎบัตรสหประชาชาติและสนธิสัญญาต่าง ๆ ยึดมั่นกฎบัตรอาเซียน ข้อตกลงต่าง ๆ ของอาเซียน สนธิสัญญาไมตรีและความร่วมมือแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (TAC)

เอกสารฯ ระบุความร่วมมือ 4 กรอบหลัก ได้แก่ ความร่วมมือทางทะเล การติดต่อเชื่อมโยง (connectivity) เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (SDGs) ความร่วมมือทางเศรษฐกิจและอื่น ๆ ความร่วมมือทางทะเลเป็นประเด็นแรกที่กล่าวถึง ด้วยเล็งเห็นความท้าทายที่มีอยู่และที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต รวมทั้งเรื่องทรัพยากรทางทะเล มลพิษ ปฏิบัติตามอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล (United Nations Convention on the Law of the Sea : UNCLOS) ที่ให้แก่ไขข้อพิพาทด้วยสันติวิธี หลักเดินเรือเสรีและการบินผ่านน่านน้ำเสรี ฯลฯ การติดต่อเชื่อมโยงระหว่างภูมิภาคทั้ง 2 จะสนับสนุนแผนแม่บทอาเซียนที่มีอยู่แล้ว เป็นการเชื่อมโยงทั้งทางกายภาพและระหว่างประชาชน ส่งเสริมการทำธุรกิจ การศึกษา ช่วยให้การเชื่อมโยงมีประสิทธิภาพ และราบรื่นแต่เดิมสหรัฐ ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น วางยุทธศาสตร์สำหรับเอเชียแปซิฟิก ระยะเวลาปรับเป็น “Indo-Pacific” เชื่อมต่ออนุภูมิภาคอินเดียเข้ากับเอเชีย มองว่าเอเชียแปซิฟิกกับอนุภูมิภาคอินเดียเชื่อมโยงกัน อันที่จริงแล้วแต่ละประเทศ แต่ละองค์กร ต่างมีแผนในกรอบของตัวเอง สหรัฐ ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น มีแผนที่ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง เช่นเดียวกับที่อินเดียมีกรอบของตนเองมานานแล้ว

²ไทยโพสต์. “มุมมองของอาเซียนต่อแนวคิดอินโด-แปซิฟิก”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก. <https://www.thaipost.net/main/detail/39763>.

แนวคิดอินโด-แปซิฟิกของอาเซียนจึงเป็นอีกกรอบที่เกิดขึ้นไม่ว่าอินเดียบอกกับมหาอำนาจจะให้ความสำคัญมากเพียงไร อย่างน้อยอาเซียนกำลังสร้างเวทีที่ตนจะมีปากเสียง ได้เสนอวาระของตัวเอง และอาจกลายเป็นคนกลางที่ได้รับการยอมรับถ้าบริบทอำนวย ดึงอินเดียบอกกับประเทศในอนุภูมิภาคให้ใกล้ชิดอาเซียนมากขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นและกำลังจะเป็นเช่นนั้นตามแผนการเชื่อมโยงเป็นความพยายามที่ประชาคมอาเซียนจะมีส่วนในการจัดระเบียบภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก อย่างน้อยไม่ปล่อยให้พวกมหาอำนาจตัดสินใจตามลำพัง ไม่แอบอิงหรือถูกรอบงำด้วยประเทศใดประเทศหนึ่ง รมั้ดระวังไม่กระทบผลประโยชน์ของประเทศนอกอาเซียนจนเกินจะรับได้ เป็นเหตุผลหลักที่มหาอำนาจยอมรับและสนับสนุนความเป็นแกนกลางของอาเซียน ดีกว่าที่มหาอำนาจต่างแข่งกันสร้างสถาปัตยกรรมความมั่นคงภูมิภาคของตัวเองหากอินเดียนินดีร่วมเข้ากลุ่มย่อมช่วยส่งเสริมบทบาทความเป็นแกนกลางของอาเซียน ๆ จะมีส่วนเพิ่มขยายผลประโยชน์ของอินเดียบอกที่อาเซียนต้องการคือให้อยู่ในความสงบเรียบร้อย อยู่ในบรรยากาศส่งเสริมการค้าการลงทุน แก้ไขข้อพิพาทด้วยสันติวิธี ยึดกฎกติกาผลประโยชน์อื่น ๆ ที่ทั้งอาเซียน อินเดียบอกและประเทศอื่น ๆ ได้ เช่น ความร่วมมือด้าน non-traditional security issues ที่นับว่าจะสำคัญและซับซ้อน จำต้องอาศัยความร่วมมือระดับนานาชาติ การเดินทางไปมาหาสู่ระดับประชาชนน่าจะเพิ่มมากขึ้น เกิดการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณี ความสามารถด้านต่าง ๆ ตามแนวทางของโลกาภิวัตน์ ดังที่นายกรัฐมนตรีลี เซียนลุง (Lee Hsien Loong) กล่าวถึงแนวคิดความร่วมมือระดับพหุภาคีจะเป็นประโยชน์แก่ทุกประเทศ ด้วยความเชื่อว่า การอยู่ด้วยกันอย่างสันติจะส่งเสริมการค้าการลงทุน ช่วยให้เศรษฐกิจขยายตัว แล้วกระจายผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่ทุกประเทศ ดังนั้นจึงต้องมุ่งสร้างสันติภาพ พยายามเชื่อมรวมเข้าหากัน สร้างระบอบที่ยึดกฎกติกา การจะคาดหวังให้ชาติอื่น ๆ ยึดค่านิยมวัฒนธรรมกับระบบการเมืองเดียวกันไม่สมเหตุผลและเป็นไปไม่ได้ แท้ที่จริงแล้วความแตกต่างหลากหลายของมนุษยชาติคือความเข้มแข็งในตัวเอง ประวัติศาสตร์ความก้าวหน้าของมนุษยชาติคือการแลกเปลี่ยนแนวคิด การเรียนรู้และปรับตัวเข้าหากันอย่างต่อเนื่องอาเซียนก่อตั้งอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 1967 บัดนี้มีอายุกว่า 5 ทศวรรษ ผ่านร้อนผ่านหนาวมามาก จากสมาชิกก่อตั้ง 5 ประเทศขยายเป็น 10 ประเทศ และเป็นประชาคมอาเซียนในปัจจุบัน สร้างเวทีการประชุมหลายกลุ่มนำประเทศสำคัญ ๆ เข้ามาประชุมในเวทีที่อาเซียนสร้างขึ้น บัดนี้พยายามขยายเวทีไปสู่อนุภูมิภาคอินเดียบอกอีกครั้ง เอกสาร “มุมมองของอาเซียนต่อแนวคิดอินโด-แปซิฟิก” เป็นความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมก้าวแรกของความพยายามรอบใหม่ อาจมองว่าเป็นกรอบภูมิรัฐศาสตร์ใหม่ แต่ไม่ใหม่สำหรับฝีมือการทูตของประชาคมอาเซียนสาระสำคัญของมุมมองของอาเซียนต่อแนวคิด อินโด-แปซิฟิก ประกอบด้วย 4 ส่วน

1. ความร่วมมือภาคพื้นมหาสมุทร (Maritime Cooperation) เพื่อเป็นการยืนยันจุดยืนของอาเซียนในเรื่องการกำหนดให้มหาสมุทรอินเดียบอกและมหาสมุทรแปซิฟิกเป็นพื้นที่ที่เปิดกว้างและปลอดภัยสำหรับทุกฝ่ายที่จะเข้ามาแสวงหาประโยชน์ร่วมกัน โดยการเคารพการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล (UN Convention on the Law of the Sea: UNCLOS) และปฏิบัติตามประมวลการปฏิบัติในทะเลจีนใต้ (Code of Conduct in the South China Sea : COC) ซึ่งแน่นอนว่าเป็นการปรามและป้องกันการเกิดปัญหาข้อพิพาทกับมหาอำนาจที่ขยายอิทธิพลในพื้นที่

2. เชื่อมโยงความเชื่อมโยงต่าง ๆ (Connecting the Connectivity) เนื่องจากมหาอำนาจไม่ว่าจะเป็นจีน ญี่ปุ่น สหรัฐ อินเดีย ฯลฯ ที่ต้องการเชื่อมโยงการค้าการลงทุนในพื้นที่ต่างก็มีโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ต้องการเชื่อมโยงภูมิภาค และเมื่ออาเซียนตั้งอยู่ในจุดศูนย์กลาง อาเซียนยินดีที่จะเชื่อมกับทุกฝ่ายบนเงื่อนไขที่ว่า ความเชื่อมโยงทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นเส้นทางการเดินเรือ สายการบิน ถนน ราง ท่อก๊าซ ระบบโทรคมนาคม และกฎระเบียบ สิ่งอำนวยความสะดวกทางการค้าต่าง ๆ อาเซียนยืนยันที่จะให้ทุกฝ่ายต้องสร้างโครงการที่สอดคล้องกับแผนแม่บทความเชื่อมโยงอาเซียน (Master Plan on ASEAN Connectivity : MPAC) ซึ่งนี่คือผลงานของไทยที่วางไว้ตั้งแต่การประชุมอาเซียนที่ไทยเป็นเจ้าภาพในรอบที่แล้วในปี 2008-2009

3. อาเซียนเน้นย้ำเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนปี 2030 (Sustainable Development Goals : SDG 2030) ของสหประชาชาติ

4. ความร่วมมือในมิติอื่น ๆ ซึ่งเน้นย้ำอย่างยิ่งถึงกรอบการเจรจา RCEP : Regional Comprehensive Economic Partnership

โดยความคืบหน้าล่าสุดอย่างเป็นทางการของการเจรจา RCEP หรือ ASEAN+6 ระหว่างอาเซียน 10 ประเทศร่วมกับ จีน ญี่ปุ่น เกาหลี อินเดีย ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ คือทุกฝ่ายสามารถหาข้อสรุปได้แล้วใน 7 ข้อบทจากทั้งหมด 20 ข้อบท และในอีก 13 ข้อบทที่ยังต้องเจรจากันต่อไป แต่ก็มีแนวโน้มไปเรื่อย ๆ ในทุกข้อบทและได้เห็นท่าทีที่ดีขึ้นจากประเทศมหาอำนาจที่เข้าร่วมเจรจา สถานะอย่างไม่เป็นทางการคือ เราหาข้อสรุปได้มากกว่า 7 ข้อบทแล้ว แต่ยังมีอีกบางข้อบทที่ยังคงต้องเจรจากันต่อไป โดยเฉพาะเรื่องยาก ๆ เช่น กฎว่าด้วยถิ่นกำเนิดประเทศไทยในฐานะประธานการเจรจาก็มีการกำหนดแผนการทำงาน (Work Plan 2019) อย่างชัดเจนโดยกำหนดเป้าหมายในทุกครั้งที่มีการเจรจา และเพิ่มจำนวนครั้งในการเจรจาให้ที่ประชุมระดับเจ้าหน้าที่อาวุโสเกิดขึ้นทุกเดือน และที่ประชุมระดับรัฐมนตรีที่จะเกิดการตัดสินใจมีจำนวนครั้งที่เพิ่มมากขึ้นจากปีละครั้ง เป็นการประชุม 4 ครั้งตลอดปี 2019 ทั้งนี้เนื่องจากข้อตกลง RCEP และมุมมองของอาเซียนต่อแนวคิด อินโด-แปซิฟิกจะเป็นสิ่งที่เปี่ยมรูปธรรมมากที่สุดในการยืนยันกับประชาคมโลกว่า อาเซียนและคู่เจรจายังคงสนับสนุนและต้องการเดินทางแนวคิดการค้าที่เปิดกว้างเสรี และเป็นธรรมสำหรับทุกประเทศทั่วโลก

ทิศทางของจีน อินเดีย และสหรัฐต่อนโยบายอินโด - แปซิฟิก³

รัฐบาลของประธานาธิบดีทรัมป์ยกระดับ “อินโด - แปซิฟิก” ให้มีความสำคัญทางนโยบาย ดังปรากฏใน “ยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติ 2017” (The 2017 National Security Strategy) และเขาได้ตอกย้ำความสำคัญของยุทธศาสตร์ใหม่ในการประชุมเอเปค (The Asia-Pacific Economic Cooperation หรือ APEC) ที่เวียดนามในเดือนพฤศจิกายน 2017 การประกาศเช่นนี้คือ

³ สุรชาติ บำรุงสุข. “ยุทธศาสตร์อเมริกา-ยุทธศาสตร์โลก ผลกระทบต่อยุทธศาสตร์ไทย”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก. https://www.matichonweekly.com/column/article_126148.

การตอกย้ำถึงทิศทางยุทธศาสตร์ใหม่ของสหรัฐฯ หรืออาจถือได้ว่าการประกาศเช่นนี้ก็คือการปรับทิศทางยุทธศาสตร์ใหม่ อันถือได้ว่าเป็นการปรับทิศทางครั้งใหญ่ นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ยุทธศาสตร์นี้มองว่าภูมิภาคอินโด-แปซิฟิกคือพื้นที่ของ “การแข่งขันทางภูมิรัฐศาสตร์ระหว่างวิสัยทัศน์แบบเสรีและแบบเผด็จการ” และขณะเดียวกันภูมิภาคนี้เผชิญกับการขยายอิทธิพลของจีน อันมีนัยเป็น “ภัยคุกคามทางทหาร” ที่ทำให้รัฐอื่น ๆ ต้องคำนึงถึงอันตรายทั้งทางการเมืองและความมั่นคง ดังนั้น บทบาทของสหรัฐฯ ในยุทธศาสตร์ใหม่จะต้องทำงานร่วมกับชาติพันธมิตรและมิตรประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายความร่วมมือกับญี่ปุ่น ออสเตรเลีย และอินเดีย เพื่อสร้าง “จตุรมิตร” (quadrilateral relationship) [คือความสัมพันธ์สหรัฐฯ-ออสเตรเลีย-ญี่ปุ่น-อินเดีย] หรือที่ยุทธศาสตร์นี้เรียกว่าการสร้าง “จตุรัส” (Quad) ของความสัมพันธ์ระหว่างพันธมิตรในเอเชีย สหรัฐมองว่าอินเดียเป็นชาติที่กำลังเติบโตในเอเชีย และอาจก้าวสู่ความเป็น “ชาติมหาอำนาจใหม่ของโลก” (leading global power) ทำให้จำเป็นต้องขยายความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงกับรัฐบาลนิวเดลี และขณะเดียวกันก็ต้องผลักดันให้อินเดียมีบทบาทมากขึ้นกับกิจกรรมในภูมิภาค การดำเนินนโยบายเช่นนี้จะเห็นถึงความแตกต่างจากอดีต เพราะในยุคสงครามเย็น อินเดียมีความใกล้ชิดกับสหภาพโซเวียต แต่ปัจจุบันสหรัฐฯ กำลังพยายามดึงเอาอินเดียให้เข้ามาร่วมเป็นพันธมิตรกับชาติตะวันตก

สำหรับการประชุมเอเปคที่เวียดนาม ธีมประกาศถึงทิศทางบางประการ ได้แก่ การค้าที่เป็นธรรม การให้ความสำคัญกับความเป็นนิติรัฐ การเคารพสิทธิเสรีภาพ และเสรีภาพของการเดินเรือ เป็นต้น แต่ก็ไม่มีความชัดเจนว่า ในทิศทางที่ผู้นำสหรัฐฯ ได้ประกาศนั้น สหรัฐจะดำเนินการสนับสนุนอย่างไรเพื่อให้เกิดสิ่งเหล่านั้น ที่สำคัญก็คือสหรัฐฯ ไม่ได้แสดงให้เห็นว่าจะบรรลุวัตถุประสงค์ทางยุทธศาสตร์จากแนวคิดชุดใหม่อย่างไร เว้นแต่มีคำกล่าวของทิลเลอร์สัน (Rex Tillerson) รัฐมนตรีต่างประเทศสหรัฐฯ ขณะนั้นก่อนการเดินทางเยือนอินเดียว่าสหรัฐฯ จะร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับอินเดียในเรื่องการทหารและความมั่นคง และจะหาหนทางของการสร้างทางเลือกต่อการขยายเส้นทางโลจิสติกส์ใหม่ของจีน (หมายถึง China's Belt and Road Initiative) แต่สุดท้ายก็ไม่มีถ้อยแถลงว่าทางเลือกที่จะเกิดขึ้นคืออะไร การเสนอแนวคิดทางยุทธศาสตร์ใหม่ของรัฐบาลทรัมป์เป็นความท้าทายอย่างยิ่งซึ่งก็ท้าทายทั้งในบริบทของการวางยุทธศาสตร์ และขณะเดียวกันก็ต้องการการจัดการและการจัดแบ่งสายงานราชการของสหรัฐฯ ใหม่อีกด้วย โดยเฉพาะภารกิจและการจัดของกองบัญชาการยุทธบริเวณของสหรัฐฯ (Theatre Command) เพราะอาณาบริเวณของพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ของ “อินโด-แปซิฟิก” มีขนาดกว้างใหญ่อย่างมาก และใหญ่กว่าพื้นที่ “เอเชีย-แปซิฟิก” ซึ่งเป็นพื้นที่การจัดการทางภูมิรัฐศาสตร์แบบเดิม

ในส่วนของกระทรวงต่างประเทศสหรัฐฯ แบ่งการจัดเดิมเป็นสำนักเอเชียตะวันออกและเอเชียใต้ สำนักเอเชียใต้และเอเชียกลาง สำนักงานตะวันออกไกล และสำนักแอฟริกา แต่เมื่อกลายเป็นอินโด-แปซิฟิกแล้วอาจจะทำการจัดส่วนงานใหม่เพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่ขึ้นในส่วนของกองบัญชาการยุทธบริเวณก็อาจจะต้องจัดใหม่เช่นกัน เพราะในโครงสร้างเดิมนั้น กองบัญชาการภาคพื้นแปซิฟิกรับผิดชอบพื้นที่เอเชียแปซิฟิก เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเอเชียใต้ (รวมอินเดียบังกลาเทศ มัลดีฟส์ เนปาล และศรีลังกา) แต่กองบัญชาการภาคพื้นแปซิฟิกจะไม่ครอบคลุมอัฟกานิสถานและปากีสถาน เพราะทั้งสองประเทศนี้อยู่กับกองบัญชาการกลาง (The Central Command) และเกาะที่อยู่ในมหาสมุทรอินเดียนอกชายฝั่งของแอฟริกาตะวันออกก็อยู่ภายใต้ความ

รับผิดชอบของกองบัญชาการแอฟริกา (The Africa Command) ดังนั้น การเปลี่ยนเช่นนี้ทำให้ต้องจัดตั้งกองบัญชาการอินโด-แปซิฟิก (The Indo-Pacific Command) ซึ่งจะเป็นกองบัญชาการยุทธบริเวณที่มีพื้นที่ทางภูมิรัฐศาสตร์กว้างใหญ่มากและอินเดียก็จะเข้ามาเป็นพื้นที่ด้านตะวันตกของยุทธบริเวณของกองทัพสหรัฐ โดยอาจจะขยายให้เชื่อมต่อถึงปากีสถาน อัฟกานิสถาน ประเทศในอ่าวเปอร์เซีย หมู่เกาะในมหาสมุทรอินเดีย และประเทศทางชายฝั่งด้านตะวันออกของแอฟริกา โดยมีเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นปีกด้านตะวันออก การขยายพื้นที่ทางยุทธศาสตร์เช่นนี้แสดงถึงความต้องการที่จะดึงเอาอินเดียเข้ามาอยู่ร่วมในกรอบนโยบายของสหรัฐ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการต่อต้านการก่อการร้าย ความมั่นคงทางทะเลในมหาสมุทรอินเดียตลอดรวมถึงการสร้างระบบพันธมิตรและความร่วมมือระหว่างสหรัฐกับอินเดียในอนาคตด้วย อย่างไรก็ตาม คงปฏิเสธไม่ได้ว่ายุทธศาสตร์ใหม่ของสหรัฐกำเนิดขึ้นเพื่อ “ถ่วงดุล” กับการขยายบทบาทของจีนในเอเชีย แต่ยุทธศาสตร์นี้จะมีความหมายมากขึ้นก็ต่อเมื่อสหรัฐสามารถสร้างทางเลือกในทางเศรษฐกิจเพื่อทำให้ประเทศในภูมิภาคลดทอนการพึ่งพากับการขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจของจีน ดังนั้น เมื่อสหรัฐถอนตัวออกจากข้อตกลงการค้าภาคพื้นแปซิฟิก (The Trans-Pacific Partnership หรือ TPP) แล้ว ก็ทำให้เกิดความไม่ชัดเจนว่าอะไรคือทางเลือกดังกล่าวที่จะสามารถถ่วงดุลกับการรุกของจีนในโครงการ “ความริเริ่มแถบและเส้นทาง” (The BRI) การปราศจากโครงการทางเศรษฐกิจที่ชัดเจนของสหรัฐอาจจะทำให้ความสำเร็จของยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกไม่เกิดขึ้นและจนถึงปัจจุบันก็ยังไม่เห็นว่าจะอะไรคือความริเริ่มทางเศรษฐกิจที่เป็นรูปธรรมของสหรัฐในยุทธศาสตร์นี้ที่จะนำเสนอกับประเทศในภูมิภาค

สำหรับท่าทีของจีนต่อความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก (Indo-Pacific Outlook) ยุทธศาสตร์อินโดแปซิฟิก ความจริงแล้วพัฒนาต่อยอดจากนโยบาย Rebalancing ในเอเชียแปซิฟิก ขณะนี้ยังเป็นเพียงแนวคิดไม่มีรายละเอียด แต่เป้าหมายหลักคือต้องการปิดล้อมจีนเนื่องมาจากการเติบโตทางเศรษฐกิจของจีนกลายเป็นสิ่งที่ท้าทายต่อสหรัฐในฐานะมหาอำนาจโลก ทั้งไทยและจีนเห็นร่วมกันว่า การประกาศยุทธศาสตร์อินโดแปซิฟิกนี้ก็กลับเป็นการสะท้อนความอ่อนแอของสหรัฐมากกว่า เพื่อต้องการใช้ยุทธศาสตร์นี้ในการบั่นทอนและก่อกวนจีน สังเกตได้ว่าขณะนี้ สหรัฐมี Hard Power ลดลง กำลังทหารไม่ได้เพิ่มขึ้น การเติบโตทางเศรษฐกิจก็ลดลง ขณะที่จีนกำลังทะยานขึ้น อย่างไรก็ตาม จีนเองก็ไม่ประมาท จีนยอมรับว่าสหรัฐยังเป็นมหาอำนาจโลกหมายเลขหนึ่ง การลดลงของ Hard Power เป็นการลดลงแบบสัมพัทธ์ สหรัฐยังสามารถรับมือและควบคุมภูมิภาคนี้ได้เต็มที่กำลัง เพียงแต่สหรัฐเกรงว่าการที่จีนใหญ่ขึ้น การใช้ Hard Power เพียงลำพังสหรัฐอาจจะรับมือไม่ได้ และได้เตรียมรับมือกับผลกระทบที่จะตามมาของการใช้นโยบายอินโดแปซิฟิกของสหรัฐ โดยประเมินเป็นสองแนวทาง คือ กรณีเลวร้ายที่สุดก็จะเกิดความแตกแยกทางยุทธศาสตร์ในภูมิภาค ประเทศต่าง ๆ จะจับกลุ่มสร้างพันธมิตรกันขึ้นมาใหม่จะนำมาซึ่งปัญหาความมั่นคงทั้งภูมิภาคด้วย อีกกรณีคือการแตกแยกทางเศรษฐกิจในภูมิภาค ไม่มีความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ซึ่งจีนบอกว่าพยายามจะหลีกเลี่ยงกรณีที่เลวร้ายที่สุดหากประเมินท่าทีของพันธมิตรอินโดแปซิฟิก โดยเฉพาะอินเดียเวลานี้ก็ปรับเปลี่ยนท่าที ไม่ได้กระตือรือร้นมากนักเพราะเกรงจะส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของประเทศและความฝันของอินเดียที่ต้องการจะบรรลุได้ สำหรับประเทศในกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่ว่าจะเป็นมาเลเซีย สิงคโปร์และอินโดนีเซีย ต่างก็รู้สึกว่ายุทธศาสตร์นี้

เต็มเป็นด้วยกลิ่นอายของการเมืองในภูมิภาคและกลัวว่าจะเกิดความปั่นป่วนในภูมิภาคและประเทศเล็ก ๆ ในเอเชียจะได้รับผลกระทบเป็นส่วนใหญ่

ทิศทางของไทยในสถานการณ์ระหว่างประเทศ⁴

การปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ครั้งนี้ของสหรัฐถือว่าเป็นการจัดวางน้ำหนักทางภูมิรัฐศาสตร์ครั้งใหญ่ อันส่งผลกระทบต่อประเทศในภูมิภาคเอเชียโดยรวม และสำหรับประเทศไทยที่ผลักดันร่างยุทธศาสตร์ให้ผ่านเป็นกฎหมายแล้ว จึงมีคำถามอย่างมีนัยสำคัญว่าไทยจะปรับตัวเองกับการปรับยุทธศาสตร์ของสหรัฐอย่างไร เพราะหากดูจากสาระที่ปรากฏในตัวยุทธศาสตร์ 20 ปีจะเห็นได้ว่านักยุทธศาสตร์ของรัฐบาลทหารกำลังอยู่ในภาวะ “ตกยุค” เพราะประเด็นที่ถูกนำเสนอขึ้นนั้นอาจจะไม่มีความหมายต่อการกำหนดอนาคตของประเทศเลย การเสนอว่า “สหรัฐยังเป็นตัวแสดงหลัก” เป็นสิ่งที่ไม่มีความหมายแต่อย่างใด เพราะเป็นความจริงที่ไม่มีข้อโต้แย้งในปัจจุบัน เนื่องจากไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้นในการเมืองโลก ความเป็นมหาอำนาจของสหรัฐจะยังไม่เปลี่ยนแปลง หรือการวางน้ำหนักไว้กับการรวมตัวของ “กลุ่มประเทศเศรษฐกิจใหม่” คือกลุ่ม “BRICS” ที่ประกอบด้วยบราซิล รัสเซีย อินเดีย จีน และแอฟริกาใต้อาจจะไม่ใช่ประเด็นสำคัญในโลกปัจจุบัน และอาจจะไม่ใช่จุดหลักของสถานการณ์ที่จะเป็น “พลวัตหลัก” ของการเปลี่ยนแปลงโลกจนอาจกล่าวได้ว่ายุทธศาสตร์ไทยที่เพิ่งผ่านรัฐสภานั้น ก็กลายเป็น “ความล้าสมัย” ในตัวเอง เพราะไม่ตอบโจทก์กับการเปลี่ยนยุทธศาสตร์ของสหรัฐที่จะมีผลต่อการเปลี่ยนยุทธศาสตร์ของโลกอย่างแน่นอน คำถามที่สำคัญก็คือ แล้วผู้นำทหารไทยที่มีอำนาจจะเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคนี้หรือไม่ และถ้าเข้าใจแล้วจะปรับยุทธศาสตร์ตามการเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างไร เว้นแต่ไม่เข้าใจโลก และก็อยู่ด้วยการไม่ปรับตัว

ภาพรวมการประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 35⁵

เมื่อวันจันทร์ที่ 4 พฤศจิกายน 2562 เวลา 19.30 น. ณ ห้อง Grand Diamond Ballroom ศูนย์แสดงสินค้าและการประชุมอิมแพ็ค เมืองทองธานี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม กล่าวถ้อยแถลงในพิธีปิดการประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 35 และการประชุมสุดยอดที่เกี่ยวข้องภายใต้แนวคิดหลักคือ “ร่วมมือ ร่วมใจ ก้าวไกล ยั่งยืน” ซึ่งมุ่งหวังให้อาเซียนก้าวสู่อนาคตอย่างมีพลวัต ใช้ประโยชน์จากการปฏิวัติอุตสาหกรรม ครั้งที่ 4 เพื่อส่งเสริมความเชื่อมโยงทั้งภายในและภายนอกภูมิภาค ตลอดจนสร้างความยั่งยืนในทุกมิติ ประการที่หนึ่ง ประชาชนจะมีความมั่นคงที่ยั่งยืนมากขึ้นท่ามกลางสถานการณ์ที่มีการแข่งขันและความไม่แน่นอนสูง อาเซียนได้วางรากฐานความไว้เนื้อเชื่อใจในเชิงยุทธศาสตร์ที่ยั่งยืน

⁴มติชนสุดสัปดาห์. “ยุทธศาสตร์อเมริกา-ยุทธศาสตร์โลก ผลกระทบต่อยุทธศาสตร์ไทย”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก. https://www.matichonweekly.com/column/article_126148.

⁵ข่าวสดออนไลน์. “การประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 35”. เข้าถึงได้จาก. (ออนไลน์). <https://news.mthai.com/general-news/773329.html>.

เป็นพื้นฐานสำหรับการเติบโตทางเศรษฐกิจของภูมิภาคโดยได้นำหลักการภายใต้สนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (TAC) มาใช้ในบริบทที่กว้างขึ้น นอกจากนี้ ผู้นำอาเซียนได้รับรองเอกสารมุมมองของอาเซียนต่ออินโด-แปซิฟิก และจัดตั้งกลไกแก้ไขปัญหาด้านมนุษยธรรมในรัฐยะไข่ เพื่อช่วยเหลือในเรื่องการส่งกลับผู้พลัดถิ่น

ประการที่สอง ความร่วมมือของอาเซียนในปีนี้จะช่วยอำนวยความสะดวกด้านการค้าและลดผลกระทบจากความขัดแย้งทางเศรษฐกิจระหว่างคู่ค้าที่สำคัญของอาเซียน การสรุปผลการเจรจาความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ตามแถลงการณ์ร่วมของผู้นำเกี่ยวกับอาร์เซ็ป เป็นการพลิกกำลังของกลุ่มประเทศซึ่งมี GDP รวมกันร้อยละ 32 ของโลก มีประชากรเกือบครึ่งหนึ่งของประชากรโลก และมีมูลค่าการค้ารวมกันสูงถึงร้อยละ 30 ของการค้าโลก โดยอาเซียนจะได้ประโยชน์จากการที่ประเทศคู่ค้าเปิดตลาดเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ การเชื่อมโยง ASEAN Single Window ให้ครบทั้ง 10 ประเทศในปีนี้ การริเริ่มการจัดตั้งเครือข่ายอาเซียนเพื่อต่อต้านการประมง IUU และการจัดทำแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนของตลาดทุนอาเซียน จะทำให้ผู้ประกอบการในอาเซียนได้รับประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้ง ประชาชนจะได้รับประโยชน์จากการผลักดันยุทธศาสตร์เชื่อมโยงความเชื่อมโยง ซึ่งอาเซียนได้ประกาศโครงการด้านโครงสร้างพื้นฐานของอาเซียน 19 โครงการ ที่ธนาคารโลกได้พิจารณาเห็นว่ามีความสำคัญที่ภาครัฐและเอกชนน่าจะมีความสนใจร่วมลงทุน

ประการที่สาม อาเซียนให้ความสำคัญและมุ่งมั่นที่จะร่วมมือในประเด็นด้านสังคมและวัฒนธรรมในประการนี้ประกอบด้วย การต่อต้านขยะทะเล, การรับมือกับภัยพิบัติทางธรรมชาติและปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ, การส่งเสริมสิทธิต่าง ๆ ของเด็กและเยาวชน, การเสริมสร้างอัตลักษณ์ของอาเซียน และการสนับสนุนให้อาเซียนร่วมกันเสนอตัวเป็นเจ้าภาพจัดการแข่งขันฟุตบอลโลกในปี 2577 ทั้งนี้ เพื่อให้ชาวอาเซียนมีความภาคภูมิใจต่อความเป็นอาเซียนร่วมกัน

ประการที่สี่ ประชาชนจะได้รับประโยชน์จากความร่วมมือทั้งภายในอาเซียนและระหว่างภาคีภายนอกของอาเซียนจะช่วยเสริมสร้างความยั่งยืนในภูมิภาคโดยผู้นำอาเซียนได้ร่วมกันรับรองเอกสารวิสัยทัศน์ว่าด้วยความเป็นหุ้นส่วนเพื่อความยั่งยืนสำหรับเป็นแนวทางการสานต่อความยั่งยืนในทุกมิติโอกาสนี้ นายกรัฐมนตรีเชื่อมั่นว่า เวียดนามจะดำรงตำแหน่งประธานอาเซียนต่อจากไทยได้อย่างเต็มภาคภูมิ พร้อมเน้นย้ำถึงการสร้างความยั่งยืนในอาเซียนต่อจากนี้ ซึ่งจำเป็นต้องมี 3Cs ได้แก่

1. Continuity
2. Complementarity และ
3. Creativity

ทั้งนี้ เป้าหมายในหลาย ๆ ด้านไม่สามารถบรรลุผลได้ภายในปีเดียว จึงต้องมี C ตัวแรกคือ Continuity กับข้อริเริ่มที่สำคัญจากปีก่อนๆ เพื่อให้สามารถเกิดผลเป็นรูปธรรม โดยอาศัย C ตัวที่สองคือ Complementarity ความร่วมมือกับภาคีต่างๆ ภายใต้ข้อริเริ่มที่เกื้อกูลกันในอาเซียน สุดท้ายต้องใช้ C ตัวที่สามคือ Creativity ในการแก้ปัญหาที่คั่งค้างและเตรียมความพร้อมสำหรับอนาคตอย่างสร้างสรรค์ ในตอนท้าย นายกรัฐมนตรีอวยพรให้เวียดนามและอาเซียนประสบความสำเร็จต่อไปในปีหน้า

โอกาส และความเป็นไปได้ที่เป็นรูปธรรม

ยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกใกล้เคียงกับยุทธศาสตร์ปักหมุดเอเชีย (Pivot to Asia) ของรัฐบาลโอบามา คือการที่สหรัฐปรับพลังอำนาจและความสนใจมาสู่ภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ที่อาจเพิ่มเติมคือรวมอนุภูมิภาคอินเดียเข้ามาและเอ่ยถึงจีนในฐานะปรปักษ์อย่างชัดเจน (ติดกับสมัยโอบามาที่แสดงออกว่าเป็นมิตร) ยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกเอ่ยถึงพันธมิตรเก่าแก่และพยายามฟื้นฟูความสัมพันธ์กับบางประเทศ นอกจากนี้กำลังหาพันธมิตรใหม่ อินเดียเป็นกรณีตัวอย่างที่ยุทธศาสตร์นี้ให้ความสำคัญ รัฐบาลสหรัฐพูดอย่างชัดเจนว่าต้องการเป็นพันธมิตรกับอินเดีย เพราะมีประโยชน์หลายอย่างดังที่นำเสนอในบทความก่อน การที่อินเดียถอนตัวออกจากความตกลงพันธมิตรทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ในนาทีสุดท้ายทั้งหลายที่ร่วมโต๊ะเจรจาแต่แรก มีข้อสงสัยว่านอกจากเกรงสินค้าจีนดีตลาดแล้ว ยังมีประเด็นอื่น ๆ ด้วยหรือไม่ ถ้ามองในแง่ภูมิรัฐศาสตร์ปัจจุบันประเทศมหาอำนาจรวมอินเดียเข้ามาในยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก รัฐบาลสหรัฐมองว่า RCEP เป็นเขตการค้าที่อยู่ใต้อิทธิพลจีน กระทบต่อยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกของตน การปฏิเสธไม่เข้าร่วม RCEP ทำให้อินเดียถอยห่างออกจากการพัวพันในทางเศรษฐกิจ และอาจหมายถึงต้องการถอยห่างจากข้อริเริ่มหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (BRI) ด้วย เป็นประเด็นที่น่าติดตามว่าอินเดียจะอิงมหาอำนาจใดหรือพยายามรักษาสมดุลกับทุกมหาอำนาจ

อย่างไรก็ตาม เกาหลีใต้ ญี่ปุ่น ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ได้ลงนามข้อตกลงเนื้อหา RCEP ทำให้ความเป็นพันธมิตร/หุ้นส่วนของประเทศเหล่านี้ซับซ้อนกว่าเดิมเมื่อกกล่าวถึงมิติด้านภัยคุกคาม จีนคือประเทศที่ถูกกล่าวถึงบ่อยที่สุดและรุนแรงที่สุด ไม่อาจปฏิเสธว่ายุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกหวังสร้างเครือข่ายพันธมิตรกับหุ้นส่วนเพื่อต้านจีนโดยเฉพาะ นั่นหมายความว่าประเทศใดที่เป็นพันธมิตรคือเครือข่ายต้านจีน แต่ถ้ามองในมุมกว้าง ยุทธศาสตร์นี้คือแผนจัดระเบียบภูมิภาคของสหรัฐนั่นเอง รัฐบาลทรัมป์มักเอ่ยถึงการค้าที่เสรีและเป็นธรรม (free and fair trade) เล่นงานทุกประเทศที่เกินดุลตน แต่ไม่เอ่ยอีกหลายสิบประเทศที่ขาดดุลสหรัฐ รัฐบาลสหรัฐจะลดความเสียหายเปรียบของประเทศเหล่านั้นอย่างไรการขึ้นนโยบายขึ้นภาษีสินค้านำเข้าหลายประเทศผิดกฎเกณฑ์องค์การค้าโลก เป็นที่มาของการวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักว่าการค้าที่เสรีและเป็นธรรมของสหรัฐลำพังนโยบายที่สวยหรูช่วยอะไรไม่ได้มาก อาจถูกมองว่าเป็นเพียงการโฆษณาชวนเชื่ออีกครั้ง ในยุคปัจจุบันสหรัฐต้องแข่งกันกับประเทศอื่น ๆ ในเรื่องก่อสร้างระบบสาธารณสุขโรค การลงทุนในภาคต่าง ๆ บริษัทเอกชนสหรัฐไม่อาจเหมารวบฝ่ายเดียวดังอดีตกาลและต้องทำงานให้หนักกว่านี้

สภาพปัญหาและผลกระทบ

นโยบายอินโด - แปซิฟิก สามารถบอกถึงแนวคิดทางภูมิรัฐศาสตร์ของนโยบาย ดังจะเห็นได้ถึงยุทธศาสตร์ของสหรัฐฯ ในอดีตที่เรียกภูมิภาคเอเชียว่า “เอเชีย - แปซิฟิก” เพื่อให้เห็นถึงพื้นที่ของความสนใจทางภูมิรัฐศาสตร์ที่มีนัยยะถึงภาคพื้นทวีปเอเชียและมหาสมุทรแปซิฟิกควบคู่กันไป ซึ่งผลกระทบที่จะเกิดต่อประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทย จากยุทธศาสตร์อินโด - แปซิฟิกสรุปได้ว่า แม้ว่าแนวคิดอินโด - แปซิฟิกจะอยู่ในช่วงการเริ่มต้นและมีแนวโน้มจะเปลี่ยนรูปร่างไปสู่การเป็นยุทธศาสตร์ทางการเมืองระหว่างประเทศของหลายประเทศ โดยเฉพาะญี่ปุ่น สหรัฐฯ

อินเดียและออสเตรเลีย หรืออาจรวมไปถึงประเทศอื่นๆ ที่มีผลประโยชน์สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ยังมีประเด็นท้าทายเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายต่างประเทศภายใต้แนวคิดอินโด - แปซิฟิกนโยบาย America First ของสหรัฐฯ อาจเป็นอุปสรรคในการสร้างเอกภาพของกลุ่มพันธมิตร เนื่องจากสหรัฐฯ มีความสนใจด้านการค้าเสรีและเศรษฐกิจอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการส่งออกสินค้าของสหรัฐฯ ขณะที่ญี่ปุ่นสนใจด้านความมั่นคงทางทะเลและความเชื่อมโยงระหว่างภูมิภาคญี่ปุ่นไม่มีแหล่งเงินทุนที่เพียงพอในการขับเคลื่อนนโยบายฯ ทำให้ญี่ปุ่นต้องร่วมมือกับสหรัฐฯ ซึ่งต่างจากจีนที่มีกลไกการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐาน อาทิ ธนาคารเพื่อการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานแห่งเอเชีย (Asian Infrastructure Investment Bank - AIIB) และ Silk Road Fund เพื่อรองรับข้อริเริ่ม Belt and Road Initiative (BRI) ของตนเอง ประเด็นดังกล่าวจึงเป็นความท้าทายของญี่ปุ่นและสหรัฐฯ ที่จะต้องแสดงความชัดเจนและเป็นรูปธรรมว่า แนวคิดอินโด - แปซิฟิก ไม่ใช่แนวคิดที่มีเพื่อคานอำนาจและอิทธิพลของจีน แต่จะก่อให้เกิดประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมแก่ทุกฝ่ายอย่างแท้จริง ทุกฝ่ายยังต้องคำนึงถึงสถานการณ์ในภูมิภาค รวมถึงปัจจัยอื่น ๆ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความร่วมมือภายใต้แนวคิดอินโด - แปซิฟิก เช่น สถานการณ์ในรัฐยะไข่ และคาบสมุทรเกาหลี ความขัดแย้งในทะเลจีนใต้ และปัญหาโจรสลัดในโซมาเลียและอ่าวเอเดน เป็นต้น

สรุป

ยุทธศาสตร์อินโด - แปซิฟิกใกล้เคียงกับยุทธศาสตร์ปักหมุดเอเชีย (Pivot to Asia) ความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (Regional Comprehensive Economic Partnership : RCEP) คือความสำเร็จของประเทศไทย เพราะที่ผ่านมา RCEP ซึ่งเป็นเขตการค้าเสรีที่ใหญ่ที่สุดในโลก ประกอบด้วยสมาชิก 10 ประเทศในประชาคมอาเซียน ร่วมกับจีน, อินเดีย, ญี่ปุ่น, เกาหลีใต้, ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ (ครอบคลุมประชากรกว่า 48% ของโลก และ 1 ใน 3 ของมูลค่าเศรษฐกิจโลก รวมถึง 1 ใน 3 ของมูลค่าเงินลงทุนระหว่างประเทศที่ไหลเวียนอยู่ทั่วโลก) ได้ริเริ่มความร่วมมือมาตั้งแต่ปี 2012 และเริ่มต้นการเจรจาในปี 2013 ซึ่งเดิมเคยกำหนดไว้ว่าจะสามารถหาข้อสรุปในการเจรจาได้ตั้งแต่ปี 2015 แต่ก็ไม่สามารถทำสำเร็จได้ จนกระทั่งภารกิจนี้ตกมาสู่มือของไทยในฐานะประธานการประชุมที่สามารถผลักดันจนสำเร็จลุล่วงได้ หลาย ๆ ฝ่ายอาจมองว่าเป็นความสำเร็จจริงหรือไม่เมื่อไม่ได้มีการลงนามข้อตกลง RCEP อุปมาเปรียบเสมือนทั้ง 16 ประเทศสมาชิก คือโต๊ะอาหารขนาดใหญ่ที่ควรจะมีอาหารวางเต็มโต๊ะ แล้วทุกคนมารวมวงแบ่งกันรับประทานจากผลประโยชน์ของตลาดสินค้าและบริการ รวมทั้งแหล่งทรัพยากรขนาดมหึมา แต่ในช่วงปี 2013-2018 สมาชิกได้แต่เพียงมาเขียนเมนูเอาไว้บนบอร์ดว่าเราอยากจะมีรายการอาหารอะไรบ้างซึ่งยังไม่ได้มีความก้าวหน้ามากนัก ล่วงมาถึงปี 2019 ที่ไทยเป็นประธานการเจรจาขณะที่ยังไม่ลงนามครบทั้ง 16 ประเทศ เพราะตั้งแต่ประเทศไทยรับหน้าที่การเป็นประธานมาในช่วงต้นปี 2019 ประเทศไทยคือผู้เปลี่ยนแปลงสถาปัตยกรรมการเจรจา จากเดิมที่คณะกรรมการเจรจาการค้า (Trade Negotiation Committee: TNC) จะประชุมกันปีละ 2 - 3 ครั้ง ไทยเริ่มกำหนดตารางเวลาให้ TNC ต้องเจรจากันทุกเดือน อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง ทั้งระดับที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และไทยได้วาง Roadmap ไว้ด้วยว่า ในแต่ละเดือนจะต้องมีอะไรก้าวหน้าบ้างจึงถือเป็นการจุดประกายความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมที่แท้จริง

บทที่ 4

วิเคราะห์ปัญหาการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด – แปซิฟิก และแนวทางการเตรียมความพร้อมของไทย

วิเคราะห์ปัญหาของการดำเนินยุทธศาสตร์หนึ่งแถบ หนึ่งเส้นทาง

การดำเนินยุทธศาสตร์หนึ่งแถบ หนึ่งเส้นทาง หรือ BRI เป็นยุทธศาสตร์ด้านภูมิเศรษฐศาสตร์ ซึ่งจะครอบคลุมประเทศต่างๆ ถึง 70 ประเทศ เกี่ยวข้องกับประชากร 2 ใน 3 ของโลก โดยจีนตั้งเป้า จะลงทุนในโครงการถึง 4 ล้านล้านเหรียญสหรัฐฯ โครงสร้างพื้นฐานจะเป็นหัวใจสำคัญของ BRI โดยมี โครงการสร้าง ถนน ทางรถไฟ ท่าเรือ รวมถึงการสร้างท่อส่งน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ โครงการชาย คมนาคม และพลังงานด้วย โดยโครงการโครงสร้างพื้นฐานในภูมิภาคเหล่านี้ จีนตั้งเป้าจะเป็นผู้ลงทุน รายใหญ่ที่สุด และจะเป็นการดำเนินการโดยบริษัทของจีนเกือบทั้งหมด คือ 90 เปอร์เซนต์ เป็นบริษัท ของจีน จีนจะไม่เปิดโอกาสให้บริษัทท้องถิ่นหรือบริษัทของประเทศอื่นเข้าร่วมโครงการ ผลพลอยได้ที่ ตามมาจากโครงการโครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้ ประการแรก คือ การเป็นช่องทางการปล่อยเงินกู้ให้กับ ประเทศต่างๆ ผลพลอยได้อีกประการคือ การเป็นช่องทางการส่งออกสินค้าของจีน และในระยะยาว โครงสร้างพื้นฐาน BRI โดยเฉพาะถนน และทางรถไฟ ก็จะช่วยให้สินค้าขายกับประเทศต่างๆ ได้ มากขึ้นด้วย

นอกจากนี้การลงทุนโครงสร้างพื้นฐานในภูมิภาคอาเซียน เช่น กัมพูชา และฟิลิปปินส์ ก็มีผลสำคัญทำให้ประเทศเหล่านี้ใกล้ชิดจีนมากขึ้น และลดระดับความสัมพันธ์ทางการทูต และ ทางทหารกับสหรัฐอเมริกา แต่ในความเป็นจริงประเทศในภูมิภาคอาเซียนที่เข้าไปร่วมมือกับจีน ในโครงการ BRI ลึกๆ ต่างก็มีความกังวลว่าเศรษฐกิจของตนจะพึ่งพาจีนมากเกินไป จึงต้องพยายาม หายุทธศาสตร์ในการถ่วงดุลจีนด้วย การพยายามดึงเอามหาอำนาจทางเศรษฐกิจอื่นมาสร้างโครงสร้าง พื้นฐานแข่งกับจีน ที่เห็นได้ชัดคือ รัฐบาลของประเทศในภูมิภาคอาเซียนหลายประเทศ ตั้งแต่ปี 2559 ได้มีการเจรจาโครงการโครงสร้างพื้นฐานกับทั้งจีน และญี่ปุ่น แสดงให้เห็นถึงความพยายามของ กลุ่มอาเซียนที่จะดึงมหาอำนาจ เช่น ญี่ปุ่นเข้ามาถ่วงดุลจีน

1. ผลกระทบต่ออาเซียน ยุทธศาสตร์ดังกล่าว สามารถสร้างโอกาสใหม่แห่งการ พัฒนาให้กับประเทศในอาเซียน ซึ่งส่วนใหญ่ถือเป็นประเทศตลาดใหม่ทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ ด้วยการ ดำเนินความร่วมมือและใช้ทรัพยากรอย่างสมเหตุสมผลระหว่างกันจะสามารถกระตุ้นศักยภาพการ พัฒนาเศรษฐกิจของประเทศตามเส้นทางสายไหมทางทะเลให้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งยังสามารถผลักดันให้เกิด ความสัมพันธ์ในลักษณะหุ้นส่วนเศรษฐกิจระหว่างจีนกับประเทศภูมิภาคอาเซียน และสามารถส่งเสริม การพัฒนาเศรษฐกิจภายในแต่ละประเทศ ด้วยการเปิดช่องทางเพื่อการติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยน ความสามารถ เทคโนโลยี เงินทุนระหว่างกัน รวมถึง ยังสามารถแสวงหาตลาด เพื่อเพิ่มช่องทางการ ส่งออกสินค้าได้อีกด้วย นอกจากนี้ ในมุมมองของอาเซียน ยุทธศาสตร์ BRI เป็นการลดความตึงเครียด ระหว่างจีนกับประเทศคู่ขัดแย้งจากกรณีพิพาทในทะเลจีนใต้ โดยเป็นการแสดงให้เห็นว่า ควรแยก

ประเด็นข้อพิพาทออกจากประเด็นด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยความร่วมมือตามยุทธศาสตร์ BRI จะสร้างผลดีต่อการจัดตั้งประชาคมอาเซียนและประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในอนาคต อย่างไรก็ตาม ความร่วมมือดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของจีนในภูมิภาค ที่เพิ่มพูนขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประเทศในภูมิภาคจำเป็นต้องพึ่งพาการเติบโตทางเศรษฐกิจของจีนอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้

2. ผลกระทบต่อไทย ภายใต้การดำเนินนโยบายเร่งพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคมของยุทธศาสตร์ดังกล่าว เพื่อเชื่อมโยงโครงข่ายคมนาคมที่มีมิติระหว่างประเทศนั้น รัฐบาลไทยกับรัฐบาลจีนได้มีการลงนามบันทึกความเข้าใจ (MoU) ว่าด้วยความร่วมมือด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางรถไฟ จำนวน 2 เส้นทางประกอบด้วย เส้นทางหนองคาย – นครราชสีมา – แก่งคอย -ท่าเรือมาบตาพุด ระยะทาง 734 กม. และ เส้นทางแก่งคอย – ภาชี -บางชื้อ ระยะทาง 133 กม. ซึ่งนับเป็นความร่วมมือที่สำคัญของทั้งสองประเทศที่ต่างอำนวยความสะดวกซึ่งกันและกัน โดยจะส่งผลดีต่อการยกระดับการก่อสร้างโครงสร้างคมนาคมขั้นพื้นฐานของไทยตลอดจนการท่องเที่ยว และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ในด้านเศรษฐกิจไทยสามารถพัฒนาความสัมพันธ์ทางการค้ากับจีนในมิติที่กว้างขึ้น อีกทั้งยังได้รับประโยชน์จากการแสวงหาความร่วมมือกับประเทศอื่นๆ ที่เชื่อมต่อกับเส้นทางดังกล่าวด้วย โดยยุทธศาสตร์ BRI จะทำให้เกิดการพัฒนาเมืองตามแนวเส้นทางสายไหมซึ่งจะทำให้เกิดตลาดใหม่ขึ้นมารองรับการส่งออกของไทยเป็นจำนวนมาก เนื่องจากการขนส่งจะง่ายและสะดวกมากยิ่งขึ้นซึ่งควรเร่งให้มีการศึกษาศักยภาพ และโอกาสของเมืองตามแนวเส้นทางสายไหม เพื่อส่งเสริมให้ภาคเอกชน หรือการร่วมมือกับภาคเอกชนในการพัฒนาตลาดที่เกิดขึ้นใหม่ต่อไป ขณะเดียวกันควรระมัดระวังการเข้ามาของสินค้าบางประเภทจากจีนที่มีราคาถูกเนื่องจากสินค้าจีนมีต้นทุนที่ถูกกว่าไทย ทั้งด้านการผลิต แรงงาน และทุนที่มีอยู่เป็นจำนวนมากอาจทำให้ผู้บริโภคนหันไปใช้สินค้าจีนแทนการใช้สินค้าจากไทยได้

ยุทธศาสตร์นี้แม้ว่าจะมีผลดีต่ออาเซียน และไทยมากเพียงใดแต่ก็ส่งผลให้ภูมิภาคอาเซียนถูกใช้เป็นพื้นที่ในการแข่งขันอิทธิพลระหว่างจีนกับประเทศมหาอำนาจนอกภูมิภาคที่สำคัญอย่างสหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น โดยเฉพาะในประเด็นข้อพิพาททะเลจีนใต้ที่ทั้งสองฝ่ายต่างแสดงจุดยืนที่ต่างกัน ซึ่งหากมีการเผชิญหน้าระหว่างกันจริง คาดว่า ประเทศในอาเซียนจะถูกใช้เป็นตัวแสดงแทนให้กับทั้งสหรัฐอเมริกา และจีน ที่คอยสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง และเลือกที่จะไม่เผชิญหน้าด้วยตัวเอง เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงความเสียหายที่จะเกิดขึ้นโดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจที่ผลประโยชน์ยังคงผูกพันอยู่กับการลงทุนและศักยภาพทางเศรษฐกิจของกันและกัน อย่างไรก็ตาม จากแนวโน้มที่ดีขึ้นของสถานการณ์ ข้อพิพาททะเลจีนใต้ จึงคาดว่า ความขัดแย้งที่นำไปสู่การเผชิญหน้าโดยใช้กำลังทางทหารจะเป็นไปได้ยากยิ่งขึ้น

วิเคราะห์ปัญหาของการดำเนินยุทธศาสตร์อินโด -แปซิฟิก

สำหรับการดำเนินนโยบายและยุทธศาสตร์อินโด -แปซิฟิกของสหรัฐอเมริกานั้น ที่มีการขยายขอบเขตของภูมิภาคออกเป็นการผนวกพื้นที่ทางรัฐศาสตร์ของมหาสมุทรอินเดียเข้ากับมหาสมุทรแปซิฟิก พร้อมทั้งส่งเสริมบทบาทอินเดียให้มาร่วมรับผิดชอบการสร้างดุลยภาพเพื่อคานอิทธิพลของจีน รวมทั้งนำออสเตรเลียเข้ามามีส่วนร่วมเนื่องจากมีกองทัพเรือที่มีแสนยานุภาพพอที่จะ

“ถ่วงดุล” กับจีนได้ ดังนั้นนับเป็นการสร้างความท้าทายทางการทูตที่มีนัยสำคัญอย่างรอบด้านและอาจส่งผลกระทบต่ออาเซียน และไทยทั้งทางตรงและทางอ้อมได้ จึงต้องให้ความสำคัญ และดำเนินนโยบายแบบถ่วงดุลอำนาจให้ส่งผลมากที่สุด เพราะการที่จะกำหนดนโยบายหรือทำที่ต่อทั้งจีนและสหรัฐอเมริกาจะต้องทำความเข้าใจถึงผลประโยชน์ร่วมระหว่างอินเดีย-สหรัฐอเมริกา และผลกระทบของนโยบายอินโด -แปซิฟิกต่อภูมิภาค ผลประโยชน์ร่วมที่เด่นชัดได้แก่ การถ่วงดุลอำนาจจีนพร้อมสกัดกั้นความสำเร็จของยุทธศาสตร์ BRI ของจีน และการส่งเสริมบทบาทสำคัญในภูมิภาค และความเป็นหุ้นส่วนสำคัญระหว่างอินเดีย-สหรัฐอเมริกา ทั้งทางการค้า ความมั่นคง และการทหาร ซึ่งสหรัฐอเมริกาได้มีการสร้างความร่วมมือทางทหารแบบพหุภาคีระหว่างสหรัฐฯ อินเดีย ญี่ปุ่น และออสเตรเลีย โดยผลักดันให้อินเดียมีบทบาทนำในการรักษาความมั่นคงของเส้นทางคมนาคมทางทะเล (Sea Lanes of Communication : SLOC) ในมหาสมุทรอินเดีย ส่วนอินเดียก็กำลังเติบโต และอยากขยายบทบาทในแปซิฟิกด้วย ซึ่งเงื่อนไขหนึ่งที่อินเดียต้องการก็คือ การร่วมมือกับสหรัฐอเมริกา ยุทธศาสตร์นี้สหรัฐอเมริกาต้องการนำมาใช้ในการเข้ามาปฏิสัมพันธ์กับประเทศในภูมิภาคเอเชียด้วยการเสริมสร้างความร่วมมือในมิติต่างๆ โดยเฉพาะการเพิ่มโอกาสช่องทางการค้า และการลงทุนให้กับทุกประเทศในภูมิภาครวมถึงอาเซียน และไทย

วิเคราะห์ จุดแข็งจุดอ่อนโอกาส และอุปสรรค (SWOT)

วิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) ของบทบาทของอาเซียนและไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด – แปซิฟิก

จุดแข็ง (STRENGTH)

1. เป็นจุดเชื่อมทางการเมืองและเศรษฐกิจของโลก
2. มีการทำ FTA กับสหรัฐฯ จีน อินเดีย และญี่ปุ่น ในหลายประเทศ
3. ประเทศส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นคู่แข่งโดยตรงกับจีน และสหรัฐฯ

จุดอ่อน (WEAKNESS)

1. เจตนาารมณ์ทางการเมืองในภาพรวมยังไม่ชัดเจนในบางประเด็น
2. เริ่มสร้างมาตรการกีดกันทางการค้าที่มีใช้ภาษี (NTM) ระหว่างกัน
3. การทำสงครามทางการค้าระหว่างจีนกับสหรัฐฯ ยังไม่ยุติอย่างแท้จริง

โอกาส (OPPORTUNITY)

1. BRICS กำลังพัฒนาอย่างต่อเนื่องกลายเป็นตลาดใหม่ได้เป็นอย่างดี
2. ASEAN + 6 (จีน ญี่ปุ่น อินเดีย เกาหลีใต้ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์) เป็น FTA ที่ได้ประโยชน์อย่างมาก
3. สหรัฐฯ ประกาศยุทธศาสตร์ลดบทบาทในตะวันออกกลาง และหวนกลับสู่เอเชีย โดยจะใช้ อาเซียนเป็นฐานเพื่อถ่วงดุลอำนาจกับจีนและรัสเซีย

อุปสรรค (THREAT)

1. ตลาดหลักมีปัญหาเศรษฐกิจส่งผลให้การส่งออกลดลงอย่างต่อเนื่อง
2. ปัญหาการแย่งดินแดนที่เป็นหมู่เกาะในทะเลจีนใต้ ระหว่าง บรูไน เวียดนาม ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย จีน และขณะนี้มืออเมริกาเข้ามาหนุนหลังเวียดนามและฟิลิปปินส์ให้สู้กับจีนอาจทำให้เป็นปัญหาต่อ AC/AEC

การสัมภาษณ์

จากการสัมภาษณ์ในประเด็นคำถามบทบาทของอาเซียนและไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด – แปซิฟิก

1. ดร.เอกชัย บุรพชัยศรี ประธานบริษัท บริษัท เอ็มอีซี พาร์อีสต์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด (มหาชน) ได้ตอบคำถามว่าบทบาทของอาเซียนน่าจะยังไม่ตอบโจทย์ยุทธศาสตร์นี้ได้ทั้งหมดเพราะยังมีประเด็นความขัดแย้งทั้งทางตรง และทางอ้อมกับประเทศมหาอำนาจบางประเทศ จนทำให้มิติที่น่าจะเป็นไปได้มากที่สุดน่าจะเป็กรอบความร่วมมือกันทางด้านการค้าขายมากกว่า ส่วนประเทศไทยนั้นถือว่ามืองค์ประกอบที่ดีที่สุดในการแสดงบทบาทนำการเจรจา ประชุม และทำข้อตกลงทางการค้ากับทุกประเทศในภูมิภาค

2. รศ.ดร.ทิพรัตน์ บุบผะศิริ รองคณบดีคณะรัฐศาสตร์ ฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัยรามคำแหง และกรรมการและเลขาธิการคณะกรรมการบริหารศูนย์การศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอบคำถามว่า จากประสบการณ์พบว่าการรวมกลุ่มของภูมิภาคต่างๆ มาจากสองปัจจัย คือด้านความมั่นคงกับด้านผลประโยชน์แห่งรัฐ นอกนั้นแค่เป็นแนวคิดหรือวาทะกรรมทางความคิดแล้วก็ลืมนึกกันไปหรือไม่ก็เดินหน้าไม่ได้ สำหรับยุทธศาสตร์อินโด – แปซิฟิก นั้นได้เริ่มต้นมาบ้างพอสมควรแต่อุปสรรคที่แท้จริงของยุทธศาสตร์นี้อยู่ที่ความจริงใจของประเทศมหาอำนาจ เพราะดูไปแล้วเหมือนเป็นเวทีประลองอำนาจอย่างอ่อน (soft power) ระหว่างจีนกับสหรัฐฯ มากกว่า ถ้าจะหันมามองกลุ่มประเทศอาเซียนว่ามีบทบาทแค่ไหนก็อยากจะตอบว่าถูกทำให้มีบทบาทมากกว่า ดูๆ ไปแล้วอาเซียนเหมือนเป็นรัฐกันชน (buffer state) ด้วยเหตุนี้บทบาทโดยตรงน่าจะไม่มี แต่บทบาทโดยอ้อมก็พอที่จะเป็นไปได้ สำหรับประเทศไทยถือว่าเป็นประเทศเดียวในอาเซียนที่มีนโยบายเป็นมิตรกับมหาอำนาจได้ดีที่สุดมีข้อขัดแย้งที่รุนแรงน้อยมาก จะเสียเรื่องเดียวคือความเป็นประชาธิปไตยที่ได้รับการยอมรับยังไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร ถ้าไทยอยากแสดงบทบาทนำก็ควรที่จะรีบแก้ปัญหาในเรื่องนี้

3. ผศ.เชิญ ขวิณณ์ ศรีสุวรรณ อธิการบดีคณะรัฐศาสตร์ ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหงได้ตอบคำถามว่าอาเซียนเป็นกลุ่มประเทศที่ทำข้อตกลงทางการค้าทั้งแบบพหุภาคี และทวิภาคีกับประเทศยักษ์ใหญ่ในกลุ่มประเทศอินโด – แปซิฟิก หลายข้อตกลงแล้วด้วยเหตุนี้การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์อินโด – แปซิฟิกโดยมีกลุ่มประเทศอาเซียนเป็นแกนกลางนั้นมีโอกาสเป็นไปได้ สำหรับประเทศไทยคงยังไม่สามารถแสดงบทบาทนำเพียงลำพังได้เพราะองค์ประกอบทางการเมืองที่ไม่นิ่ง แต่ถ้าการเมืองหนึ่งประเทศไทยจะเหมาะสมในการแสดงบทบาทนำที่สุด

4. ดร. วารินทร์ ตั้งธกุล รองประธานกรรมการบริหารบริษัท เมโทรเอ็นจีเนียริง แอนด์แมชชีนเนอรี จำกัด ได้ตอบคำถามว่า ยุทธศาสตร์ อินโด-แปซิฟิกของสหรัฐซึ่งครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่ชายฝั่งตะวันตกของสหรัฐไปจนถึงชายฝั่งตะวันตกของอินเดียยังขาดรายละเอียดว่าสหรัฐจะดำเนินการยุทธศาสตร์นี้กับใคร ที่ไหน โดยเฉพาะประเด็นเรื่องเงินลงทุนว่าจะหาจากไหนเพิ่มเพื่อขยายเงินลงทุนในระดับที่สร้างผลกระทบหากต้องการถ่วงดุลจีน ซึ่งการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจนั้นจำเป็นต้องให้ภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการลงทุนไม่ใช่รัฐบาลลงทุนเพียงอย่างเดียว สำหรับการที่อาเซียนจะแสดงบทบาทนำนั้นพอเป็นไปได้ถ้าเป็นแค่เพียงการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจเพราะ FTA ที่กลุ่มประเทศในอาเซียนทำกับมหาอำนาจในอินโด-แปซิฟิกก็เพียงพอต่อการแสดงบทบาทนำแล้ว แต่ปัญหาน่าจะอยู่ที่มหาอำนาจเองมากกว่าที่จะแสดงความจริงใจต่อกันมากนักแค่นั้น ภาคธุรกิจเอกชนของแต่ละประเทศขานรับแค่ไหนมากกว่า ส่วนประเทศไทยบทบาทน่าจะเป็นสีส้มมากกว่าที่จะเป็นตัวจริงในการแสดงบทบาทนำเพราะปัจจัยด้านข้อแลกเปลี่ยนด้านผลประโยชน์ และต้นทุนทางการลงทุนยังสู้บางประเทศในอาเซียนไม่ได้

5. นายนิมิตร ลิ้มรัตน์ นักวิชาการอิสระด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้ตอบคำถามว่า ยุทธศาสตร์ อินโด-แปซิฟิกนั้นมีความสำคัญทางด้านภูมิรัฐศาสตร์และภูมิเศรษฐศาสตร์ เนื่องจากศูนย์กลางของเศรษฐกิจโลกได้เคลื่อนจากมหาสมุทรแอตแลนติกไปสู่มหาสมุทรแปซิฟิก นอกจากนี้ภูมิภาคนี้มีจำนวนประชากรและเศรษฐกิจขนาดใหญ่ที่มีการเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่ง และมีการบริโภคพลังงานในระดับสูงจึงนับเป็นประเด็นท้าทายสำคัญสำหรับกลุ่มประเทศอาเซียนที่จะพยายามสร้างบทบาทความเป็นกลุ่มนำเพื่อที่จะถ่วงดุลมหาอำนาจอย่างระมัดระวังที่สุด และแน่นอนที่สุด “อินโด-แปซิฟิก” ก็จะเป็นยุทธศาสตร์ที่ถ่วงดุล และขวางทางนโยบายหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง หรือ One Belt One Road ของจีนไปในตัวด้วยเช่นกัน แต่ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทุกระบบในโลกจะต้องจบลงที่ประโยชน์แห่งชาติ (National Interest) เมื่อเป็นเช่นนั้นอะไรก็เกิดขึ้นได้เพราะถ้ามหาอำนาจต่างไม่ยอมกันอาจจะเป็นอาเซียนที่ได้แสดงบทบาทนำก็เป็นได้เพราะในอาเซียนมีทั้งมิตรจีน และสหราชอาณาจักรเต็มไปหมดจึงอาจจะเป็นจุดพอดีที่ win-win ของทุกฝ่ายก็ได้ ส่วนไทยน่าจะเป็นประเทศเดียวที่เป็นมิตรกับสองประเทศได้อย่างลึกซึ้งมากที่สุดโดยเฉพาะภาคเอกชน ด้วยเหตุนี้แนวทางในการปรับตัวของไทยก็น่าจะอยู่การรักษาสมดุลแห่งผลประโยชน์ของไทยเราเองมากกว่าที่จะไปแสดงบทบาทนำ

วิเคราะห์การสัมภาษณ์

ประเด็นคำถามบทบาทของอาเซียนและไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาคอินโด – แปซิฟิก ของผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 ท่าน วิเคราะห์ได้ว่า

ประเด็นบทบาทของอาเซียน ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่ามีความเป็นไปได้ที่จะแสดงบทบาทนำในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ อินโด-แปซิฟิก แต่ก็ควรที่จะระวังปัญหาข้อพิพาทส่วนตัวกับประเทศมหาอำนาจ แนวทางการปรับตัวของอาเซียนควรที่จะรักษาสมดุลทั้งทางด้าน การต่อรองและความมั่นคง

ประเด็นบทบาทของไทย ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่มีความเห็นว่าไม่น่าจะเป็นผู้แสดงบทบาทนำเพราะความเป็นประชาธิปไตยที่นานาชาติดียอมรับประกอบการเมืองที่ยังไม่นิ่ง จึงไม่น่าที่จะเป็นไปได้ทางเดียวที่ประเทศไทยควรปรับตัว คือการรักษาสมดุลแห่งผลประโยชน์ของไทยเราเองมากกว่าที่จะไปแสดงบทบาทนำ

แนวทางการเตรียมความพร้อมของไทย

จากการศึกษาข้อมูลและผลกระทบที่จะเกิดต่อประเทศในภูมิภาคอาเซียนและไทย จากการดำเนินนโยบายและยุทธศาสตร์เชิงรุกของจีนและสหรัฐอเมริกาตามที่ระบุข้างต้น มาวิเคราะห์จะพบว่ารูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีนที่เกิดขึ้นในปัจจุบันจะมีรูปแบบเป็นการจัดระเบียบของประเทศที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน การแบ่งแยกกลุ่มประเทศที่มีผลประโยชน์ขัดแย้งและการจัดสรรอำนาจที่จะใช้ในการครองความเป็นมหาอำนาจและผลประโยชน์ของตนเอง โดยการดำเนินนโยบายจะส่งผลต่อความมั่นคงและผลประโยชน์ของประเทศในภูมิภาคอาเซียนรวมถึงไทย ซึ่งทั้งหมดล้วนนำไปสู่การกำหนดพฤติกรรมและนโยบายของแต่ละประเทศ ทำให้ความร่วมมือระหว่างประเทศบางอย่างที่ไม่สอดคล้องกับนโยบายก็เกิดขึ้นได้ยากหรือเป็นไปได้ เพราะประเทศต่างๆ จะยังคงกังวลเกี่ยวกับเรื่องความร่วมมือกับประเทศอื่นๆ และผลประโยชน์ที่เปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ สรุปว่าจากสภาพที่แต่ละประเทศพิจารณาแล้วว่าไม่มีอะไรมาเป็นหลักประกันความปลอดภัยและผลประโยชน์ของประเทศตนในสถานะที่กลุ่มประเทศมหาอำนาจเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์และขยายอิทธิพลของตนเอง ได้ส่งผลให้แต่ละประเทศต้องปกป้องตนเองด้วยการแสวงหาผลประโยชน์ที่ตนจะได้รับต่อไป นอกจากนี้ จากการนำทฤษฎีความได้เปรียบโดยเด็ดขาด และทฤษฎีการได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ และนโยบายด้านการต่างประเทศของไทยที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน มาทำการวิเคราะห์/สังเคราะห์ถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อภูมิภาคอาเซียน และไทยจากการดำเนินนโยบายและยุทธศาสตร์ของทั้งจีนและสหรัฐอเมริกา ตามที่กล่าวข้างต้นนั้น ทำให้ทราบว่า การกำหนดท่าทีและนโยบายที่เหมาะสมของไทยต่อความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกานั้น จะต้องรักษาทิศทางและระยะของการดำเนินความสัมพันธ์ทั้งต่อจีน และสหรัฐอเมริกาอย่างได้สมดุล เพื่อรักษาผลประโยชน์ของประเทศไทย โดยควรดำเนินการในรูปแบบลักษณะที่เป็นสะพานเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกา อันจะทำให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ร่วมกันทุกๆ ฝ่าย ในภูมิภาค กล่าวคือไทยควรใช้จุดเด่นในการดำเนินความสัมพันธ์พิเศษกับจีนแบบญาติสนิทเหมือนเป็นครอบครัวเดียวกัน และการดำเนินความสัมพันธ์พิเศษแบบเพื่อนสนิท ด้วยการสร้างบทบาทการเป็นสะพานเชื่อมโยงที่มีความสำคัญต่อปฏิสัมพันธ์ในเชิงบวกระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกา โดยอาศัยสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่มีความเกื้อกูลต่อการเป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจในภูมิภาคอาเซียน รวมทั้งใช้จุดเด่นเรื่องขีดความสามารถในการประนีประนอมต่อประเด็นปัญหาข้อพิพาทด้านความมั่นคงเพื่อนำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาย่างสันติวิธี ไทยควรแสดงจุดยืนที่ชัดเจนในการรักษาผลประโยชน์แห่งชาติทั้งต่อจีนและสหรัฐอเมริกา โดยให้ทั้งสองฝ่ายเห็นคุณค่าและความสำคัญของไทยต่อการมีบทบาทนำในเวทีระหว่างประเทศทั้งในระดับอนุภูมิภาค และภูมิภาค เนื่องจากไทยไม่มีประเด็นความขัดแย้งอย่างมีนัยสำคัญทั้งกับจีนและสหรัฐอเมริกา และไม่มีประเด็นขัดแย้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับผลประโยชน์ของสหรัฐฯ และจีน ไทยจึงควรแสดงจุดยืนที่เป็นของตนเองอย่าง

แต่จริงรวมทั้งแสดงจุดยืนร่วมกับสหรัฐอเมริกาหรือกับจีน ในประเด็นที่ควรจะมีจุดยืนร่วมเพื่อรักษาผลประโยชน์ของประเทศไทยด้วยการใช้เหตุผลที่ชัดเจนในเชิงหลักการ และกฎหมายระหว่างประเทศ เพื่อให้ทั้งจีน และสหรัฐอเมริกาให้การสนับสนุนจุดยืนของไทยในแต่ละเรื่องด้วยการแสดงบทบาทนำในการเป็นเวทีกลางของการพบปะหารือระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกา รวมทั้งประเทศต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาข้อพิพาทต่างๆ และจากการที่สหรัฐอเมริกาต้องการที่จะให้อินเดียเข้ามามีบทบาทในมหาสมุทรแปซิฟิกมากขึ้นนั้นก็ทำให้อินเดียจะกลายเป็นตัวแปรที่สำคัญที่ทำให้ดุลยภาพในภูมิภาคอาเซียนเปลี่ยนไป ดังนั้นไทยอาจต้องรับมือกับข้อเรียกร้องของแต่ละฝ่ายมากขึ้นพร้อมกับการเริ่มพิจารณาถึงหลักทางการทูตที่สำคัญรวมทั้งการดำเนินนโยบายรักษาสมดุล (Balance of Power) ซึ่งถือเป็นข้อดีและเหมาะสมกับประเทศขนาดกลางอย่างไทยภายใต้ความร่วมมือในด้านต่างๆ กับทุกฝ่ายได้สูงสุด

สรุป

การดำเนินยุทธศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นของประเทศใด เป้าหมายโดยรวมจะขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ของชาติ ต่างมุ่งดำเนินนโยบายเพื่อรักษาและปกป้องผลประโยชน์แห่งชาติเป็นสำคัญ การดำเนินยุทธศาสตร์ของจีนในภูมิภาคอาเซียนในยุคปัจจุบันจะมุ่งเน้นการสร้างหลักประกันในการรักษาความมั่นคงและผลประโยชน์แห่งชาติด้วยการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศรอบบ้านและเพื่อนบ้านในภูมิภาคอาเซียนเพื่อสร้างความมั่นคงและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจให้กับประเทศ อีกทั้งยังสร้างความทันสมัยให้แก่ประเทศเพื่อกีดกันอำนาจอิทธิพลของสหรัฐฯ และเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการปกป้องผลประโยชน์ของชาติจีน แล้วยังทำให้จีนได้ยกระดับความร่วมมือกับประเทศมหาอำนาจ ประเทศเพื่อนบ้าน และประเทศกำลังพัฒนาโดยเน้นภาวะความรับผิดชอบมากขึ้นในภารกิจต่างๆ ของจีนต่อโลกซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ น่าจะเป็นผลในเชิงบวกต่อประเทศไทยโดยไทยสามารถที่จะตอบสนองแนวคิดนี้ได้โดยไม่มีปัญหา ส่วนการดำเนินนโยบายและยุทธศาสตร์ อินโด – แปซิฟิก ของสหรัฐฯ ในภูมิภาคนั้นเป็นการดึงเอาประเทศอินเดียนั้นรวมทั้งออสเตรเลียเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อคานอิทธิพลของจีน นับเป็นการสร้างความท้าทายทางการทูตที่มีนัยสำคัญอย่างรอบด้าน และอาจส่งผลกระทบต่อไทยทั้งทางตรงและทางอ้อมได้ จึงนับเป็นความท้าทายสำหรับไทยที่ต้องให้ความสำคัญและดำเนินนโยบายแบบถ่วงดุลอำนาจให้ส่งผลมากที่สุด การดำเนินนโยบายจะต้องนำปัจจัยของสถานการณ์ผลประโยชน์แห่งชาติในทุกมิติรวมถึงการมองภาพรวมของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามที่กล่าวทั้งหมดข้างต้นมาพิจารณาในการกำหนดเพื่อไม่ให้กระทบต่อความสัมพันธ์กับมิตรประเทศอื่นๆ

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย เรื่องบทบาทของอาเซียน และไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด – แปซิฟิก เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ในการดำเนินการศึกษาใช้การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากหลายแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีความเที่ยงตรง และน่าเชื่อถือ ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้ศึกษาใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นหลักโดยเมื่อนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาจัดระเบียบแล้วนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ ประกอบกับแนวความคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจนกระทั่งได้แนวทางในการเตรียมความพร้อมของไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด – แปซิฟิก ซึ่งในบทที่ 5 นี้ จะนำเสนอ 2 ประเด็น คือ สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผลการวิจัย โดยมีรายการดังต่อไปนี้

สรุป

ในปี 2556 จีนได้เสนอนโยบายหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (BRI) ซึ่งเป็นนโยบายที่จีนทุ่มงบประมาณและทรัพยากรอย่างมหาศาลพร้อมกับผลักดันให้ทุกหน่วยงานทั้งระดับชาติ ระดับท้องถิ่น และหน่วยงานในต่างประเทศมุ่งมั่น ผลักดันให้นโยบายนี้ประสบความสำเร็จ การที่จีนเสนอนโยบาย BRI และลงมือผลักดันอย่างเต็มความสามารถส่งผลให้สหรัฐอเมริกาจำเป็นต้องปรับตัวในเชิงยุทธศาสตร์ และภูมิรัฐศาสตร์ ซึ่งยุทธศาสตร์ อินโด-แปซิฟิก ที่สหรัฐอเมริกาเสนอนั้นดูเหมือนต้องการนำมาแข่งขันกับจีนแต่พื้นที่ส่วนใหญ่เน้นที่ภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิกเท่านั้น ซึ่งในช่วงแรกเน้นด้านความมั่นคง แต่ช่วงหลังๆ สหรัฐอเมริกาเริ่มดึงภาคธุรกิจเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ในขณะที่นโยบาย BRI ของจีนเป็นยุทธศาสตร์ระดับโลก คือทำสำหรับทุกประเทศ ทุกระดับ ไม่เลือกพื้นที่ ทำให้สหรัฐอเมริกาอาจจะต้องเพิ่มความพยายามทั้งในด้านเงินทุน และแนวร่วมถ้าต้องการที่จะแข่งขันกับจีนเพราะญี่ปุ่นที่เป็นพันธมิตรก็คงจะไม่มีกำลังมากพอที่จะพัฒนาให้ถึงระดับโลกได้

ในมุมมองของกลุ่มอาเซียนยังมีความกังวลเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ อินโด-แปซิฟิก ว่าอาจจะส่งผลให้อาเซียนแตกความสามัคคีกัน เนื่องจากกลุ่มหนึ่งจะฝักใฝ่กับจีน กลุ่มหนึ่งฝักใฝ่กับสหรัฐอเมริกา และอีกกลุ่มหนึ่งไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด เหมือนกรณีที่จีนขยายบทบาทเข้ามาในทะเลจีนใต้ ประเทศสมาชิกอาเซียนได้แบ่งออกเป็นกลุ่มที่มีความขัดแย้งกับจีน และกลุ่มที่ไม่ได้ขัดแย้งกับจีน ดังนั้นการเกิดขึ้นของยุทธศาสตร์ อินโด-แปซิฟิก อาจส่งผลต่อความเป็นหนึ่งเดียวของอาเซียนในประเด็นที่อาเซียนจะเป็นศูนย์กลางและผู้ขับเคลื่อนความสัมพันธ์กับประเทศนอกภูมิภาค แต่ถ้ามองในแง่ของผลประโยชน์ด้านการค้าการลงทุนก็อาจที่จะมีความเป็นไปได้ที่ทั้งสองมหาอำนาจจะใช้เวทีอาเซียนเป็นที่คานอำนาจกัน เพราะในภูมิภาคอาเซียนนั้นไม่มีประเทศใดที่สามารถคานอำนาจกับจีนได้นอกจากจะหันมาสนับสนุนยุทธศาสตร์ อินโด-แปซิฟิก ควบคู่กันไปกับนโยบายหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทางจึงจะเหมาะสมที่สุด แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันอาเซียนยังไม่มีท่าทีร่วมกันที่ชัดเจนต่อยุทธศาสตร์ อินโด-แปซิฟิก ถึงแม้ในการประชุม ASEM Summit ครั้งที่ 35 ได้มีความพยายามหา

จุดยืนร่วมกันเพื่อแถลงต่อที่ประชุมแต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร โดยเฉพาะอินเดียซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกรอบความร่วมมือนี้ดูจะเป็นประเทศที่มีท่าทีไม่ชัดเจนที่สุดสะท้อนให้เห็นว่าอินเดียมีวิธีการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่ค่อนข้างจะเป็นอิสระไม่ไปผูกติดกับประเทศใดประเทศหนึ่ง

สำหรับแนวทางในการเตรียมความพร้อมของไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาคอินโด – แปซิฟิก นั้นไทยจะต้องดำเนินการที่จะไม่กระทบความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาหรือไทยกับจีน ซึ่งนโยบายต่างประเทศของไทยจะต้องพยายามที่จะสร้างดุลอำนาจกับทั้งสองฝ่าย เพราะไทยเป็นมิตรที่ใกล้ชิดมากๆ กับจีน ขณะเดียวกันก็มีผลประโยชน์กับสหรัฐอเมริกาด้วย เพราะฉะนั้นไทยจะต้องสร้างสมดุลในแนวความคิดทุกอย่าง คงไม่สามารถที่จะเลือกได้แต่สิ่งๆ ที่ไทยต้องทำ คือเลือกอยู่ในสถานการณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อไทยมากที่สุดหรือแม้กระทั่งการที่สหรัฐอเมริกากับจีนมีความขัดแย้งกันในด้านการค้าก็ไม่ได้หมายความว่าไทยจะไม่ได้ประโยชน์ ไทยอาจจะได้ประโยชน์จากมุมใดมุมหนึ่งในขณะเดียวกันไทยก็ใช้ประโยชน์จาก BRI ที่ส่งเสริมการเชื่อมโยงทั้งหลายได้นอกจากนี้ไทยควรแสดงบทบาทในอาเซียนเพราะไทยไม่ได้ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของสหรัฐอเมริกาหรือจีนดังเช่นประเทศอื่นๆ ในอาเซียน ไทยจึงควรเตรียมความพร้อมที่จะแสดงบทบาทนำในอาเซียนโดยการออกมาประกาศชูกรอบความร่วมมือใหม่ในภูมิภาคที่ยกอาเซียนเป็นแกนกลางเชื่อมโยงภูมิภาคที่ตั้งอยู่ระหว่างมหาสมุทรอินเดียกับแปซิฟิกเพื่อให้เกิดความความเป็นกลางและไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง พร้อมกับดึงเอาอินเดียเข้ามาถ่วงดุลจีนกับสหรัฐอเมริกาไปพร้อมๆ กัน

ข้อเสนอแนะ

1. ไทยควรกำหนดท่าทีและนโยบายที่เหมาะสมทั้งต่อความสัมพันธ์กับจีนและกับสหรัฐอเมริกาโดยต้องรักษาทิศทางและระยะของการดำเนินความสัมพันธ์กับทั้งสองประเทศให้ได้ อย่างสมดุลเพื่อรักษาผลประโยชน์ของประเทศ
2. ไทยในฐานะที่เป็นประเทศขนาดกลางและพึ่งพาทางเศรษฐกิจทั้งกับจีนและสหรัฐอเมริกาคควรหลีกเลี่ยงการเลือกข้างแต่ควรต้องให้ความสำคัญกับกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งบรรทัดฐานกลไกเหล่านี้จะช่วยทำให้ไทยไม่ถูกดึงเข้าไปอยู่ข้างใดข้างหนึ่ง ขณะเดียวกันสามารถใช้กลไกเหล่านี้โน้มน้าวให้คู่ขัดแย้งตระหนักถึงผลกระทบที่จะเกิดตามมา
3. ไทยควรแสดงจุดยืนที่ชัดเจนในการรักษาผลประโยชน์แห่งชาติทั้งต่อจีนและสหรัฐอเมริกา โดยให้ทั้งสองฝ่ายเห็นคุณค่า และความสำคัญของไทยต่อการมีบทบาทนำในเวทีระหว่างประเทศรวมทั้งควรแสดงจุดยืนร่วมกับสหรัฐฯ หรือกับจีนในประเด็นที่ควรจะมีจุดยืนร่วมเพื่อรักษาผลประโยชน์ของประเทศไทย
4. ไทยดำเนินนโยบายเชิงรุกกับประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนเพื่อสร้างความเป็นหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนาควบคู่ไปกับการผลักดันความร่วมมือด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อความเชื่อมโยงตามนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ทำให้ไทยเป็นศูนย์กลางของอนุภูมิภาคเพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับประเทศมหาอำนาจทั้งจีนและสหรัฐอเมริกา

5. ไทยควรสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในลักษณะหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์กับอินเดีย และส่งเสริมให้ภาคเอกชนอินเดียมาลงทุนในไทยมากขึ้นเพื่อเพิ่มความเชื่อมโยงระหว่างกัน เพื่อรองรับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยและเสริมสร้างความเข้มแข็ง ต่อการแข่งขันของเศรษฐกิจไทยในระบบการค้าสากล

6. ไทยควรดำเนินการให้สหรัฐอเมริกาเห็นความสำคัญของไทยที่มีต่อสหรัฐอเมริกา ตลอดจนพยายามชี้แจงทำความเข้าใจให้สหรัฐอเมริกาเชื่อมั่นว่าไทยมีความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

นฤตม์ เจริญศรี. ภูมิภาคสาธารณูปโภคพัฒนาวิเทศคดี : บทบาทที่สัมพันธ์กับการพัฒนาระบบการขนส่ง
ระหว่างประเทศ และผลต่อภูมิภาคนิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. เชียงใหม่ : ศูนย์ศึกษา
อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2561.
ประภัสสร เทพชาตรี. ไทย : ศูนย์กลางประชาคมอาเซียน. กรุงเทพฯ : เสมาธรรม, 2560.

ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

เจรจาการค้าระหว่างประเทศ, กรม. “แนวคิดอินโด – แปซิฟิก (Free and Open Indo - Pacific)”.
(ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.eastasiaswatch.in.th/th/articles/politics-and-economy/683/>, 2563.

กนกพร ชัยประสิทธิ์, “ทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.search.rmutt.ac.th/index.php/mmr-vol1/article/viewFile/680/530>.

ข่าวสดออนไลน์, การประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 35 (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://news.mthai.com/general-news/773329.html>.

คอลัมน์ “สถานการณ์โลก” ไทยโพสต์ มุมมองของอาเซียนต่อแนวคิดอินโด-แปซิฟิก. (ออนไลน์).
เข้าถึงได้จาก : <http://www.chanchaivision.com/2019/07/ASEAN-Outlook-on-the-Indo-Pacific.html>.

ทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศเบื้องต้น เศรษฐศาสตร์การค้าระหว่างประเทศเบื้องต้น. (ออนไลน์).
เข้าถึงได้จาก : [http://fuangfah.econ.cmu.ac.th/teacher/nisit/files/ch.3.1\(edit%201\).pdf](http://fuangfah.econ.cmu.ac.th/teacher/nisit/files/ch.3.1(edit%201).pdf).

ทฤษฎีความได้เปรียบโดยเด็ดขาด (Absolute Advantage Theory) เศรษฐศาสตร์การค้าระหว่าง
ประเทศเบื้องต้น. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก [http://fuangfah.econ.cmu.ac.th/teacher/nisit/files/ch.3.1\(edit%201\).pdf](http://fuangfah.econ.cmu.ac.th/teacher/nisit/files/ch.3.1(edit%201).pdf).

ไทยโพสต์ มุมมองของอาเซียนต่อแนวคิดอินโด-แปซิฟิก. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.thaipost.net/main/detail/39763>.

แนวคิดอินโด – แปซิฟิก (Free and Open Indo - Pacific). (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.eastasiaswatch.in.th/th/articles/politics-and-economy/683/>.

แนวคิดและทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศ (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก http://www.dsdw2016.dsdw.go.th/doc_pr/ndc_2560-, 2560.

ปิติ ศรีแสงนาม, อาเซียน ณ จุดศูนย์กลางของยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก
<https://www.the101.world/asean-in-the-indo-pacific-strategy/>.

ไพศาล หรุษพานิชกิจ, เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บนเส้นทางสู่การเป็นประชาคม กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.

มติชนสุดสัปดาห์ วิเคราะห์ : “อาเซียน” กับแนวคิด ภูมิภาค “อินโด-แปซิฟิก”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก https://www.matichonweekly.com/column/article_223772.

มติชนสุดสัปดาห์ ยุทธศาสตร์อเมริกา-ยุทธศาสตร์โลก ผลกระทบต่อยุทธศาสตร์ไทย. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก https://www.matichonweekly.com/column/article_126148.

ยุทธศาสตร์สหรัฐและทรศนะอาเซียน ว่าด้วย ‘อินโด-แปซิฟิก’ : โดย ดร.ชัยยงค์ สัจจิจานนท์ (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <https://www.matichon.co.th/>.

ร่วมสร้างสรรค์แบ่งปันความรู้ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580). (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <http://www.thailibrary.in.th/2019/08/20/national-strategy-20yrs/>.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ : นาย สุเทพ รุ่งสยาม

วัน เดือน ปี เกิด : 1 พฤศจิกายน 2510

การศึกษา : Chaminade University of Honolulu, U.S.A.
 : MBA, Business Administration
 : University of Hawaii, U.S.A.
 : BBA, International Business
 : Monterey Peninsula College, U.S.A.
 : AA, Business Administration

ประวัติการทำงานโดยย่อ

: Managing Director
 KGI Securities (Thailand) Public Company Limited
 : Vice President
 BNP Paribas Peregrine Securities (Thailand) Limited
 : Vice President
 Indosuez W.I. Carr Securities (Thailand) Limited
 : Vice President
 Merrill Lynch (Singapore) Pte Ltd.
 : Vice President
 Merrill Lynch (Asia Pacific) Limited, Hong Kong
 : Vice President
 Deutsche Morgan Grenfell Securities (Thailand) Co., Ltd.
 : Institutional Sales
 Thanachart Securities Public Company Limited
ตำแหน่งปัจจุบัน : Managing Director
 KGI Securities (Thailand) Public Company Limited

สรุปย่อ

ลักษณะวิชา ยุทธศาสตร์

เรื่อง บทบาทของอาเซียนและไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด – แปซิฟิก
ผู้วิจัย นายสุเทพ รุ่งสยาม **หลักสูตร** การป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 62
ตำแหน่ง กรรมการผู้จัดการ บริษัทหลักทรัพย์ เคจีไอ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน)

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แนวนโยบายเรื่องการเชื่อมโยงภูมิภาคเอเชียใต้เข้ากับแปซิฟิกได้ปรากฏต่อสาธารณชนเป็นครั้งแรกจากแนวคิดกรอบความร่วมมือ "อาเซียน +6" เริ่มขึ้นครั้งแรกในระหว่างการประชุมรัฐมนตรีเศรษฐกิจอาเซียน-ญี่ปุ่น (AEM-METI) และ AEM+3 (จีน ญี่ปุ่น เกาหลี) ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2549 โดยญี่ปุ่นเสนอให้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญวิชาการ (Track II) ของกลุ่มประเทศ East Asia Summit (EAS) ประกอบด้วยอาเซียน จีน ญี่ปุ่น เกาหลี ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และอินเดีย ทำการศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้ง Comprehensive Economic Partnership in East Asia (CEPEA) ซึ่งเป็น FTA ระหว่างประเทศอาเซียน+6 (จีน ญี่ปุ่น เกาหลี อินเดีย ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์) กลุ่มนักวิชาการได้ประชุมร่วมกันทั้งหมด 6 ครั้ง ระหว่างปีพ.ศ. 2550 – 2551 ก่อนจะได้ผลสรุปว่า หากมีการจัดทำความตกลงการค้าเสรีระหว่างประเทศอาเซียน+6 (CEPEA) จะทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในด้านการค้าและการลงทุน ความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจ พลังงาน สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยีสารสนเทศ จึงมีมติให้ศึกษาความเป็นไปได้เกี่ยวกับการจัดทำความตกลง การค้าเสรีระหว่างประเทศอาเซียน+6 (CEPEA) ในระยะที่ 2 โดยเน้นเรื่องความร่วมมือ (Cooperation) การอำนวยความสะดวก (Facilitation) และการเปิดเสรี (Liberalization) ที่จะช่วยสร้างความสามารถของประเทศสมาชิก เพื่อรองรับการเปิดเสรีภายใต้อาเซียน+6 (CEPEA)

ในเดือนสิงหาคม 2559 นายชินโซ อาเบะ นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นได้ประกาศแนวคิด อินโด - แปซิฟิกอย่างเป็นทางการในการประชุม Tokyo International Conference on Africa Development (TICAD) ที่กรุงไนโรบี โดยเน้น 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ การส่งเสริมและปลูกฝังค่านิยมพื้นฐาน เช่น หลักนิติธรรมและประชาธิปไตย การแสวงหาความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ และการรักษาสันติภาพและเสถียรภาพ นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังร่วมมือกับอินเดียในการผลักดันระเบียงเศรษฐกิจ Asia – Africa Growth Corridor (AAGC) เพื่อมุ่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานมาตรฐานสูง (Quality Infrastructure) ร่วมกัน ต่อมาแนวคิดเรื่องการเปิดเสรีภูมิภาค อินโด - แปซิฟิก (Free and Open Indo – Pacific : FOIP) มาได้รับการกล่าวถึงอย่างมากอีกครั้งในเวทีระหว่างประเทศจากสุนทรพจน์ของนายโดนัลด์ ทรัมป์ ประธานาธิบดีของสหรัฐฯ ในช่วงการประชุม APEC ที่นครดานัง เวียดนาม เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2560 ได้กล่าวถึงความร่วมมืออย่างจริงจังในด้านการค้า และเศรษฐกิจกับประเทศในอินโด – แปซิฟิกโดยสหรัฐอเมริกาเรียกยุทธศาสตร์ใหม่นี้ว่า “ยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกที่เสรี และเปิดกว้าง” ใช้ตัวย่อเป็นภาษาอังกฤษว่า “FOIP” เป็นยุทธศาสตร์ที่เกิดขึ้นมาท่ามกลางบรรยากาศการช่วงชิงบทบาทนำระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกา ทั้งในภูมิภาค และในระดับโลก ทั้งในด้านการเมืองและด้านเศรษฐกิจ ซึ่งในการประชุมสุดยอดอาเซียนที่กรุงเทพฯ เมื่อปลายเดือนมิถุนายน ปี 2562 ก็ปรากฏเอกสารสำคัญชิ้นหนึ่งของอาเซียนออกมาพูดถึงเรื่องภูมิภาคอินโด-แปซิฟิกนี้โดยตรง

เรียกว่า “ทัศนะอาเซียนว่าด้วยอินโด-แปซิฟิก” เรียกกย่อๆ ว่า เอโอไอพี (AOIP: ASEAN Outlook on Indo-Pacific)

แนวคิดอินโด-แปซิฟิกของอาเซียนตั้งอยู่บนหลักการว่าทั้งเอเชียแปซิฟิกกับอนุภูมิภาคอินเดียต่างเป็นประเทศที่กำลังเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ จึงเป็นการดีที่จะร่วมมือแทนการแข่งขันซึ่งอินเดียมีความสัมพันธ์ทั้งกับฝ่ายภาคีสหรัฐ คือสหรัฐ ออสเตรเลีย และญี่ปุ่น กับอีกฝ่ายคือความพยายามรวมตัวของรัสเซีย-อินเดีย-จีน หรือที่เรียกว่า RIC (จาก BRICS) การแข่งขันกับการจับขั้วมีแนวโน้มเข้มข้นขึ้นทำให้มีความสำคัญกับเอเชียแปซิฟิกพร้อมกับอนุภูมิภาคอินเดีย มุมมองของอาเซียนต่ออินโด-แปซิฟิก ยังได้กล่าวถึงข้อเสนอของอาเซียนในเรื่องนี้จะช่วยส่งเสริมความร่วมมือที่เป็นรูปธรรมบนพื้นฐานของความเป็นแกนกลางอาเซียนไม่ว่าประเทศมหาอำนาจเสนออะไรมาอาเซียนจะต้องมีท่าทีตอบรับเสมอไป หากแต่อาเซียนได้คิดมานานแล้ว เพื่อพัฒนามุมมองที่ตั้งบนพื้นฐานของผลประโยชน์ของอาเซียนโดยจะใช้กลไกที่มีอยู่แล้วพัฒนาความร่วมมือให้เกิดผลประโยชน์ให้มากขึ้นในภูมิภาคโดยที่ไม่จำเป็นต้องสร้างกลไกใหม่ขึ้นมารองรับ เนื่องจากอาเซียนสามารถใช้กลไกที่มีอยู่ เช่น อาเซียนบวกหนึ่ง อาเซียน+ 3 (จีน ญี่ปุ่น สาธารณรัฐเกาหลี) หรืออาเซียน+ 8 (ประเทศสมาชิกในกลุ่ม East Asia Summit - EAS) เอกสารมุมมองของอาเซียนต่ออินโด-แปซิฟิกจะช่วยสร้างการเชื่อมโยงในหลายมิติ ทั้งการเชื่อมโยงระบบโครงสร้างพื้นฐาน เส้นทางคมนาคมตั้งแต่ถนน รถไฟ ท่าเรือ และเส้นทางการบิน รวมทั้งกฎระเบียบที่จะช่วยให้เกิดการค้าดิจิทัลและส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจร่วมกัน และส่งเสริมความยั่งยืนในมิติต่าง ๆ ในภูมิภาค

จากสาระสำคัญในการประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียนที่ประเทศไทยเมื่อปลายเดือนมิถุนายน 2562 ได้มีการออกแถลงการณ์ร่วมกันของ 10 ประเทศอาเซียนเกี่ยวกับทัศนะอาเซียนว่าด้วย อินโด-แปซิฟิก (ASEAN Outlook on Indo-Pacific: AOIP) ซึ่งประกอบด้วย ภูมิภาคอาเซียนและรวมพื้นที่ชายฝั่งตะวันตกของอินเดียไปถึงมหาสมุทรแปซิฟิก ครอบคลุมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียใต้ ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ ไปจนถึงหมู่เกาะแปซิฟิก จึงถือเป็นการส่งสัญญาณกลายๆ ว่า อาเซียนต้องการเพื่อนมาช่วยถ่วงดุลบทบาทเชิงรุกของจีนในภูมิภาค เพราะคำว่า “อินโด-แปซิฟิก” ย่อมหมายถึงบทบาทร่วมของอินเดีย ออสเตรเลีย และสหรัฐฯ เพราะอาเซียนต้องการขยายกรอบความคิดเชิงพื้นที่โดยอาเซียนเป็นศูนย์กลางของอินโด-แปซิฟิก (ASEAN Centrality) เน้นย้ำด้านการส่งเสริมความร่วมมือไม่ใช่การแข่งขันระหว่างมหาอำนาจ ไม่ใช่การเลือกข้างแต่เป็นการเรียกร้องให้มหาอำนาจหันมามองถึงการแสวงหาความร่วมมือระหว่างกันนับเป็นก้าวแรกของการประกาศแนวคิด และจุดยืนร่วมกันของอาเซียนเกี่ยวกับภูมิภาค “อินโด-แปซิฟิก” เป็นการวางบทบาทของอาเซียนท่ามกลางความร้อนระอุของสงครามการค้าในช่วงปลายเดือนตุลาคมต่อเนื่องถึงต้นเดือนพฤศจิกายน 2562 จึงเป็นสาเหตุที่ประชาคมอาเซียนจะต้องกำหนดบทบาทท่าทีของตนเองอย่างไรเพื่อรักษาผลประโยชน์ของภูมิภาคภายใต้แนวคิดอินโด-แปซิฟิก

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกของจีน และสหรัฐในมุมมองของอาเซียน บทบาทของอาเซียนต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด – แปซิฟิก เพื่อหาแนวทางในการเตรียมความพร้อมของอาเซียน และไทย ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษายุทธศาสตร์ อินโด-แปซิฟิกของจีน และสหรัฐในมุมมองของอาเซียน และไทย

2. เพื่อศึกษาบทบาทของอาเซียน และไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด-แปซิฟิก
3. เพื่อเสนอแนวทางในการเตรียมความพร้อมของไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด - แปซิฟิก

3. ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตพื้นที่ ศึกษาจากความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศในภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก ซึ่งประกอบด้วย ภูมิภาคอาเซียน และรวมพื้นที่ชายฝั่งตะวันตกของอินเดียไปถึงมหาสมุทรแปซิฟิก ครอบคลุมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียใต้ ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ ไปจนถึงหมู่เกาะแปซิฟิก

2. ขอบเขตด้านประชากร การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของอาเซียนและไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด - แปซิฟิก ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 กรรมการและเลขานุการคณะกรรมการบริหารศูนย์การศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียง

ส่วนที่ 2 นักวิชาการผู้ทำวิจัยบทบาทของอาเซียนต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ ของประชาคมเอเชียตะวันออกเฉียง

3. ขอบเขตเนื้อหา การศึกษาวิจัยครั้งนี้เน้นการวิจัยเฉพาะยุทธศาสตร์ภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก ผ่านมุมมองแบบภูมิรัฐศาสตร์เศรษฐกิจ (Geo-Political Economies) ในมิติความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจที่ส่งต่อการเติบโตและความเจริญมั่งคั่งทั้งในภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก ที่เกี่ยวข้องกับอาเซียน และไทย ตั้งแต่เริ่มกระบวนการทางแนวความคิดจนถึงปัจจุบัน

4. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูล

1.1 ข้อมูลทุติยภูมิ จากการสืบค้นเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งแหล่งข้อมูลจากส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะ แหล่งข้อมูลทางเว็บไซต์ที่ปรากฏบนอินเทอร์เน็ต เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในระดับทุติยภูมิ (secondary data) เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการออกแบบหรือสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกรวมทั้งเพื่อนำมาใช้เป็นส่วนประกอบในกระบวนการวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล

1.2 ข้อมูลปฐมภูมิ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) จากผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล จะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกซึ่งเป็นข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) และข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) มาใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ประกอบกับการวิเคราะห์ด้วย SWOT Analysis เพื่อค้นหาจุดแข็ง จุดด้อย โอกาสและอุปสรรค ในประเด็นบทบาทของอาเซียน และไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด - แปซิฟิก

3. การนำเสนอข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้จะใช้การพรรณนาให้เห็นรายละเอียดเกี่ยวกับภาพรวมการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยการตีความข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยโยงไปถึงแนวคิดทฤษฎีเพื่อให้ความหมายแก่ข้อมูลที่ได้ หลังจากนั้นจึงทำการสร้างข้อสรุปในเรื่องบทบาทของอาเซียนและไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด – แปซิฟิก

5. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้ศึกษาได้ทำการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องผ่านแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ด้วยการผสมผสานยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ทฤษฎีการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ ทฤษฎีความได้เปรียบโดยเด็ดขาด และทฤษฎีการได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ เพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา บทบาทของอาเซียน และไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด – แปซิฟิก เพื่อตอบวัตถุประสงค์การศึกษาและเสนอแนวทางในการเตรียมความพร้อมของไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาคอินโด – แปซิฟิกต่อไป

6. ผลการวิจัย

1. มุมมองของอาเซียน และไทยต่อแนวคิดอินโด-แปซิฟิก ตั้งอยู่บนหลักการว่าทั้งเอเชียแปซิฟิกกับอนุภูมิภาคอินเดียต่างเป็นประเทศที่กำลังเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจึงเป็นการดีที่จะร่วมมือแทนการแข่งขัน เพราะอินเดียมีความสัมพันธ์ทั้งกับฝ่ายสหรัฐอเมริกา คือสหรัฐ ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น กับอีกฝ่ายคือความพยายามรวมตัวของรัสเซีย-อินเดีย-จีน หรือที่เรียกว่า RIC (จาก BRICS) การแข่งขันกับการจับขั้วมีแนวโน้มเข้มข้นขึ้น ให้ความสำคัญกับเอเชียแปซิฟิกพร้อมกับประชาคมอาเซียน ตั้งอยู่ในจุดศูนย์กลางของภูมิภาค จำต้องเข้ามาบริหารจัดการโครงสร้างเศรษฐกิจและความมั่นคง เสริมสร้างบรรยากาศแห่งสันติภาพ เสถียรภาพ และความมั่นคงยึดกฎกติกา เสริมสร้างความเชื่อมั่นไว้วางใจต่อกัน ส่งเสริมความร่วมมือทางเศรษฐกิจให้ใกล้ชิดกว่าเดิม เสริมสร้างประชาคมอาเซียนด้วยกลไกที่อาเซียนเป็นแกนนำ เช่น การเชื่อมโยงมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก ความร่วมมือทางทะเล การเชื่อมโยงกันและกัน มุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวทางของสหประชาชาติ (SDGs) และความร่วมมืออื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่าย ยึดหลักความเป็นแกนกลางของอาเซียน (ASEAN Centrality) เปิดเผยโปร่งใส รวมทุกประเทศเข้ามา ยึดหลักธรรมาภิบาล เคารพอธิปไตย ไม่แทรกแซงกิจการภายใน ยึดถือกฎบัตรสหประชาชาติและสนธิสัญญาต่างๆ ยึดมั่นกฎบัตรอาเซียน ข้อตกลงต่างๆ ของอาเซียน ช่วยให้การเชื่อมโยงมีประสิทธิภาพและอาจกลายเป็นแกนกลางที่ได้รับการยอมรับถ้าบริหารทอานวยซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นที่ประชาคมอาเซียนจะมีส่วนในการจัดระเบียบภูมิภาคอินโด-แปซิฟิกอย่างน้อยไม่ปล่อยให้พวกมหาอำนาจตัดสินใจตามลำพัง ไม่แอบอิงหรือถูกรอบงำโดยประเทศใดประเทศหนึ่ง เป้าหมายที่อาเซียนต้องการคือให้อยู่ในความสงบเรียบร้อยและอยู่ในบรรยากาศส่งเสริมการค้าการลงทุน แก้ไขข้อพิพาทด้วยสันติวิธี ส่งเสริมการค้าการลงทุน ช่วยให้เศรษฐกิจขยายตัวและกระจายผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่ทุกประเทศ อาเซียนไม่ได้เลือกแนวคิดการพัฒนาแบบจีนหรือแนวคิดเสรีและเปิดกว้างแบบสหรัฐอเมริกา แต่เลือกแนวคิดกลางๆ การเชื่อมโยงโครงสร้างพื้นฐานโดยการ

เปิดรับนโยบาย Belt and Road ของจีน แต่ในขณะเดียวกันก็พร้อมแสวงหาความร่วมมือด้านโครงสร้างพื้นฐานกับญี่ปุ่น อินเดีย ออสเตรเลีย รวมทั้งสหรัฐอเมริกา โดยกรอบความร่วมมือเดิมต่างๆ ก็ยังคงอยู่และดำเนินต่อไป หมายความว่าความชัดเจนของอาเซียนอยู่ที่การประกาศแนวทางไม่เลือกข้างรวมทั้งต้องการขยายภาพการมองภูมิภาคให้กว้างขึ้นเพื่อเปิดให้มหาอำนาจต่างๆ เข้ามาคานและถ่วงดุลอำนาจระหว่างกันเพื่อประโยชน์ของอาเซียนเองท่ามกลางการแข่งขันระหว่างสองมหาอำนาจอย่างจีน และสหรัฐอเมริกาในภูมิภาค อินโด-แปซิฟิก

2. บทบาทของอาเซียน และไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด – แปซิฟิก แม้ว่าในปัจจุบันแนวคิด อินโด – แปซิฟิก จะอยู่ในช่วงการเริ่มต้น และมีแนวโน้มจะเปลี่ยนรูปแบบไปสู่การเป็นยุทธศาสตร์ทางการเมืองมากกว่าทางการค้าของประเทศในภูมิภาค โดยเฉพาะประเทศญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา อินเดีย และออสเตรเลีย ที่มีผลประโยชน์สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าว ทั้งทางตรงและทางอ้อม สำหรับประเด็นทางการค้าสหรัฐอเมริกามุ่งความสนใจไปที่การค้าเสรีของภาคเศรษฐกิจอย่างชัดเจนโดยเฉพาะทางการส่งออกสินค้าของสหรัฐอเมริกาในขณะที่ญี่ปุ่นนั้นให้ความสนใจในด้านความมั่นคงทางทะเลและความเชื่อมโยงระหว่างภูมิภาคเพราะสถานการณ์ปัจจุบันญี่ปุ่นไม่มีแหล่งเงินทุนที่เพียงพอในการขับเคลื่อนนโยบายฯ ด้านการลงทุนในภูมิภาคที่มีขนาดใหญ่อย่างภูมิภาค อินโด – แปซิฟิก จึงทำให้ญี่ปุ่นจะต้องร่วมมือกับสหรัฐอเมริกา ในขณะที่จีนที่มั่งคั่งด้านการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับข้อริเริ่ม Belt and Road Initiative (BRI) ของตนเองด้วยเหตุนี้การดำเนินนโยบายต่างๆ ของจีนในปัจจุบันจึงให้ความสำคัญไปที่การสร้างหลักประกันในด้านความมั่นคงและผลประโยชน์แห่งชาติของจีนด้วยการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะในภูมิภาคอาเซียนเพื่อถ่วงดุลอำนาจของสหรัฐอเมริกา ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นนี้อาจส่งผลกระทบต่ออาเซียนและไทยทั้งทางตรงและทางอ้อมได้ จึงจำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญและดำเนินนโยบายแบบถ่วงดุลอำนาจให้ส่งผลมากที่สุด เพราะการที่จะกำหนดนโยบายหรือทำทำนั้นจะต้องทำความเข้าใจถึงผลประโยชน์ร่วมทางเศรษฐกิจกับประเทศต่างๆ โดยเฉพาะอาเซียนในประเด็นด้านความมั่นคงอาจเป็นประโยชน์ในการลดความตึงเครียดระหว่างจีนกับประเทศคู่ขัดแย้งจากกรณีพิพาทในทะเลจีนใต้ โดยเป็นการแสดงให้เห็นว่าควรแยกประเด็นข้อพิพาทออกจากประเด็นด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สำหรับประเทศไทยยุทธศาสตร์นี้ถือว่ามีส่วนดีและผลเสียต่อไทยเพราะจีนจะผลักดันให้ไทยเป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยงในประชาคมอาเซียนแต่ในขณะเดียวกันจีนอาจจะเข้ามาครอบงำเศรษฐกิจของไทยมากเกินไปซึ่งไทยต้องระมัดระวัง ต้องแบ่งรับแบ่งสู้ ต้องไม่ไปพึ่งจีนประเทศเดียวและจะต้องถ่วงดุลจีนด้วยการปฏิสัมพันธ์กับมหาอำนาจอื่นๆ เช่น สหรัฐอเมริกา และอินเดีย

3. แนวทางในการเตรียมความพร้อมของไทยต่อการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจภูมิภาค อินโด – แปซิฟิก จากการศึกษาข้อมูลการดำเนินนโยบาย ยุทธศาสตร์ของจีนและสหรัฐอเมริกาแล้วนำมาวิเคราะห์จะพบว่ารูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีนที่เกิดขึ้นในปัจจุบันจะมีรูปแบบเป็นการจัดระเบียบของประเทศที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน การแบ่งแยกกลุ่มประเทศที่มีผลประโยชน์ขัดแย้ง และการจัดสรรอำนาจที่จะใช้ในการครองความเป็นมหาอำนาจและผลประโยชน์ของตนเอง โดยการดำเนินนโยบายจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงและผลประโยชน์ของประเทศในภูมิภาคอาเซียนและไทย ซึ่งล้วนนำไปสู่การกำหนดพฤติกรรมและนโยบายของแต่ละประเทศ ทำให้ความร่วมมือระหว่างประเทศบางอย่างที่ไม่สอดคล้องกับนโยบายก็จะเกิดขึ้นได้ยากหรือเป็นไปได้ เพราะประเทศต่างๆ จะยังคงกังวลเกี่ยวกับเรื่องความร่วมมือกับประเทศอื่นๆ และผลประโยชน์ที่เปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ สรุปว่าจากการนำทฤษฎีการได้เปรียบโดยเด็ดขาด และทฤษฎีการได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ และนโยบายด้านการต่างประเทศของไทยที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน มาทำการวิเคราะห์/

สังเคราะห์ถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อภูมิภาคอาเซียน และไทยจากการดำเนินนโยบายและยุทธศาสตร์ของทั้งจีน และสหรัฐอเมริกา ทำให้ทราบว่า การกำหนดท่าทีและนโยบายที่เหมาะสมของไทยต่อความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกานั้นจะต้องรักษาทิศทางและระยะของการดำเนินความสัมพันธ์ทั้งต่อจีนและสหรัฐอเมริกาอย่างได้สมดุลเพื่อรักษาผลประโยชน์ของประเทศไทย โดยควรดำเนินการในรูปแบบลักษณะที่เป็นสะพานเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกา อันจะทำให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ร่วมกันทุกๆ ฝ่ายในภูมิภาค กล่าวคือ ไทยควรใช้จุดเด่นในการดำเนินความสัมพันธ์พิเศษกับจีนแบบญาติสนิทเสมือนเป็นครอบครัวเดียวกัน และการดำเนินความสัมพันธ์พิเศษแบบเพื่อนสนิท ด้วยการสร้างบทบาทการเป็นสะพานเชื่อมโยงที่มีความสำคัญต่อปฏิสัมพันธ์ในเชิงบวกระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกา โดยอาศัยสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่มีความเกื้อกูลต่อการเป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจในภูมิภาคอาเซียน รวมทั้งใช้จุดเด่นเรื่องขีดความสามารถในการประนีประนอมต่อประเด็นปัญหาข้อพิพาทด้านความมั่นคงเพื่อนำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหอย่างสันติวิธี ไทยควรแสดงจุดยืนที่ชัดเจนในการรักษาผลประโยชน์แห่งชาติทั้งต่อจีนและสหรัฐอเมริกา โดยให้ทั้งสองฝ่ายเห็นคุณค่า และความสำคัญของไทยต่อการมีบทบาทนำในเวทีระหว่างประเทศทั้งในระดับอนุภูมิภาคและภูมิภาค เนื่องจากไทยไม่มีประเด็นความขัดแย้งอย่างมีนัยสำคัญทั้งกับจีนและสหรัฐอเมริกา และไม่มีประเด็นขัดแย้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับผลประโยชน์ของสหรัฐฯ และจีน ไทยจึงควรแสดงจุดยืนที่เป็นของตนเองอย่างแท้จริงรวมทั้งแสดงจุดยืนร่วมกับสหรัฐอเมริกา หรือกับจีน ในประเด็นที่ควรจะมีจุดยืนร่วมเพื่อรักษาผลประโยชน์ของประเทศไทยด้วยการใช้เหตุผลที่ชัดเจนในเชิงหลักการและกฎหมายระหว่างประเทศเพื่อให้ทั้งจีน และสหรัฐอเมริกาให้การสนับสนุนจุดยืนของไทยในแต่ละเรื่องด้วยการแสดงบทบาทนำในการเป็นเวทีกลางของการพบปะหารือระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริการวมทั้งประเทศต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาข้อพิพาทต่างๆ และจากการที่สหรัฐอเมริกาต้องการที่จะให้อินเดียเข้ามามีบทบาทในมหาสมุทรแปซิฟิกมากขึ้นนั้นก็ทำให้อินเดียจะกลายเป็นตัวแปรที่สำคัญที่ทำให้ดุลยภาพในภูมิภาคอาเซียนเปลี่ยนไป ดังนั้นไทยอาจต้องรับมือกับข้อเรียกร้องของแต่ละฝ่ายมากขึ้นพร้อมกับการเริ่มพิจารณาถึงหลักทางการทูตที่สำคัญ รวมทั้งการดำเนินนโยบายรักษาสมดุล (Balance of Power) ซึ่งถือเป็นข้อดีและเหมาะสมกับประเทศขนาดกลางอย่างไทยภายใต้ความร่วมมือในด้านต่างๆ กับทุกฝ่ายได้สูงสุด

7. ข้อเสนอแนะ

1. ไทยควรกำหนดท่าทีและนโยบายที่เหมาะสมทั้งต่อความสัมพันธ์กับจีนและกับสหรัฐอเมริกาโดยต้องรักษาทิศทาง และระยะของการดำเนินความสัมพันธ์กับทั้งสองประเทศให้ได้อย่างสมดุลเพื่อรักษาผลประโยชน์ของประเทศไทย
2. ไทยในฐานะที่เป็นประเทศขนาดกลางและพหุทางเศรษฐกิจทั้งกับจีนและสหรัฐอเมริกาควรหลีกเลี่ยงการเลือกข้างแต่ควรต้องให้ความสำคัญกับกฎหมายระหว่างประเทศซึ่งบรรทัดฐานกลไกเหล่านี้จะช่วยทำให้ไทยไม่ถูกดึงเข้าไปอยู่ข้างใดข้างหนึ่ง ขณะเดียวกันสามารถใช้กลไกเหล่านี้เฝ้าระวังให้คู่ขัดแย้งตระหนักถึงผลกระทบที่จะเกิดตามมา
3. ไทยควรแสดงจุดยืนที่ชัดเจนในการรักษาผลประโยชน์แห่งชาติทั้งต่อจีนและสหรัฐอเมริกา โดยให้ทั้งสองฝ่ายเห็นคุณค่าและความสำคัญของไทยต่อการมีบทบาทนำในเวทีระหว่างประเทศ รวมทั้งควรแสดงจุดยืนร่วมกับสหรัฐฯ หรือกับจีนในประเด็นที่ควรจะมีจุดยืนร่วมเพื่อรักษาผลประโยชน์ของประเทศไทย

4. ไทยดำเนินนโยบายเชิงรุกกับประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนเพื่อสร้างความเป็นหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนาควบคู่ไปกับการผลักดันความร่วมมือด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเชื่อมโยงตามนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ทำให้ไทยเป็นศูนย์กลางของอนุภูมิภาคเพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับประเทศมหาอำนาจทั้งจีนและสหรัฐอเมริกา

5. ไทยควรสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในลักษณะหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์กับอินเดียและส่งเสริมให้ภาคเอกชนอินเดียมาลงทุนในไทยมากขึ้นเพื่อเพิ่มความเชื่อมโยงระหว่างกันเพื่อรองรับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยและเสริมสร้างความเข้มแข็งต่อการแข่งขันของเศรษฐกิจไทยในระบบการค้าสากล

6. ไทยควรดำเนินการให้สหรัฐอเมริกาเห็นความสำคัญของไทยที่มีต่อสหรัฐอเมริกาตลอดจนพยายามชี้แจงทำความเข้าใจให้สหรัฐอเมริกาเชื่อมั่นว่าไทยมีความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง